

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL DE SOCIOLOGIE

REVISTA ROMÂNĂ DE SOCIOLOGIE

Serie nouă • Anul XXIV
2013 • Nr. 1–2

DIN SUMAR:

Mihail M. Cernea – o personalitate marcantă a lumii științifice naționale și internaționale (grupaj realizat de *Sorin M. Rădulescu*)

Acad. **SOLOMON MARCUS**, On Value and Criteria: Mihail M. Cernea, a Sociologist with Universal Impact (Despre valoare și criterii: Mihail M. Cernea, un sociolog cu impact universal)

LUMINIȚA ROȘCA, From the Totalitarian Language to the Informative Discourse. A Romanian Media Discourse Analysis During the '90s (Tranziția de la discursul totalitar la discursul media de informare. Analiza discursului media din România anilor '90)

CAMELIA BECIU, Reprezentări discursive ale migranților în talk-show-urile politice din România

VALENTINA PRICOPIE, Scientific Research and Public Opinion in Europe. A Preliminary Study (Cercetarea științifică și opinia publică în Europa. Un studiu preliminar)

ÁNGEL BELZUNEGUI, OANA MĂTU, INMA PASTOR, Gender and Poverty in Spain (Gen și sărăcie în Spania)

CLAUDIA PARASCHIVESCU, Social Protection and Economic Security of North African Migrant Workers in France (Protecția socială și securitatea economică a muncitorilor nord-africani emigrați în Franța)

BLANKA BALINT, The Role of Social Capital in Avoiding Over-education (Rolul capitalului social în evitarea supracalificării)

ANCA GORGAN, Studiul religiozității și Școala de la București. O analiză comparativă cu modelul actual de cercetare a religiozității

ALEXANDRU-OVIDIU VINTILĂ, Introducere în sociologie, prima parte a unui tratat complet de sociologie marca Traian Brăileanu

RECENZII ȘI NOTE DE LECTURĂ

EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE

REVISTĂ ACREDITATĂ BID (B⁺) DE CĂTRE CNCSIS

COLEGIUL DE REDACȚIE

Redactor-șef: dr. Sorin M. RĂDULESCU

Redactor: Simona-Grazia DIMA

Membri: Dr. Ilie BĂDESCU (director al Institutului de Sociologie al Academiei Române; director al Centrului de Geopolitică al Universității din București); dr. Franz-Lothar ALTMANN (profesor asociat Universitatea din București, Departamentul UNESCO); dr. Dan BANCIU (cerc. șt. gradul I – Institutul de Sociologie); dr. Camelia BECIU (profesor la Școala Națională de Studii Politice și Administrative); dr. Ștefan BUZĂRNESCU (profesor – Universitatea de Vest din Timișoara); dr. Michael M. CERNEA (profesor – George Washington University, Senior Adviser – The World Bank, membru corespondent al Academiei Române); dr. Emilian DOBRESCU (secretar științific al Secției de economie, științe juridice și sociologie a Academiei Române); dr. Ioan DRĂGAN (profesor – Universitatea din București); dr. Christian GIORDANO (profesor – Universitatea Fribourg, Elveția); Ion GLODEANU (secretar științific al Institutului de Sociologie); dr. Erich GOODE (profesor univ. emerit – Universitatea de Stat din New York, Stony Brook); dr. Martin HAUSER (director al Departamentului UNESCO, profesor la Catedra de studii inter-culturale și schimburi inter-religioase); dr. Oscar HOFFMAN (cerc. șt. gradul I – Institutul de Sociologie); dr. Petru ILUȚ (profesor – Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca); dr. Michel MAFESSOLI (profesor – Universitatea Paris V); dr. Ioana PETRE (cerc. șt. gradul II – Institutul de Sociologie); dr. Vasile ȘOIMARU (profesor la Catedra de sociologie a Academiei de Științe din Republica Moldova); dr. Ivan TCHALAKOV (președinte al Asociației Sociologilor din Bulgaria); dr. Katherine VERDERY (profesor univ. dr. docent – City University of New York).

Culegere și tehnoredactare: Cristiana GHIȚĂ

CONSULTANȚI ȘTIINȚIFICI:

Dr. Filip Alexandrescu

Dr. Adela Șerban

Redactor: Alis ALEXĂ

Tehnoredactor: Mariana IONICĂ

Coperta: Mariana ȘERBĂNESCU

Redacția: INSTITUTUL DE SOCIOLOGIE

Calea 13 Septembrie nr. 13, sector 5

050711, București, România

Tel.: 4021-318 81 06; 4021-318 81 27;

4021-318 81 28/2417; Fax: 4021-318 24 48

E-mail: revista@insoc.ro

www.revistadesociologie.ro

© 2013, EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE

Calea 13 Septembrie nr. 13, sector 5

050711, București, România

Tel.: 4021-318 81 06; 4021-318 81 46

Fax: 4021-318 24 44

E-mail: edacad@ear.ro

Adresa web: www.ear.ro

REVISTA ROMÂNĂ DE SOCIOLOGIE

Anul XXIV, Nr. 1-2 • 2013

S U M A R

LAUDATIO – MIHAIL M. CERNEA, MEMBRU TITULAR AL ACADEMIEI ROMÂNE

- Mihail M. Cernea – o personalitate marcantă a lumii științifice naționale și internaționale
(grupaj realizat de Sorin M. Rădulescu) 3
- Acad. SOLOMON MARCUS, On Value and Criteria: Mihail M. Cernea, a Sociologist with
Universal Impact (Despre valoare și criterii: Mihail M. Cernea, un sociolog cu impact
universal) 15

MASS-MEDIA ȘI OPINIA PUBLICĂ

- LUMINIȚA ROȘCA, From the Totalitarian Language to the Informative Discourse.
A Romanian Media Discourse Analysis During the '90s (Tranziția de la discursul
totalitar la discursul media de informare. Analiza discursului media din România
anilor '90) 21
- CAMELIA BECIU, Reprezentări discursive ale migranților în *talk-show*-urile politice din
România 41
- VALENTINA PRICOPIE, Scientific Research and Public Opinion in Europe. A Preliminary
Study (Cercetarea științifică și opinia publică în Europa. Un studiu preliminar) 63

MIGRAȚIE, SECURITATE ȘI PROTECȚIE SOCIALĂ

- ÁNGEL BELZUNEGUI, OANA MĂTU, INMA PASTOR, Gender and Poverty in Spain
(Gen și sărăcie în Spania) 75
- CLAUDIA PARASCHIVESCU, Social Protection and Economic Security of North African
Migrant Workers in France (Protecția socială și securitatea economică a muncitorilor
nord-africani emigrați în Franța) 91

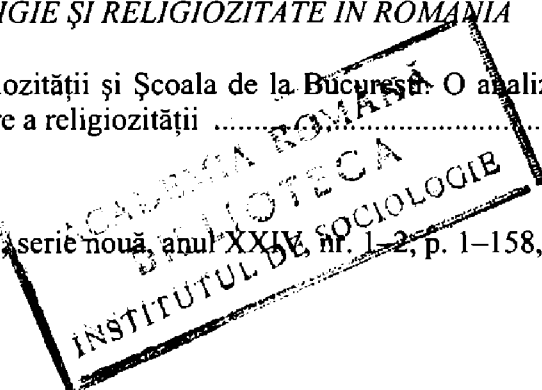
CAPITAL SOCIAL ȘI EDUCAȚIE

- BLANKA BALINT, The Role of Social Capital in Avoiding Over-education (Rolul
capitalului social în evitarea supracalificării) 101

RELIGIE ȘI RELIGIOZITATE ÎN ROMÂNIA

- ANCA GORGAN, Studiul religiozității și Școala de la București. O analiză comparativă cu
modelul actual de cercetare a religiozității 127

„Revista română de sociologie” serie nouă, anul XXIV, nr. 1-2, p. 1-158, București, 2013

P. 1 37/18.

ISTORIA SOCIOLOGIEI

ALEXANDRU-OVIDIU VINTILĂ, <i>Introducere în sociologie</i> , prima parte a unui tratat complet de sociologie marca Traian Brăileanu	139
---	-----

RECENZII ȘI NOTE DE LECTURĂ

SANDA GOLOPENȚIA, coord., et al., <i>Școala sociologică de la București, în Secolul 21, București, Uniunea Scriitorilor din România și Fundația Culturală Secolul 21, no. 1–6/2012 (Alina Cecilia Juravle-Gasler)</i>	149
---	-----

MIHAIL M. CERNEA – O PERSONALITATE MARCANTĂ A LUMII ȘTIINȚIFICE NAȚIONALE ȘI INTERNAȚIONALE

ABSTRACT

MIHAIL M. CERNEA – A REMARKABLE PERSONALITY OF THE NATIONAL AND INTERNATIONAL SCIENTIFIC WORLD

Recognizing the need to acknowledge and preserve a nation's truly valuable contributions, the Romanian Academy is the most important and prestigious institution in Romania, bringing together the most prominent personalities of the cultural and scientific world. The award of the title of academician (corresponding member) is in fact the clearest validation of a person's capacity of "creator" of values and "founder" of perennial traditions in various relevant fields.

Over the years, very few sociologists (only 16, to our knowledge) reached such a peak of scientific prestige and some of them, such as Virgil T. Madgearu or Petre Andrei, were no longer alive so that they could enjoy this honour that was conferred to them *post mortem* in 1990, and 1991, respectively.

Since 1990, three new full members (Henri H. Stahl and Roman Moldovan – elected in 1990, and Vladimir Trebici – 1992) and only two corresponding members (Mihail M. Cernea – and Cătălin Zamfir – who were conferred this title in 1991) were elected to the Romanian Academy from among the sociologists.

On October 24th, 2012, the Romanian Academy organised new elections for members, as a result of which professor Mihail M. Cernea was promoted from corresponding member to full member of the prestigious forum. Therefore, given the regrettable passing away of the other above mentioned sociologists of the Academy, only Mihail M. Cernea – as full member of the Academy – and Cătălin Zamfir – as corresponding member – continue to be today the representatives of our field of study in the Romanian Academy.

Our journal, which has benefited on countless occasions from the support offered by our colleague, professor Cernea, one of the most active members of the editorial team, takes this opportunity to recount the most significant moments in the life and activity of the reputed professor, in order to once again express its admiration and praise for his important contribution to the development of contemporary sociology, including Romanian sociology.

Keywords: Romanian Academy, academician, corresponding member, contemporary sociology, Romanian sociology.

În concordanță cu necesitatea recunoașterii și conservării contribuțiilor cu adevărat valoroase ale unui neam, ACADEMIA reprezintă cea mai marcantă și prestigioasă instituție, care reunește în cadrul ei cele mai proeminente personalități din lumea culturală și științifică. Conferirea titlului de academician (membru corespondent) reprezintă, de fapt, cea mai deplină validare a calității de „creator” de valori și „fondator” al unor tradiții perene în diverse domenii de referință.

În cursul timpului, puțini sociologi (după știința noastră, doar 16*) au atins asemenea culme a prestigiului științific, iar unii dintre ei, de exemplu, Virgil T. Madgearu sau Petre Andrei, nu au mai trăit ca să se bucure de această onoare conferită *post mortem* în 1990, respectiv în 1991.

Începând din anul 1990, dintre sociologi au fost aleși 3 noi membri titulari ai Academiei Române (Henri H. Stahl și Roman Moldovan – aleși în 1990, Vladimir Trebici** – 1992) și numai doi membri corespondenți (Mihail M. Cernea – și Cătălin Zamfir – cărora li s-a conferit această calitate în anul 1991).

Pe data de 24 octombrie 2012, Academia Română a organizat noi alegeri de membri în cadrul cărora profesorul Mihail M. Cernea a fost promovat de la calitatea de membru corespondent la aceea de membru titular al prestigiosului for. În felul acesta, dată fiind regretabila trecere în neființă a celorlalți sociologi academicieni menționați, doar Mihail M. Cernea – în calitate de academician titular – și Cătălin Zamfir – în calitate de membru corespondent, mai reprezintă, astăzi, disciplina noastră la Academia Română.

Cu această ocazie, revista noastră, care a beneficiat de numeroase ori de sprijinul colegial al profesorului Cernea, unul dintre cei mai activi membri ai Colegiului de Redacție, și-a propus să reconstituie cele mai semnificative momente din viața și activitatea reputatului profesor, pentru a-și exprima, încă odată*** admirația și prețuirea față de contribuția sa de seamă la dezvoltarea sociologiei contemporane, inclusiv a celei românești.

**Prof. univ. Sorin M. Rădulescu,
Redactor-șef, „Revista română de sociologie”**

* Petre Andrei (1891–1940), ales *post mortem* în 1991; Tudor Bugnariu (1909–1988), membru corespondent (1955); Mihail M. Cernea (născut în 1931), membru corespondent (1991), apoi membru titular (2012); Miron Constantinescu (1917–1974), membru titular (1974); Dimitrie Gusti (1880–1955), membru titular (1919); Spiru Haret (1851–1912), membru titular (1892); Ion Ionescu (de la Brad) – membru de onoare (1884); Virgil Traian Madgearu (1887–1940), ales *post mortem* (1990); Roman Moldovan (1911–1996), membru titular (1990); Nicolae Petrescu (1886–1954), membru corespondent (1945); Mihail Ralea (1896–1964), membru titular (1948); Constantin Rădulescu-Motru (1868–1957), membru titular (1923); Henri H. Stahl (1901–1991), membru titular (1990); Vladimir Trebici – *demograf* și *sociolog* (1916–1999), membru titular (1992); Alexandru D. Xenopol (1847–1920), membru titular (1893); Cătălin Zamfir (născut în 1941), membru corespondent (1991) (conform cu Wikipedia, *Enciclopedia liberă* – http://ro.wikipedia.org/wiki/Academicieni_rom%C3%A2ni).

** Vladimir Trebici a fost, în primul rând, un reputat demograf, dar, prin caracterul studiilor sale, poate fi apreciat, în egală măsură, ca un apreciat sociolog.

*** Vezi, de exemplu, *Mihail M. Cernea, un sociolog de origine română care a reușit să schimbe politica Băncii Mondiale*, în „Revista română de sociologie”, serie nouă, anul IX, nr. 5–6, 1998, p. 529–545.

1. MIHAIL M. CERNEA – O CARIERĂ PROFESIONALĂ DE EXCEPȚIE ATÂT ÎN ȚARĂ, CÂT ȘI ÎN STRĂINĂTATE

Profesorul Cernea și-a început activitatea în domeniul sociologiei în anul 1959, în calitate de cercetător la fostul Institut de Filosofie al Academiei Române. Și-a susținut doctoratul în 1962 și, ulterior (în 1965), a câștigat prin concurs gradul de șef de secție. La începutul anilor '60, grupul condus de M. Cernea la Institutul de Filosofie a inițiat reluarea cercetărilor sociologice empirice în România, interzise din anul 1948. Efectuând cercetări intense timp de peste un deceniu (1962–1974), grupul condus de prof. Cernea a produs și publicat peste 8 volume în cadrul cărora au fost incluse principalele constatări ale unor importante investigații sociologice empirice. Personal, Mihail Cernea s-a concentrat pe două domenii-cheie: *Sociologia muncii* (producând patru volume colective ca autor, co-autor și editor principal) și *Sociologia rurală* (redactând, între alte lucrări, monografia comparativă *Două sate. Structuri sociale și progres tehnic*, având ca obiect satele Belinț din Banat și Comana din Dobrogea). La această lucrare, M. Cernea a obținut și participarea prof. Henri H. Stahl, personalitate de mare prestigiu în sociologia românească, cu care a colaborat îndeaproape în perioada 1963–1974.

În 1974, M. Cernea s-a stabilit în Statele Unite, în calitate de rezident, păstrându-și însă cetățenia română. Banca Mondială i-a oferit poziția de prim sociolog al instituției, calitate în care a desfășurat o vastă activitate de cercetare în domeniul sociologiei și antropologiei dezvoltării. Inițiator și autor al câtorva din principalele politici sociale ale Băncii Mondiale, aplicate în mai multe țări, inițial, M. Cernea și-a axat cercetările de teren asupra a două-trei țări din fiecare continent. De exemplu, în India (Asia) și Azad Kashmir (Pakistan); iar apoi, începând din 1985, în China (Asia), Tanzania, Mauritius și Senegal (Africa); Mexic (America Latină). Aceste cercetări s-au concretizat în mai multe rapoarte interne și diverse monografii sociologice.

Treptat, Cernea și-a deplasat centrul de gravitație de la proiecte și studii de caz către nivelul teoriei și elaborării politicilor care au orientat și ghidează, în continuare, Banca Mondială, spre a influența direct introducerea sociologiei în conținutul politicilor acestei instituții și ale comunității internaționale.

Cernea a lucrat la Banca Mondială vreme de 25 de ani, după care a fost numit membru în Consiliul Științific al CGIAR pentru științele sociale ne-economice și apoi consilier social superior în Fondul Ambiental Global (GEF). Din ianuarie 2011 a fost numit Senior Fellow în *think-tank*-ul *Brookings Institution*, în Washington DC, unde lucrează și în prezent.

Printre realizările sale esențiale trebuie menționate următoarele:

– Cartea-manifest *Putting People First: Sociological Variables in Development* (1985), unde Cernea a articulat concepția sa asupra dezvoltării induse propunând o nouă paradigmă a dezvoltării sociale, care a îmbogățit paradigma deja existentă a Băncii Mondiale, și apoi a altor agenții naționale și internaționale.

– Elaborarea setului de noi politici sociale prin care a prescris și justificat sociologic-economic-etic demersuri practice inovatoare în dezvoltarea indusă, fiecare politică trebuind să fie acompaniată de cercetare empirică primară și secundară, precum și de studii teoretice. Aceste politici privesc: populațiile victimizate prin evicții forțate; populațiile tribale, distrugerile patrimoniului cultural ș.a. și vizează rolul organizațiilor non-guvernamentale; cel mai important *impact cumulativ* al noilor politici sociale depășește cu mult domeniul sociologiei propriu-zise: el se măsoară în *efecte practice pozitive în viața reală* a milioane de familii lovite colateral negativ de procesele dezvoltării, protejate mult mai bine datorită acestor politici normative.

– Inițierea și conceperea unei politici adecvate de reșezare și restaurare a populațiilor dislocate (*involuntary resettlement policy*), adoptate oficial de Banca Mondială în 1980 și îmbunătățite de Cernea în mod repetat, în 1986, 1988, 1994. Cernea a schițat, de asemenea, reperele politicii sociale, adoptată în 1991 de către toate cele 26 de guverne ale țărilor dezvoltate, membre ale OECD, cu privire la procesele de strămutare.

– Schimbarea metodologiei de pregătire a programelor de investiții, prin sugestia făcută conducerii Băncii Mondiale, de a adopta „*analiza sociologică ex-ante*”, anterior absentă în cadrul instituției.

– Formularea modelului „punctelor de acces” pentru sociologie, în ciclul proiectelor Băncii Mondiale (numit: „*entry points for sociological knowledge in the project cycle*”), model care a avut o influență internațională în sociologia dezvoltării și a fost aplicat de numeroase instituții.

– Fundamentarea reperelor sociologiei silvice ca subdomeniu în sociologia rurală internațională și teoretizarea strategiilor de management forestier și silvicultură socială.

Judith Freidenberg: (...) Now, your long trajectory of working for the World Bank as an anthropologist sets you as a model for practicing anthropologists who are most interested in learning about the impact of anthropological thinking within a development organization (...).

Mihail M. Cernea: The first thing I learned is that the life and work of a practicing anthropologist in a sophisticated financial agency is tough and rough. This is not an easy line of work. But it is exciting, a type of work which can gratify you with a sense of accomplishing tangible results (...). I must say also that the World Bank proved to be a great place to work for an anthropologist. Not that the Bank was easily receptive or unbiased toward anthropology, or that it was, or is, a perfect organism (...).

Judith Freidenberg: (...) Anthropologists usually were called at the end of a project or when a project didn't work out. Is that correct?

Mihail M. Cernea: Exactly so. In fact, even worse: in the first 2–3 decades of its existence, the World Bank had been totally ignorant of what non-economic social science can provide and do for development. Most managers and staff had no social training whatsoever. When told about sociology or anthropology, they were skeptical and

dismissive. When in early '70's one or another consultant anthropologist was occasionally invited, his "province" was ex-post impact evaluation. Sometimes, a bit better: *ex-ante* impact assessment. But even this better "role" was also kind of incongruent, disjointed from the rest of project preparation, because it was rarely based on teamwork and joint-team thinking, that is-thinking together with the rest of the technical and economic specialists who prepared the development intervention. In ex-post, the hope was that at least the next intervention would possibly benefit from the lessons of evaluating previous projects (...). By the end of the '70s we just begun to influence Bank policy. I'm proud that, over time, I was able to place on the Bank's books several key development policies that translated sociological-anthropological knowledge into prescriptions for development agencies and recommendations for governments. One well known example is the policy concerning involuntary population displacement and resettlement. This policy was adopted by the Bank in February 1980, after about 18 months of intense in-house work, research, arguments, lobbying. This wasn't easy. It took fighting and diplomacy to get it adopted (...).

An Oral History Interview with Mihail M. Cernea – interviewer: dr. Judith Freidenberg, in „Human Organization”, vol. 66, No. 4, Winter, 2007, p. 344–345.

Elena Solunca Moise: *Plecat din România în 1974, ați devenit o personalitate de referință mondială în sociologie și antropologie. Cum a fost drumul până la recunoașterea Dvs. ca unul dintre „cei mai influenți gânditori în problemele dezvoltării”?*

Mihail M. Cernea: Ceea ce Dvs. numiți „drumul” n-a fost ușor: a fost un drum cu handicap la pornire, un urcuș abrupt, o cursă cu obstacole, confruntări intelectuale și instituționale. Faptul că am reușit, în contextul unei fortărețe financiare cum este Banca Mondială, să demonstrez utilitatea cunoașterii sociologice – mai mult, indispensabilitatea ei – a avut treptat urmări nu doar în lăuntrul Băncii, ci și pe plan internațional.

Elena Solunca Moise: *La Banca Mondială, după cercetări de teren în Asia, America Latină și Africa, ați publicat lucrarea „Putting People First: Sociological Variables in Development Projects”, cu un larg ecou internațional. Ați propus o nouă direcție de abordare: „Mai întâi, oamenii!”. De atunci se vorbește de „Modelul Cernea”. Pe scurt, despre ce este vorba?*

Mihail M. Cernea: Modelul *Putting People First* a debutat prin încercarea mea îndrăzneată de a critica și modifica paradigma proiectelor Băncii Mondiale, curând după ce am început să lucrez în Washington. Am susținut, pe teren și în scris, că multe din programele Băncii erau *sociologically ill-informed and ill-conceived*, deci pe șleau că erau *neinformed social și prost-concepute sociologic*. Banca urmărea inducerea dezvoltării prin mijloace exclusiv financiare și tehnice: un model intelectual incomplet, în dezechilibru structural, predestinat să performeze slab sau să eșueze total. Variabilele sociologice erau ignorate sau neglijate, în favoarea demersului reducionista economic (...). Argumentul meu propunea o *răsturnare* sau restructurare. Am scris, polemic, că modelul *Putting People First* nu este doar o metaforă frumoasă, sau o pledoarie etică, sau un apel la bunăvoința experților tehnici, ci este un *model acționabil* care postulează și recunoaște *centralitatea oamenilor ca actori sociali* în fiecare proiect. Atunci, teoria mea era echivalentă cu o erezie de la dogma dominantă. Dar am vorbit *în numele sociologiei*, propunând explicit

răsturnarea demersului convențional al Băncii în conceperea proiectelor de dezvoltare, pe temeiul incontestabil că oamenii sunt factorul primordial de care depinde tot restul.

Elena Solunca Moise: *Care a fost reacția?*

Mihail M. Cernea: Banca Mondială a plecat urechea la ceea ce ar fi putut fi etichetat lesne drept o fantezie intolerabilă. Nu m-a dat pe ușă afară. Dimpotrivă, după discuții interne, a publicat în 1985 volumul *Putting People First*, la care atrăsesem și alți sociologi și antropologi, cu a doua ediție în 1991. Succesul a fost neașteptat și imens.

Mai întâi, Oamenii!, interviu luat de Elena Solunca Moise, în „Curentul”, 10 martie, anul XIV, nr. 288 (4939), 2012.

“From the 1970s to the mid-1990s, Cernea contributed more than anybody in pushing the ‘social envelope’ at the Bank, his mantle now arguably assumed by one-time co-author, co-conspirator and good friend Scott Guggenheim. He had the ear of Presidents and Vice-Presidents in the process, and from time to time was unrepentant in giving those ears a good chewing. He has been one of those quintessential reformists (and at times small «r» revolutionaries) inside the Bank recognized by outside commentators and analysts as critical to any form of pro-poor, pro-environment and pro-civil society change in the institution (Fox and Brown, 1998)”.

Anthony Bebbington, *Mihail Cernea (1934)*, interviu publicat în volumul *Fifty Key Thinkers on Development* (edited by David Simon), London and New York, Routledge, 2006, p. 67.

Este de reținut, pe de altă parte, și faptul că modelul Cernea-IRR al riscurilor de pauperizare (*IRR – The Impoverishment Risks and Reconstruction Model*) în procesele de dislocare-reșezare, conceput de profesor în perioada 1990–1994, a devenit cea mai răspândită metodologie analitică în literatura internațională a domeniului, modelul menționat fiind utilizat de nenumărați cercetători în zeci de țări.

Despre caracterul excepțional al acestor contribuții au vorbit, nu odată, mari personalități care au cooperat sau interacționat cu profesorul Cernea și care au apreciat la superlativ opera și activitatea sa practică:

Profesor Robert King Merton:

În numele comunității sociologice internaționale, marele sociolog american Robert King Merton a salutat în termeni elogioși, în 1997, contribuția lui Mihail Cernea ca om de știință și influența sa intelectuală asupra agenților de dezvoltare și programelor acestora în întreaga lume: „o nouă dovadă a influenței cumulative cu adevărat extraordinare pe care gândirea ta ca om de știință a dobândit-o de-a lungul anilor în definirea perspectivei, planurilor și practicilor Băncii Mondiale. Chiar dacă ție acest progres îți pare prea lent, el apare cu totul altfel colegilor tăi sociologi din întreaga lume, care îți dau seama ce obstacole ai învins și realizează semnificația monumentală a ceea ce ai generat” (Prof. Robert King Merton, *Letter of August 08, 1997 about Cernea’s Book „Social Assessment for Better Development”*).

Acad. Henri H. Stahl:

Activitatea lui Mihail Cernea „trebuie analizată în două etape, una în țară și alta în străinătate. Activitatea în țară este deosebit de importantă din trei puncte de vedere:

– mai întâi prin valoarea studiilor lui de sociologie rurală efectuate asupra realităților sociale românești contemporane;

– în al doilea rând, prin eficiența activității lui profesionale în același domeniu al sociologiei rurale;

– în sfârșit, prin contribuția lui la dezvoltarea metodologică a învățămintelor vechii Școli Românești de Sociologie..., o fecundă continuare a tradiției sociologiei românești pe care Cernea a cunoscut-o îndeaproape, luând față de ea o atitudine creatoare, nu numai de copiere, ci și de dezvoltare” (Acad. Henri H. Stahl, *Memoriu privind activitatea științifică a d-lui Mihail Cernea*, 28 ianuarie 1991, p. 1, 3 – Arhiva Academiei Române).

Scrisoare de la **Robert McNamara** (3 noiembrie, 1996):

Absent din Washington în ziua retragerii lui Mihail Cernea de la Banca Mondială, Robert McNamara i-a trimis următoarea scrisoare personală, în care apreciază elogios contribuția sa ca primul sociolog al Băncii Mondiale implicat activ în lupta pentru reducerea sărăciei în lume.

“Dear Michael,

... As the first sociologist hired by the Bank to follow up on its program to attack poverty throughout the developing world, you performed nobly.

You will long be remembered as a tireless champion of the poor and a driving force in pushing the social agenda of the Bank.

Tens of millions of the poorest of the poor are in your debt.” (Robert S. McNamara)

Ca urmare a acestor contribuții de seamă în domeniul teoriei și practicii sociale, precum și a prestigiului deosebit de care se bucură M. Cernea, diferite societăți și asociații științifice i-au acordat înalte premii și distincții. Printre acestea se numără cele mai importante două premii – acordate în Statele Unite în domeniul sociologiei și antropologiei sociale, pentru aplicarea cunoștințelor din aceste domenii în politicile sociale și în practica din diferite țări de referință:

– 1988 – Premiul „Solon T. Kimball”, conferit de Asociația Antropologică Americană (AAA) prof. M. Cernea: „pentru contribuții științifice remarcabile în antropologia aplicată și la elaborarea politicilor sociale” în domeniul dezvoltării (de menționat că acest premiu se acordă o dată la 2 ani).

– 1995 – Premiul „Bronislaw Malinowski”, acordat de către Societatea Internațională pentru Antropologie Aplicată (S.F.A.A.) „ca recunoaștere a eforturilor științifice ale lui Mihail Cernea de a înțelege și servi nevoile umanității prin științele sociale”.

Prof. Dr. Ismail Serageldin (Vice President World Bank, Profesor la Collège de France, Paris) (1995):

“The international Society for Applied Anthropology, in granting Mihail Cernea the Malinowsky Award, said: In recognition of scholarly efforts to understand and serve the needs of the world through social science (...). (...) One of our most distinguished colleagues recognized both inside and outside the Bank for the vision, the intellectual rigor, and the consistency with which he has carried his message to the development community and to the social science community over the past two decades, Mihail Cernea is a giant among the social scientists applying sociology and anthropology to the problems of development. He has stood firm for the need to address the social issues of development long before it became fashionable to do so. He has brought clarity of thinking and practical wisdom to the tasks at hand, both inside and outside the Bank. It is wonderful to see his special skills recognized through the distinguished Bronislaw Malinowski Award.

His acceptance lecture is a powerful illustration of why he won the award and of why he has been so successful over so many years at the Bank in forging a community of sociologists and anthropologists and giving them voice and vision organizational visibility, and intellectual weight.”

Judith Freidenberg: *You were awarded prestigious awards both from the institution where you have worked most of your career, the World Bank, as well as Association's Solon T. Kimball Award for Anthropology and Public Policy in 1988 and the Bronislaw Malinowski award from the Society for Applied Anthropology in 1995. Tell us why you believe you are quoted as a sociologist by the Bank and as an anthropologist by the discipline of anthropology. What can you make of that?*

Mihail M. Cernea: Well, I was proud to receive both awards and I regard them as a success for developmental anthropology, for applied anthropology, and for sociology. But the award given by the American Anthropology Association, the Solon T. Kimball Award, is especially significant because it is a rare and overdue recognition by academic anthropology of the importance of the applied fields. Frankly, I think that mainstream anthropology, the so-called academic anthropology, doesn't provide sufficient support and intellectual recognition of the fields they designate as developmental anthropology and applied anthropology. Academic anthropology looks down on applied anthropology, regards it as peripheral, while in fact it is developmental anthropology that is breathing life into the discipline at the end of the 20th century and beginning of the 21st century. The four-discipline image has long exploded in the way the disciplines are practiced. They have evolved into independent disciplines, social anthropology itself, as one of them, has not gained added visibility in the last two to three decades.

Judith Freidenberg: Yes.

Mihail M. Cernea: On the contrary, fewer courses are taught and public recognition decreases. Development anthropology, however, has been the frontier, and has gained new recognition for anthropology through its demonstration of how social science knowledge

can be useful to society. This is very important. The discipline would be much better off if the “mainstream” anthropologists would recognize the theoretical potential existing in applied work, and put some effort in trying to develop theory and methodologies from this experience.

An Oral History Interview with Mihail M. Cernea – interviewer: dr. Judith Freidenberg, in “Human Organization”, vol. 66, No. 4, Winter, 2007, p. 339–353, see also „Revista română de sociologie”, serie nouă, anul XIX, nr. 1–2, p. 3–35, București, 2008, p. 33.

De asemenea, în data de 1 iunie 2012, i-a fost decernat, de către Societatea Sociologilor din România, Premiul *Opera Omnia*, conferit pentru întreaga sa operă edificată în țară și în străinătate. La rândul lor, Universitățile Hohai-Nanjing și Three Gorges, Yichiang din China, unde a predat, l-au onorat cu titlurile de *Profesor de Onoare* și, respectiv, Profesor Emeritus, iar Universitatea „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca și Universitatea „Alexandru Ioan-Cuza” din Iași i-au acordat prestigiosul titlu de Doctor Honoris Causa.

În strânsă legătură cu aceste realizări remarcabile, Mihail Cernea a continuat să-și afirme, peste hotare, filiația și apartenența la școala sociologică din România, iar după revoluția din 1989 a reluat activitățile sociologice în țară, a efectuat numeroase vizite și a colaborat direct cu Academia și cu alte instituții științifice și sociologice din țară. Se pot menționa, în acest sens, între altele:

- inițierea și organizarea, pentru prima oară în România, a unui *Congres Mondial de Sociologie Rurală*, desfășurat în anul 1996, la București;

- reluarea în România, în 2005, a muncii de cercetător de teren, printr-un studiu efectuat în comunitățile de pescari din Delta Dunării (cu implicarea a opt tineri sociologi români), ale cărui constatări au fost publicate în 2006. Acest studiu a contribuit semnificativ la schimbările intervenite în perioada 2006–2007 în legislația Deltei Dunării.

Nu trebuie ignorată, pe de altă parte, colaborarea susținută la „Revista română de sociologie”, atât prin publicarea frecventă de studii, cât și prin atragerea unor personalități științifice recunoscute pe plan internațional, la activitatea revistei.

2. EDIFICAREA UNEI OPERE DE EXCEPȚIONALĂ VALOARE TEORETICĂ ȘI PRACTICĂ

Volumul publicat, în anul 2006, la Routledge (Londra și New York), intitulat *Fifty Key Thinkers on Development* include profilul științific al lui Mihail Cernea printre cei 50 gânditori contemporani evaluați drept „cei mai influenți gânditori” în problematica dezvoltării:

Prof. Anthony Bebbington (Professor and Director of Research in the School of Environment and Development, University of Manchester, United Kingdom): „*Cernea's work has also pushed thinking on the links between culture and development, on cultural patrimony and on the environment, on the concept of social policy and on articulating various social policies. However, of most significance perhaps – both intellectually and also for human welfare – has been his work on involuntary resettlement, risk and vulnerability (...).*

Cernea's lasting contributions to development are many, reflected in a long list of publications, advisory roles and academic honours. Perhaps the most important among them, however, will be to have changed an institution through the sustained and forceful insistence on a few ideas: that social science knowledge is critical to development, that induced development will fail in any meaningful sense if ordinary people are not involved in shaping the forms it takes, and that the cherished disembodied concepts of so much development theory cannot be considered separately from the social structures in which they are embedded. Whether and for how long the Bank will continue to reflect these victories on the battlefields of knowledge depends on geopolitics as much as intellectual debate, but even if there is a reversal in the shifts that Cernea helped win, to have changed the institution's practices during the three decades he has spent there means that his ideas and his work will have affected literally millions of lives forever.” (în vol. „*Fifty Key Thinkers on Development*”, David Simon (ed.), London and New York, Routledge, 2006, p. 70–71).

Lucrările pe care le-a publicat până în prezent (vezi *Anexa*) au avut și au, în continuare, un impact deosebit asupra comunității științifice din lumea întreagă, iar interesul internațional pentru lucrările sale a produs un număr ridicat de traduceri în multiple limbi, incluzând 3 cărți traduse și publicate în China și multe alte lucrări traduse din engleză în spaniolă, franceză, japoneză, chineză, bahasa, turcă etc. Foarte probabil, Mihail Cernea este, în prezent, cel mai publicat și cel mai citat sociolog român contemporan în străinătate. Astfel, Indicele Hirsch, care măsoară impactul operei oamenilor de știință asupra comunității din care fac parte, inclusiv valoarea acestei opere, avea, pe data de 12 ianuarie 2012, pentru Mihail Cernea, o valoare de 33, cu un număr total de 5 428 citări pentru 100 dintre lucrările cele mai citate. La rândul său, indicele *Google Scholar* coroborează și chiar depășește datele indicelui Hirsch, raportând doar pentru primele 40 de lucrări, cele mai citate, ale lui Cernea un număr de 4 526 de citări. Restul lucrărilor semnate de M. Cernea și acoperite de *Google Scholar* a înregistrat un număr adițional de circa 4 760 citări, rezultând un total general de 9 286 citări.

În pofida imensului prestigiu de care se bucură în comunitatea științifică internațională, prof. M. Cernea se caracterizează, cu apreciable modestie, ca „*un sociolog român cu reputație internațională*”. O „autoetichetă” care simplifică cumva datele extrem de substanțiale ale biografiei sale științifice, dar care evidențiază faptul că prof. Cernea nu și-a uitat niciodată rădăcinile. În pofida înaltelor onoruri de care se bucură în lumea de

dincolo de ocean, el și-a prezervat identitatea de român (Sorin M. Rădulescu, *Un sociolog român cu reputație internațională*, în „Revista română de sociologie”, anul XVII, nr. 1–2, 2007, p. 187).

Realizările de seamă aduse de *academicianul* Mihail M. Cernea în domeniul dezvoltării, în elaborarea politicilor sociale și promovarea sociologiei ca instrument de acțiune și reformă socială adaugă noi pagini sociologiei românești și internaționale, contribuind la valorificarea celor mai bune tradiții ale comunității științifice din România, inclusiv la recunoașterea valorii și statutului sociologiei românești în întreaga lume.

Probabil cel mai frumos, dar și cel mai elocvent omagiu adus activității științifice de excepție a lui M. Cernea, a fost cel al reputatului sociolog american Robert King Merton, care, subliniind „*influența cumulativă cu adevărat extraordinară de-a lungul anilor a gândirii lui Cernea ca om de știință...*”, a evidențiat faptul că sociologii din întreaga lume au realizat și realizează, în continuare, „*semnificația monumentală*” a operei edificate, în cursul timpului, de profesorul Mihail M. Cernea, implicit influența sa intelectuală covârșitoare asupra agențiilor de dezvoltare și programelor acestora în întreaga lume.

ANEXĂ

LISTA CELOR MAI REPREZENTATIVE LUCRĂRI ALE ACADEMICIANULUI MIHAIL M. CERNEA

1. PUBLICAȚII ÎN ROMÂNIA

1. HENRI H. STAHL, MIHAIL CERNEA, GH. CHEPEȘ (sub redacția) (1970), *Două sate: Structuri sociale și progres tehnic* (autori: M. Cernea, Gh. Chepeș, V. Constantinescu, H. Ene, El. Gheorghe, M. Larionescu), București, Editura Politică.
2. MIHAIL CERNEA, MARIA MICU, VICTORIA DUMITRESCU (1971), *Sociologia muncii. Mișcarea inovatorilor*. Biblioteca de Filosofie și Sociologie, București, Editura Politică.
3. MIHAIL CERNEA (1974), *Sociologia americană: tendințe și controverse. Convorbiri la Stanford cu sociologii Reuben Hill, Stanton Wheeler, Immanuel Wallerstein, John Kunkel, Alvin Bertrand, Elliot Aronson*. București, Editura Enciclopedică Română.

2. PUBLICAȚII ÎN STATELE UNITE ALE AMERICII

1. MIHAIL M. CERNEA and B. TEPPING (1977), *A System for Monitoring and Evaluating Agricultural Extension Projects: India*, Washington DC, World Bank.
2. MIHAIL M. CERNEA (coord.) (1984), *Social Issues in Involuntary Resettlement in Development projects: World Bank operational policy*, OMS 2.30, 1980.
3. MIHAIL M. CERNEA (coord.), World Bank OMS 2.20, Project Appraisal, *Policy on Social Analysis in project preparation and appraisal*.

4. MIHAIL M. CERNEA (coord.) (1990), World Bank OD 4.30, *Involuntary Resettlement*.
5. MIHAIL M. CERNEA (coord.) (2001), World Bank OP-OD 4.12, *Involuntary Resettlement*.
6. MIHAIL M. CERNEA (coord.) (2001), World Bank, *Cultural Heritage and Development*.
7. MIHAIL M. CERNEA (coord.) (2001), World Bank, *Non-Government Organizations in Development*.
8. MIHAIL M. CERNEA (1983), *A Social Methodology for Community Participation in Local Investments. The Experiences of Mexico's PIDER Program*. Washington DC, World Bank.
9. MIHAIL M. CERNEA (1989), *User Groups as Producers in Participatory Afforestation Strategies. Forestry and Land Tenure in Azad-Kashmir Pakistan*. Washington DC, World Bank.
10. MIHAIL M. CERNEA (ed), *Putting People First: Sociological Variables in Rural Development*. New York: Oxford University Press. Ediția I Engleză, 1985, ediția a II-a Engleză, 1991 (numeroase ediții traduse în alte limbi: bahasa – Indonesia, 1988; spaniolă – Mexico, 1995; chineza – Beijing, 1998; japoneză – Tokyo, 1998; franceză – Karthala, Paris, 1998).
11. MIHAIL M. CERNEA and S.E. GUGGENHEIM (eds) (1993), *Anthropological Approaches to Resettlement: Policy, Practice, and Theory*. Boulder, Colorado, US: Westview Press.
12. MIHAIL M. CERNEA (1996), *Social Organization and Development Anthropology: The 1995 Malinowski Award Lecture*. Washington DC, World Bank.
13. MIHAIL M. CERNEA (ed.) (1999), *The Economics of Involuntary Resettlement: Questions and Challenges*. Washington DC, World Bank.
14. MIHAIL M. CERNEA (2001), *Cultural Heritage and Development: A Framework for Action in the Middle East and North Africa*. Washington DC, World Bank (ediția lărgită, tradusă în limba franceză, 2003).
15. MIHAIL M. CERNEA and A.H. KASSAM (eds.) (2006) *Researching the Culture in Agriculture: Social Research for International Development*. Cambridge, Massachusetts, USA, CABI Publishing.
16. MIHAIL M. CERNEA (2007), *Risk Analysis and the Risks and Reconstruction Model in Population Resettlement: Training Course*. Manila, Philippines: Asian Development Bank.
17. MIHAIL M. CERNEA and H. M. MATHUR (eds.) (2008), *Can Compensation Prevent Impoverishment? Reforming Resettlement through Investments and Benefit Sharing*. Oxford University Press, London – New Delhi.

3. MONOGRAFII ȘI STUDII DEDICATE CONTRIBUȚIILOR LUI MIHAIL CERNEA

1. GLORIA DAVIS, ANDREW STEER și WARREN Van WICKLIN (eds.) (1998), *Michael Makes His Mark: The Life and Times of A Change Agent in the World Bank*. Washington D.C, World Bank Social Development Series.
2. H. MOHAN-MATHUR and DAVID MARSDEN (eds.) (1998), *Development Projects & Impoverishment Risks: Resettling Project-Affected People in India*. Delhi: Oxford University Press.
3. L.K. MAHAPATRA (1999), *Resettlement, Impoverishment and Reconstruction in India: Development for the Deprived*. New Delhi: Vikas Publishing House PVT LTD, p. 184.
4. COBIANU-BĂCANU, MARIA (2001), *Mihail M. Cernea: Un inovator în sociologie și dezvoltare internațională*, Monografie profesional-științifică, București, Editura Economică.
5. CHRIS McDOWELL (ed.) (2000), *Risks and Reconstruction: Experiences of Resettlers and Refugees*. Washington DC, IBRD.
6. ANTHONY BEBBINGTON (2006), Excerpt from *Fifty Key Thinkers on Development*, D. Simon (ed.) London and New York, Routledge, Taylor and Francis.

(Grupaj realizat de Sorin M. Rădulescu)

ON VALUE AND CRITERIA: MIHAIL M. CERNEA, A SOCIOLOGIST WITH UNIVERSAL IMPACT

Acad. SOLOMON MARCUS*

ABSTRACT

The recent election of members to our national academy, the Romanian Academy, is a good opportunity for our broader scientific community, as well as for the public at large, to get to know more about scholars whom they perhaps know too little, although these scholars occupy an important position in the science both in our country and in the world.

This brief essay is about one prominent scholar elected now as full member of our Academy, the sociologist Mihail Cernea. But even more, through this essay's "case in point" I want to address a key broader topic that concerns me, and is now discussed frequently.

Keywords: election of new full members in the Romanian Academy, scientific community, scientific value, impact, criteria.

ON VALUE AND CRITERIA OF SCIENCE IMPACT

The base thesis of my argument is that the metrics for assessing scientific value should be the actual impact of a scholar's products and contributions. Professor Mihail Cernea's scholarly contributions – materialized in theoretical concepts, methodology, social policies that he articulated and have been embraced and applied by international development organizations and by a number of national governments, research models etc. have acquired a world-class influence and impact in his domain, development sociology, both at the academic level and at the ultimate level in the case of sociology, the level of actual social practice. Thus, his contribution and the public response to them offer a compelling example for my general argument about the relevance of *measuring actual impact when we need to evaluate academic value*.

In most cases, we make clear distinctions between different notions, such as: an individual and his activities; teaching and research; national and international;

* Correspondence address to academician Solomon Marcus: Academia Română, Calea Victoriei nr. 120, sector 1, București, România; e-mail: solomarcus@gmail.com.

theory and practice; social practice at the micro-levels and social practice at macro-levels; normal and pathological social situations; education and instruction; academic/university activity, on the one hand, and hands-on applied work, such as for instance involvement in government work or in action-oriented international organizations, on the other hand.

Mihail M. Cernea is a challenge to these dichotomies as he accomplishes the unusual, impressive, apparently impossible feat to be excellent in both components of all these polarities. Cernea's life story and academic career defy stereotypes. His impact is high and has been proven present at many levels: the academic level, the level of development organizations, the essential level of social practice and the life of large human collectivities, from micro to macro, on the normal and on the pathological, and at the level of many institutions.

When we talk about value in research, about *what it means* to have scientific impact, we need to rely on facts, criteria and practicable measures of intellectual influence in order to assess value and genuine scientific impact. For this goal, the citations of one's work in the writings of other scholars is a relevant measure of validation and allocation of intellectual credit by the most competent community: one's professional peers. By this measure, Professor Cernea's impact and intellectual influence in the social and human sciences about development to which he belongs, ranks very high, as I will show below. But first, how did I come to know about his work?

A DISCOVERY ON "GOOGLE ADVANCED SCHOLAR"

Decades ago, when Cernea worked in the 1960s–early 1970s as a researcher in our Academy's Institute of Philosophy, I did not know him. Only occasionally would I hear from one of my friends in that Institute about the name of one Mihail Cernea. However, only a few years ago, while indulging in my habit of navigating through the internet the domains of different sciences, I came across Mihail Cernea's name and research. That was some three decades after Cernea reestablished himself in 1974 in the United States. As mathematician, I pay constant attention to numbers, and the Hirsh Index value attached by Google Scholar to Cernea's name was amazingly high. I decided that I must find out more.

The data provided by Google Advanced Scholar inform the reader that Cernea has over 30 works cited, individually, more than 30 times, so his Hirsch index is over 30. Recall that this index is defined as the largest integer n with the property that the author has n publications, each of them with at least n citations. This is an exceptional value of this parameter on the Hirsch Index, beyond levels normally reached in research institutes. In general, values above 20 are considered exceptional. The attention of scientists to Hirsch is explained by the fact that it

shows the extent to which an author has managed to attract the interest of others by many publications.

However, the roots of his today's Hirsch index germinated earlier, in Romanian soil. Cernea began his career as sociologist in Romania, as researcher at the Romanian Academy's Institute of Philosophy, and in his youth he read and was inspired by works of the "sociological school" created by Dimitrie Gusti, Henri Stahl, and Anton Golopentia before WW II, and by its goal of "social reform". But postwar circumstances in the "socialist" Romania of the 1960s were different, and Cernea grew to develop his own theoretical framework reading Gourvitch and French sociologists, Merton and American sociologists when he got their books, and of course Marx, trying to absorb also modern sociology. In early '60s, with his teammates at his research institute, he took a courageous leap engaging in field based empirical social research.

To begin with, it is worth recalling that even from his start, in mid-1960s and the '70s, Cernea made his early mark on the evolution at that time of Romanian Sociology. Despite that period's lack of freedom, Cernea achieved two things that today only few know about: he was a leader in reintroducing empirical sociological research in Romania after almost two decades of its prohibition; and he reconnected Romania's rural sociology to the universal agenda of rural sociology, affirming our sociology within high academic and development institutions of the western world.

STEPPING ON THE INTERNATIONAL STAGE

Cernea's sociological research in Romania attracted the interest of American sociologists who visited his research group, and he was invited for one full year at the Californian social science center in Stanford, Palo-Alto. Later, he succeeded to meet the quality standards of an institution such as the World Bank, which in 1974 invited him to join its experimental division testing a new approach to reducing rural poverty. Over time, however, Cernea turned the tables: he begun to propose new standards for that world-level financial institution itself, and namely – higher *social* standards. He militated for such new standards by initiating and writing for the World Bank what it did not have at that time: *a set of innovative social policies and social methodologies to guide its development programs*. Among these, the policy on population resettlement, together with what is widely known in the international literature (and on Google) as the "*Cernea model of Impoverishment Risks and Reconstruction*" in resettlement, are credited to have helped protect and improve the livelihood of uncounted numbers of people affected by forced displacement around the world. Cernea waged both intellectual and bureaucratic battles within that big institution, won many if not all, and got the World Bank to officially adopt new policies that he crafted and advocated. Due to these policies,

the World Bank changed its practices in some essential respects, and further “telescoped” the new social policies and norms to other international and national development institutions.

Cernea immersed himself into the sociology of development at a time when it was at its beginnings, and when it had only few theoretical concepts and even fewer methodological tools. Anthropologists had approached the economic problems of development long after the economists did, having focused more on traditional cultures, not primarily economics. But Cernea managed to transform this disadvantage into an opportunity, treating the gap as an open space to fill with what sociology could produce in terms of both theory and tools. One of his landmark successes along this line was to convince the World Bank that the tools of *social* analysis must be instated with full status in designing development projects, in tandem with economic analysis. As a result, in 1984 the World Bank formally adopted “sociological appraisal as part of the methodology required for approving all its projects, as is economic analysis.

Throughout his work in Washington, Cernea recruited, built, and intellectually led what would likely be called a school in an academic surrounding, but what the World Bank labeled in its formal organizational terminology “Social Units” or a “Network”: in plain language, that was an internal sub-community that grew to some 150 sociologists and anthropologists, employed full time. That had an impact on these professions at large, as the “official” demand for these skills increased. The effects reverberated also within many developing countries receiving World Bank programs, as in turn these countries needed to employ over the years domestic sociologists for working on these programs.

Among the some 30 books and monographs authored and edited by Mihail Cernea, *Putting People First: Sociological Variables in Development* became the one with the highest intellectual and real action impact. In it, he innovatively argued for re-orientating the World Bank’s development paradigm and projects towards their “social actors” in virtually „every case”, and putting “People First”. The work had a profound international echo and was translated/published into several languages (Spanish, French, Chinese, Japanese, Bahasa), bringing Cernea wide recognition in both the social sciences and in international development communities.

This is when, once again, objective and quantified measurements of value as provided by Google Scholar help us confirm. In referring to the impact of a scholar, we have to distinguish between the immediate impact and the long term impact. Obviously, the latter is more significant than the former. It is more significant to learn that the influence of one’s work is active several decades after its publication than its visible impact in the two or three years after its publication. As a matter of fact, his most citations are of the second type. But how long is the

interval of time where a work, an idea, a result, a theory is powerful enough to endure and survive, to remain in the attention of the scientific research community?

Cernea's book-manifest *Putting People First* had received more than one thousand citations and is still under the attention lens of social scientists. We read Google Scholar twice, once in January 2012 and then in November 2012, while writing the present essay. Google Advanced Scholar recorded in January 944 citations; now, on November 9, 2012, it has 1 002 citations. His first ten works (in decreasing order of their citations' frequency) had in January 2012 a total of 2 673 citations; by November, they rose to 3 293 citations, although many of them were published a long time ago. We realize that Cernea proved to be not an author of a lucky but passing fashion, but the trigger of a strong and enduring movement of ideas. Note that citations considered by Google Advanced Scholar are for the most part of authors who publish in journals and publishers with highly selective peer review criteria.

Recognizing the importance and significance of these quantitative parameters, it is necessary to emphasize the ideas that they convey. Cernea received the two most prestigious scientific awards for development social anthropology in the USA, with impressive dedications: the Solon T. Kimball Prize (1988) "... to honor your outstanding contributions to applied anthropology and public policy and for expanding the influence of development anthropology as a science" and the Malinowski Award (1995), granted him "... in recognition of your career dedicated to social sciences and their application to the needs of people around the world". In turn, the *Romanian Sociological Society* honored him with its *Omnia Opera Award*, for his lifetime contributions to Romanian Sociology and to making it known in the world (in 2012, just 4 months before his election as full member of our Academy). Much is to be said on Cernea's excellent example of how one can serve a country, while being geographically far away from it.

My last word about criteria of true scientific solidity, enduring value and impact accomplishments in a social science like sociology is that the ultimate test and measure is the criterion of *praxis*. That is, whether a sociologist's writings and work influence and change for the better social reality, the texture of human communities' everyday lives, even in only some relevant aspects. By this metric, as the above evidence shows, some of the world's major development institutions and some of the world's highly respected professional societies of scholars, have spoken conclusively, independently, and on record.

Professor Mihail Cernea honors sociology and social sciences in Romania and universally, and Romania can be proud of having this sociologist with universal impact as one of its most representative scholars.

FROM THE TOTALITARIAN LANGUAGE TO THE INFORMATIVE
DISCOURSE. A ROMANIAN MEDIA DISCOURSE ANALYSIS
DURING THE '90S

LUMINIȚA ROȘCA*

ABSTRACT

FROM THE TOTALITARIAN LANGUAGE TO THE INFORMATIVE DISCOURSE.
A ROMANIAN MEDIA DISCOURSE ANALYSIS DURING THE '90s

This study aims at emphasizing the institutional transformations that occurred in the public environment following the events in December 1989 in Romania, focusing on the dismantling of mechanisms that marked the transition from the national-communist propaganda discourse to the informative discourse, which laid the foundation of the public sphere in post-totalitarian Romania.

The hypothesis is that Romanian media was slow in abandoning the communist press model, which explains the manichaeist discourse of nowadays media, the involvement of politics in media business and, last but not least, the extremely poor market – the poorest in Eastern Europe, as showed by the latest studies.

The analysis has two components: the context analysis (historical, political, and ideological) and the media discourse analysis, in line with the view of certain authors (C. Sparks) with respect to the transitions in Eastern Europe and the role the media played in these processes. The discourse procedures of the totalitarian language were emphasized by investigating a corpus formed of the main publications of the printed press before and after 1989.

Keywords: informative discourse, totalitarian discourse, Romania.

1. INTRODUCTION

The economic inefficiency, the people's dissatisfaction and the fall of communist regimes led to the unstoppable riot of the Romanian population. Unlike the other former socialist countries, where the communist oligarchy had been removed peacefully, the Romanian communist regime was done away with as a

* Correspondence address to Dr. Luminița Roșca: Press Department, Faculty of Journalism and Communication Studies, University of Bucharest; University of Bucharest, Faculty of Journalism and Communication Studies (www.fjsc.ro), Iuliu Maniu, No. 1–3, Complex Leu, Corp A, Etaj 6, Sector 6; Bucharest, Romania; e-mail: lumiroasca@yahoo.com.

result of a bloody riot, with hundreds of civilians and military men being killed, the events being qualified as: “revolution”, “coup”, “palace coup”, and “the December events”. What followed the chasing of Nicolae and Elena Ceaușescu (their brief trial, their death conviction, and their execution on Christmas day), Romania’s political evolutions in 1990, delaying the economic reforms and the privatization process – all these brought a feeling of distrust regarding the new regime in Bucharest.

The first free elections took place in May 1990 and the citizens overwhelmingly voted for the group of reformist communists, F.S.N. (The Front of National Salvation), who won 65% of the Parliament seats. They arrived in power on the “revolutionary wave” (a cliché of the political language at that time), being led by Ion Iliescu, a former member of the communist hierarchy, yet in opposition with Nicolae Ceaușescu’s politics in the 1970’s. Historical parties (Partidul Național Țărănesc – The Peasants’ National Party and Partidul Național Liberal – The Liberal National Party), reborn during the days of the Revolution, lost the elections, after a campaign that had brought them little recognition. The results of the first free elections after 1989 can be explained in connection with the political and civic level of education that Romanians had at that time, as they were not used to political pluralism and they preferred passionate confrontation over rational arguments. This result was also influenced by the F.S.N.’s control over the media during the election campaign, as this new political group relied on the bureaucratic structures of the former regime, which were still functioning, in a spirit of inertness.

In 1980’s Romania, the communist propaganda had created an immense gap between the power’s speech, ideology and daily life of the people, and the official or organized lie, according to a formula used by Vaclav Havel, had took institutional forms.

The unique party’s power was increased and the citizens’ resistance was weakened by nationalizations, mass indoctrination with utopist notions such as “collective property” or “the birth of the new man”, by the party’s domination and the fact that people were under a propaganda pressure. Meanwhile, the communist propaganda aimed at increasing the party’s credibility inside and outside the country and weakening the popular resistance, through well conducted campaigns (alphabetization, electrification, industrialization, and agricultural mechanization). The compulsory industrialization, which dislocated a major part of the rural population from villages to the city, had serious effects on a long term, perverting the social and moral values and allowing the use of wide sections of the population as a mass of maneuver.

During the 1970’s, The Romanian Communist Party refocused its politics towards national-communism, promoting the idea of pure communism, which implied a very radical ideology. Thus, the idea of systemizing localities¹, a

¹ A process through which the communist regime tried to eliminate the small property and the rural communities practices by massive demolition of houses and by relocating the citizens to block of flats. The process also aimed at destroying churches and certain monuments which were not in consonance with the communist ideology.

characteristic of Ceaușescu's politics in the 1980's, took the notion of collectivism to the extremes, with the purpose of eliminating the small peasants' households, destroying the individual and collective cultural roots, ruining the family solidarity and neutralizing once and for all the civil society.

The exacerbation of the cult of personality corroborated with "rewriting" history played the role of reanimating the nationalist current. These actions were amplified by the way that the official historiography presented the communist regime as an extraordinary epos, following the line of Romanian's great patriotic battles.

2. THE PUBLIC SPHERE

The public sphere notion comprises the spaces of public communication, the individuals' reference to notions such as freedom, truth and public authority (Arendt, 1972), the reference to the principle of publicity and to the public exercise of reason (Habermas, 1989), the mass communication means and methods, as a way of putting the dominant ideological values of the analyzed era into circulation (Charaudeau, 1997; Fowler, 1994).

2.1. THE POLITICAL SPACE

After December 1989, Romania's main conquest was the elimination of the political control over the media, the beginning of the reality demystification process and the set up of "the free market of ideas" mechanisms, based on the principle of "supply and demand" on this market.

The way that the Ceaușescu's trial was conducted and the political power was taken over in Bucharest after December 1989 generated a wave of distrust from the European governments with regard to the newly installed authorities, which lasted for a long time and affected the economic², political³ and social evolutions. All of these caused a feeling of dissatisfaction with some important groups of population towards the "neocommunist" leaders in Bucharest. At the beginning, there were shy voices that affirmed that monarchy would have been a proper type of governing for Romania, even more so as the former sovereign Mihai the First of Hohenzollern was living in exile and could have returned to the country at any moment. After the 1990 elections, the anticommunist opposition rallied

² Few important foreign companies developed major investments in Romania, while the International Monetary Fund avoided giving a consistent financial support to Romania for a long time, as it had done with the other former communist countries in Europe.

³ Romania became a member of the European Council only in 1993, being usually treated with reserve by the European institutions.

around this exact idea of monarchy, as a solution to completely reform the country and break away from the past. At that time, during the anticommunist demonstrations in Piata Universitatii in Bucharest, one could often hear the slogan “Monarchy saves Romania!”. Despite an increasingly noticeable anticommunist opposition, the 1992 elections were once again won by the political group led by the former communist leader Ion Iliescu, now renamed Partidul Democrației Sociale din România (The Social Democracy Party of Romania). This option determined the forces of the democratic opposition to rally against the authority installed in December 1989, considered a follower of the interests of the former communist oligarchy, in order to achieve the development of the civil society and the set up of a public sphere capable of supporting an well informed public opinion.

The institutional transformations such as: adopting the Constitution (1991) and installing a political pluralist system, passing the Broadcast Law (1992), The Public Radio and Television Law (1994) and the amendments to the Criminal Code (1969) had long term effects on the process of axiological elucidation of the Romanian society.

Between 1990 and 1995 the public sphere is being set up based on promoting a “relaxed” public speech, with diversified themes, which demystifies a number of myths from the totalitarian era, claiming the forefront for the public debate and the democratic values. The speech used by the authorities in Bucharest in the 1990’s, which was resumed by the media, comprised themes such as: the main enterprises’ privatization, the private property, the institutional reform, the reorganization and the transition toward democracy and market economy, social peace and political pluralism. Inserting these subjects within the public speech played the role of propaganda for a long period of time, since the changes were slow and the transition was painful (a cliché used by the political speech of the era). The demystification process by political speech and by the media was a long one and it played an important role in the democratization of the Romanian public life.

With the help of the free media, people obtained information about the communist taboos such as: the Monarchy’s history, political imprisonment, the way that the Security recruited its informants, the daily life of the communist oligarchy, the anecdotes about the presidential couple, stories about the activity of journalists from *Europa liberă* (Free Europe) and *Vocea Americii* (America’s Voice) radio stations.

The most important subjects of debate for the society at this moment concerned initiation of economic and moral reform, the latter being strongly connected to the straightening of the civil society and to the defense of human rights.

2.2. JOURNALISTS ADMIT THEIR "GUILT"

The most valuable asset that the Romanian society acquired after December 22, 1989 is thought to be the right to the freedom of speech and the media's freedom to inform the people with no restraint from the power structures of the state. In order to underline this democratic "acquisition", many media institutions changed their name, by adding the "free" adjective: The Romanian Television became the *Free Romanian Television*, *Scînteia tineretului* daily became the *Free Youth* or by transforming their name from *The Information to Freedom*, for instance. The semi-official organ of the Communist party, *Scînteia* was published from December 22 to December 25 under the name of *Scînteia poporului*, thus indicating that it was free from the communist ideology guidance, and after December 25 the publication was renamed as *Adevărul*. Many local publications also changed their name in order to reinforce the idea of "freedom", of exclusion of the ideological pressure.

Thus, on December 22, the press agency *Agerpres* transmitted a press release to the Romanian and foreign media: "The Romanian Press Agency Agerpres no longer needs special approvals from the censorship in order to transmit false statements and national attitudes lacking any real foundation". The text was edited by the journalists working with the Romanian Press Agency, the same ones who, a few days before, "were forced to misconstrue the reality and to systematically misinform the national and international public opinion" (Vrâncianu, 2000: 136).

The new daily edited by *Scînteia*'s journalists, a newspaper named *Scînteia Poporului*, which first appeared on December 22, 1989, is qualified by the desk as being: "a new, real, patriotic expression, a publication of the people". The journalists addressed the public on the first page of the newspaper with a pathetic text filled with platitudes, in order to reassure the public that, from that moment on, they would only write the truth:

"We shall write with passion, with human and patriotic responsibility, becoming the wide and large echo of masses, for the consistent effort that we, the citizens, are now required making in order to set along the real road of freedom and respect for the man and the truth (*Scînteia poporului*, „Victoria adevărului” (The Victory of Truth), 22 December 1989).

At the same time, the "blemished" leaders of the desks were replaced and new chief-editors were appointed, the latter being chosen amongst the sub-editors who were already working with the editorial boards at that time. Thus, the chief-editor of „*Scînteia*” was chased away from the editorial offices, and the leadership was taken over by the second "echelon" of the former board. At „*România liberă*”, the top management positions were attributed to dissident journalists Petre Mihai Băcanu, Anton Uncu and Mihai Creangă, eliminated from the editorial board in 1989 after their subversive actions (editing an anticommunist publication) have been discovered. As a matter of fact, the leaders' dissidence at „*România liberă*”

marked the newspaper's editorial policy, as it expressed an opposition to the recently installed power: FSN and its leader, Ion Iliescu.

The new Constitution proclaimed the abolishment of censorship: "Censorship of any kind is forbidden. No publication will be suppressed." In the Criminal Code, the articles directly related to the journalists' activity referred to: "calumny", "defamation", "insult", "threats", and "encroachment of the state safety".

Although ideological and governmental control disappeared in 1989, there were still subtle forms of control, manipulation and intimidation of the media, because the state-party could not be abolished through laws, decrees or popular will. There were still functional interests networks constituted of all the people who had been a part of the immense bureaucratic party apparatus, as there were still authoritative reactions that were trying to subordinate the media. Thus, some authors who performed a radiography of the media situation during that period (Gross, 1999: 111–126) showed that some formulations in the Criminal Code could be interpreted as threats to the exercise of the journalistic activity independently from the political forces, that ignoring the media signals of government functionaries crossing the law and the direct defamation of some journalists were subtle methods of telling the people that the media had no real influence on the society's functioning.

2.3. MEANS OF CONTROL OVER THE MEDIA

A form of control kept from the communist era was the economic control. Thus, the state had a monopole over the paper production, as "Letea" was the main paper producer, there were no facilities for importing paper and most newspapers' distribution was done by the state company which took over the distribution network during the second half of 1990 (RODIPET). This was possible mainly as a consequence of delaying the process of privatizing the state companies, until 1995–1996.

Yet, the state control was diminished because starting with 1990–1991 almost all the old publications had become private businesses, either as joint stocks companies or as limited liability companies, using methods that were sometimes just on the line of the law, while the newly established publications had a private capital. The emergence of private media companies helped to the elimination of the state monopole over the printing devices, as they were buying their own equipments – printing houses, rotary presses (*România liberă*, *Cotidianul*, *Renașterea Bănățeană*, *Monitorul de Iași*) and even their own distribution networks, different from those belonging to the state monopole.

The year 1990 marked an explosion of the Romanian media. Thus, if there were 36 dailies and 459 periodicals in 1989, there were 65 dailies and 1,379 periodicals in 1990, 100 dailies and 987 periodicals in 1993 and 73 dailies and 1,059 periodicals in 1995 (*Romania's Statistics Annual, 1996*). It is a noticeable

fact that five years after having changed the communist regime, the *dailies and periodicals* were sold in double quantity, and, simultaneously, the themes diversification was astonishing even to those who were familiar to the media systems in the western democracies. These publications were the property of certain legal persons: political parties, editorial consortiums, religious groups, churches, literary, academic, civic, cultural, trade union and physical (individuals, families) associations. Apart from the governmental *Vocea României*, all the publications that appeared during this period were independent from the executive power, but, obviously, not from political and economic interests of the owners who were financially supporting them.

The circulation numbers varied based on the supply and demand from the market, which was a new thing for the Romanian media. An article appeared in *Adevărul* on March 1st, 1990, referring to the circulation numbers for the central publications, in which the editors complained about the “chicanes and abuses” from the “Presa Liberă” publishing house, which had forced a limit of only 200,000 copies for distribution (apart from subscriptions). This article was actually a subtle manner of “exposing” the mixture of the Minister of Culture, Andrei Pleșu in the matter of circulation numbers and his bias towards *România liberă*, *Adevărul*’s rival. Thus, in June 1990 *Adevărul* and *România Liberă* reached circulation numbers of 1.5 million copies per day and in 1992 the two dailies were at the level of 200,000–250,000 copies per day. *Evenimentul Zilei* which appeared in 1992 had a growth in circulation numbers, the very year of its publication, from 150,000 copies per day to 400,000 copies and its circulation has constantly been higher than that of any other daily newspaper in Romania (Roșca, 2006).

The abundance of general information dailies, of popular press, of specialized, information and debate weeklies, of publications focused on entertainment and sensationalism is the main characteristic of the media at this moment. This “colorful” and very diverse media responded to the public’s need for information and political debate, as the Romanian readers had been submitted to indoctrination for a long period. This is how we may explain the “hunger” for information, as well as the public’s lack of exactness towards the quality of the information provided by the media, the latter finding itself in an era of what Peter Gross (1996) called “pre-professionalism”. By the medium of this information “puzzle”, the public was discovering all those information domains that had been banned for nearly half a century: the information about religious, historical (in a large sense), entertainment, sensationalist, everyday occurrence, sexual and paranormal matters. More over, there were disclosures about less known aspects of the old and recent history of the country, of the life and activity of the communist leaders, of the revolution’s backstage, as well as about the numerous events of the

day: strikes, manifestations, political processes, election campaigns, economic changes and so forth.

After 1992, the evolution of the print media is strongly affected by the explosion of broadcast private stations, the public's interest being turned to the private radio and TV stations' programs, to the stars that these stations launched, to a new style of media that was being perceived as "vanguard" or something borrowed. A new type of program appeals to the public: the talk show and the star-anchor man/woman. It is in this context, between 1992 and 1995, that the print media is characterized by a decrease in circulation numbers, by the vanishing of a great number of information and political debate weeklies and by the elimination of publications belonging to the political parties from the real competition on the market. The local media becomes more important, the first media trusts are being created and they concentrate the informational power by financially supporting the print and broadcast media: Media Trust, Intact Trust, Monitorul Trust).

The newspapers' price grew almost ten times in three years, as a result of the national currency devaluation, but mostly as a consequence of the process through which the media became financially independent, as it was no longer supported by the state and it was forced to "fight" for survival on the press market.

3. THE MEDIA DISCOURSE

The print media's anchorage in the liberal model is a long term process. All the characteristics regarding professional, discursive and economic practices of the liberal media are to be found only at the beginning of 2000, after more than ten years of democratic exercise.

3.1. A HYBRID MEDIA MODEL

The 1990's implement a formula of hybrid journalism where forms of militant writing and propaganda coexist with aspects of the journalistic expression typical of the liberal model. It is a unique form of journalistic expression which combines the propaganda rhetoric with uncensored freedom of expression. The political partisan attitude vehemently assumed and "framed" in "super-intellectualized reflections and in a brilliance packaged in verbosity" (Gross, 1999: 126) was nearly generalized by 1993⁴.

The extreme political polarization of the media took the shape of propaganda and went from adulation („Adevărul”) to exposure („România liberă”). Some forms of militant attitude identified in the communist press are to be found in the

⁴ More precisely, after the second free vote exercise of Romanians in a noncommunist country.

first years of post totalitarian media as well, in even more aggressive forms, redoubled by a revolutionary pathos, even more vehement than in the 1980's. If we compare the forms of propaganda that the media used in this period to the other moments in the history of the Romanian media, we shall find a great resemblance to the 1950's propaganda, an era of "extinguishment" of the bourgeois regime. The forms of propaganda used in Ceaușescu's era are now doubled by exposures and fake exposures, by the provocative Manichaeism, by the revolutionary, romantic, almost ecstatic pathos of the "barricades" and by the vehement adhesion.

The following texts show the *revolutionary pathos*: "Glory to our free country, to her heroic people!", "The dictatorship has fallen, the people are free!", "The popular revolution won! We now need reason, calm and vigilance in order to defend our freedom and our national values!", "Freedom, fellowship, real democracy, unity!" (*Scînteia poporului*, December 22, 1989), "After the long night of dictatorship, the Romanian people have regained their freedom and their dignity!" (*Scînteia poporului*, December 24, 1989).

Revolutionary imperatives: "Soldiers and officers of the Army, of the People's Security! In the name of freedom, gained with sacrifices, in the name of your brothers, parents and children, do take the stand, once and for all, of the people, put an end to the blood share and defend the sacred conquests of Romania!", "Let us defend the assets built by the labor of our people as the apple of our eyes!" (*Scînteia poporului*, December 22, 1989), "Citizens, members of the patriotic guards! Join our army units and act with all determination! All those able to use a weapon – use it!" (*Scînteia poporului*, December 24, 1989), "Do defend the democracy, the tranquility conquered with the price of shared blood!" (*Adevărul*, January 14, 1990).

Exposures: "Welcome, comrade Ion Rațiu!" (*Adevărul*, April 4, 1990), "Lies and horror in the backstage of the red man-of-war" (*Tineretul liber*, April 12, 1990). Starting with December 22, 1989 and continuing all through 1990, the Romanian media tests all propaganda methods and activates even the ones less visible in Ceaușescu's era, such as exposures, vehemence, the pathos of barricades fight and all the forms of adhesion to democracy, Romanians' new "religion".

More rare forms of propaganda were revealed and used especially during periods of crisis, such as: editing texts in the three colors of the national flag (*Tineretul liber*, December 22, 1989), using poster-pages (*Tineretul liber*, December 26, 1989, *Adevărul*, January 12, 1990), white pages with a significant text: the first page of *Adevărul* on May 20, 1990 (election day) with the slogan of F.S.N. (Tranquility!), quotes from the bible on the frontispiece of the newspaper (*Adevărul*, 12, may 20, 1990), quotes from the work of the national poet, Mihai Eminescu (*Adevărul*, June 15, 1990, *România liberă*, October-December 1991, 1992, 1993), memorable inscriptions in the editorial box, such as: "Special edition on the Romanian people's rebirth day" (*Tineretul liber*, December 22, 1989), "A daily newspaper of all patriotic and democratic forces in Romania" (*România*

liberă, December 1989, January 1990), “Justice, crying eyes demand to see you!” (*România liberă*, February–March 1990), “The sleep of nation raises monsters” (*România liberă*, March–April 1990).

The Romanian journalists’ choosing of the liberal model for the media was a radical option against the authoritarian model that had ruled over the public life and the media in Romania for more than half a century. The liberal media model signifies, first of all, the absence of the state’s control levers, the fact that the media is a part of “the free market of ideas”, where the individual has no restraints in reaching the information, and the market’s laws regulate the media system.

Thus, „*Evenimentul zilei*”, a newspaper was often blamed for letting sensationalism dominate the information and being too obeyed to commercial logics. Actually, the paper “revolutionized” the standard recipe of Romanian dailies, by retrieving the everyday occurrence into the journalists’ sphere of interest and directing the media towards the great public and not only towards the elites. The success that daily had with the audiences forces almost the entire informative media to change its strategies: from the reevaluation of the everyday occurrences to the weight of journalistic genres, – and the news story was the great winner in this process – to the “relaxation” of the language used by the press. „*Evenimentul zilei*”, even influenced the Romanian publications’ design: the informative titration was chosen over the inciting one, they completely gave up on cliché-titles, inherited from the communist press, they also gave up on the agglomeration of information in the page by typesetting the texts with small fonts, which also caused a simplification of the text’s display within the page. The novelty to the 1990’s media was the recipe of popular press, which had also been a successful recipe in the media in between the two World Wars but had been forbidden during the communist era. The paper was perceived by some journalists from that era as a threat to the elitist model of press, which believed in the dominance of the educative function of the media, whilst the new publication brought the information of any kind and of any interest to the citizen to the forefront. The journalists’ agenda added the everyday fact to the official one and the anecdote to the opinion genres. In the 1990’s context, the burst of this type of press, “tabloid” press, a part of the great family of popular press, played a significant part in diversifying the themes, in “braking” the dogma of linguistic clichés and of editorial inertness.

After 1993 the Romanian media moves away from the opinion press model by diversifying the information and the methods of editing, by diminishing the political partisan attitude, by increasing the advertising spaces and simultaneously the number of pages. This stage also signifies the victory of information and entertainment over opinion and partisan polemics. Also, the creation of publications with individual private capital – such as *Cotidianul*, whose owner was Ion Ratiu, a Romanian who lived and made a fortune in Great Britain, conceived after the western model, offered the Romanian readers an alternative to the native

model and favored the competition. Within this context, the leaders of media companies find financial resources for the diversification of media products (supplements, other publications) or for acquiring means of production that would allow their competitiveness (printing houses, rotary presses, computers and so forth) and their success on the market. The liberal media model does not bear the tyranny of political power and of ideology, but it does abide the tyranny of profit, of great audience numbers which create successful advertising recipes. If advertising was not the main way to gain profit for the media before 1990, but only a sporadic one, sometimes used only to “fake” an independent type of media functioning, after 1990 the print media gradually assumes its financial dependency on the advertising buyers.

Thus, we can find a promotional ad on the first page of *Tineretul liber* on January 9, 1990, under the title “Classified ads in «Tineretul liber»”, through which the newspapers’ readers were informed that classified ads, but also advertising materials from Romanian and foreign companies would be introduced into its pages. As a consequence of this announcement, we shall find a classified ads and advertising rubric on January 23, 1990, measuring half a page and an entire page containing this type of ads on May 11, 1993. *Adevărul*, another publication with no “tradition” in selling advertising space published on March 1, 1990, less than half a page of classified ads and, on October 10, 1992 – a page of classified ads and four pages of advertising materials. As for what „România liberă” is concerned, as it already had a “market” of advertising in 1990, it got to four pages of advertising and two pages of classified ads in 1993.

This curve in advertising space sales shows that the Romanian media rapidly assimilated the “lesson” of liberal press, where advertising recites are the main source of profit for the company. This stage stands for the beginning of gaining the financial independence, accumulating profit and truly exercising self-management, a necessary exercise in an emergent market economy.

3.2. PROPAGANDA AND MISINFORMATION

In the process of assimilating the liberal media model, the Romanian media went through two important stages: the provocative civic missionary attitude (1989–1993) and the assimilation of the informative speech typical of the liberal media system, after 1993. The elimination of institutionalized forms of control over the media was not instantaneous and it did not occur immediately after the fall of the Communist Party as they continued to appear in the media in inertial forms.

The missionary attitude of the media may be explained, primarily, by the role played by the press in the December 1989 events: the “live” revolution or “TV-revolution”, as it was called (amongst other names), the mobilization of masses in order to defend the free media, as one of the most important “conquests” after the fall of communism (“May the number 1 issue of *Tineretul Liber* not be the

only one. Defend us! We are by your side!", December 22, 1989), "the fight" of journalists, during the revolution days⁵, in order to be able to publish and distribute the revolution's newspapers ("A newspaper written under fire, a newspaper defended by our country's map", „Tineretul liber", December 24, 1989). On the other hand, the journalists' guilt feelings led them to a state of elation, which they later transformed into an assumption of a purifying civic mission that would absolve their sin of having served the communist regime. With regard to these matters, the editors and correspondents of former publications *Scînteia tineretului* and *Suplimentul litera și artistic* would apologize to the readers "for the long moments and days when they did not serve the truth", in „Tineretul liber" on December 22, 1989 ("We apologize").

On a discursive level, this stage of civic missionary work is characterized by the valorization of all propaganda forms and of the communist misinformation, in a more softened way (festive manifestations) or in a more accentuated way (pathos), to which we may add some aspects of the informative speech that was in an incipient stage. The official speech continued to be present in the informative dailies' pages by publishing all official documents, speeches from the new F.S.N. administration's leaders, telegrams and letters of gratitude, press releases, laws, decrees of the new administration, thus contributing to the citizens' information, but also to the official recognition of the political powers' actions. The press releases, decrees and laws issued in this period have the purpose of eliminating those norms of the legal system that were obviously affecting the citizens' way of life, as well as the laws that "defined" the communist political system.

The media's official language, also influenced by the publishing of the new political leaders' speeches, creates and brings the new political and journalistic stereotypes to the forefront. During the first weeks after the installment of the new regime, the media continues to publish the politicians', new leaders' speeches in full length, in accordance to the totalitarian media model.

As the journalists become aware that information gets through without the media being a simple tribune that mediates the contact between the public and officials, the full coverage of official speeches gradually disappears. Amongst the publications that had appeared before 1989 too, *Adevărul* is the one which finds it most difficult to give up on discursive practices typical of the totalitarian speech. As the media no longer publishes official speeches, the dialogue textual forms: the interview, the conversation, the declarations play a gradually more important part.

The official political language becomes a form of more relaxed communication, made up of short speeches, with different forms of addressing, with a more permissive vocabulary and a less rigid terminology, which avoids the

⁵ In Casa Scînteii many journalists received guns in order to defend the « free press » and became « military guards » with the role of ensuring the security and control of the editorial desks which they were a part of.

clichés of the “golden age”. As for what the forms of addressing are concerned, the public speech is defined by “distinguished citizens”, “distinguished compatriots”, phrases that replace “dear comrades and friends” from the communist linguistic clichés. The official communication retrieves the first person pronoun and by doing so regains the assumption of the speech, an important aspect of communication. Thus, in his first speech as prime-minister, Petre Roman says: “Please excuse me for the pretty difficult voice I have right now”, “Now I’ll get back to the matter I started with”, “I have no idea how I started talking from the balcony of the Central Committee building”, “I am striving as hard as I can to rise to the occasion of this movement” („Adevărul”, December 27, 1989).

Sometimes, using the first person pronoun is justified by the speaker’s intention to admit his/her past: “As for what I am concerned, I have nothing to hide. I’ve been a public figure and a lot of people in the country know me. I am the son of a railway worker... I too, at the age of 12, was arrested... As a pupil and as a student, I was a part of the youth movement. I was... My conflict with Ceaușescu... Not only have I been a stranger to totalitarian, dictatorial practices” (the allocution of Ion Iliescu, president of C.F.S.N. on January 26, 1990).

The first official speeches also had the role of introducing ideas and formulas into the public circuit, that would explain or give a name to events that troubled the public opinion or that would legitimize certain actions of the new administration: “the Romanian revolution is the result of a spontaneous action of the masses, an expression of the discontent accumulated throughout the years”, “The Front of National Salvation’s Council is the result of the movement and it did not precede the movement”, “the old apparatus of repression is trying to terrorize the population”, “the purpose of the terrorist actions is to stop the stabilization of the economic and social life”, “they are trying to ruin our equilibrium”, “the only force is to maintain this unity that is based on the general consensus of all creative forces in the Romanian society”. These became the clichés of the new official language, and also methods of setting axiological frames to the reality.

We find all types of adhesion in the media, especially during the first year after the December events: telegrams, letters, messages of gratitude and congratulations, manifestations of solidarity, adhesions, the publishing of excerpts from the international media as a sign of valuing the Romanian people. The media speech also contains expressions of criticism towards certain discursive proceedings that are perceived as being part of the communist propaganda “arsenal”. Thus, concerning the publication of letters, telegrams, all kind of messages in the media, „România liberă” (December 28, 1989) publishes a text of “rectification” concerning the excessive use of the epistolary genre, used by the propaganda as a way of intoxicating the public in order to reinforce the idea of masses’ adhesion to the party-state politics (A different type of telegrams). As a matter of fact, pathos is a ballast that the media would give up on with considerable effort, after the 1989 events.

Open letters, retorts, frequent in the 1990's media are expression methods that allow the change of ideas between officials, experts, journalists and the public. This form of communication, a "revelation" of the free press is a characteristic of the entire print media during this era. Received as a way to enrich the forms of communication through the media, this "trend" of open letters has quickly become a stereotype of media communication towards the end of 1993.

An evaluation of this phenomenon underlines the diversity of textual forms put into circulation through the media. There were open letters to Ion Iliescu, to the generals of the Romanian Army, to the Ministry of Education, The Ministry of Labor, The Culture Council, to the patriotic citizens: "letter to the parents from a former pupil of the Military School of Officers in Brasov, killed in action", "open letter to the editorial staff of Adevărul" signed by "a group of peasants from the Bogati-Argeș village", "A letter: to our parents", "Open letter to the President of the USA" (*Adevărul*, 1989–1990).

Perceived as a "trend", as a cliché, this procedure was eliminated from the media and as a consequence the "open letters" almost don't exist anymore in the newspapers, starting with 1993.

In the 1990–1993 media, the answers, as a reply to open letters, the rhetorical questions, the denials, the protests, the affronts, the retort, the rectification, the confession (as in a religious form) are frequent. Moreover, we can find slogans, calls and declarations, as expression formulas of adhesion, militant attitude and pathos borrowed from the totalitarian speech. As a matter of fact, the social and political life of the 1990–1993 period encourages the use of media as a tribune for opinions circulation, as a mean of influencing the masses to the detriment of information. What makes the difference from the communist era is the diversity of opinions, which makes both the purposes and the effects of propaganda quite relative. Some texts that were published in the media during this period show critical attitudes towards communication in the public sphere or towards the reiteration of propagandistic formulas by the media that lacked any critical attitude. Thus, in a text called "Slogans" (*România liberă*, May 8, 1990) the author analyzes the presence of the militant style in public communication in the form of slogans that comprised true offers for the leader of FSN: "Iliescu don't forget, the city of Suceava also belongs to you", and also represented dangerous examples of anti-culture: "Eminescu's country votes for Iliescu" (the national poet's name is combined in the purest form of electoral propaganda).

The festive style of public communication does not change with the switch of regime in 1990. The celebrations of the "golden age" are now replaced by those of the new "freedom era" and the celebration methods are the same with those used by the media in Ceaușescu's era: festive pages and issues, odes, homage, to which new textual forms are added. Thus, they commemorate «moaning days in the memory of the Revolution's martyrs», «three years from the miners' riot», religious celebrations, the memory of the Revolution's martyrs, a week from the

Revolution, two weeks from the Revolution, six months from the Revolution, 100 days from the Revolution, 50 years from the occupation of Basarabia and North Bucovina.

The homage, the ostentatious festive manifestations are gradually replaced by a serious and at the same time discrete festive attitude and the holidays calendar becomes very extensive after the elimination of taboos. Thus, they celebrate: the memory of Marshal Antonescu, The Hispanic Day or the memory of the Romanian citizens who contributed to save some Jewish citizens during the Second World War. These forms of commemoration revitalize certain “forgotten” departments of the vocabulary, such as the solemn and religious vocabulary.

The informative media speech after 1989 preserves certain aspects of the totalitarian speech in diminished forms but approaches, especially after 1993 the so called informative speech of the media, a characteristic of economic and political liberalism systems. The themes diversity, the alternative speeches, the different textual forms, the call for arguments in detriment of seduction tools, the presence of explicative speeches about certain forms of indoctrination or about the persistence of certain practices specific to the totalitarian speech are the bases of eliminating this totalitarian language.

3.3. THE INFORMATIVE DISCOURSE

Rediscovering the speech, or as F. Thom (1987) said, “the natural language”, rediscovering the human religious dimension and the right to talk about it, to freely inform the audience about any theme of public interest fundamentally marked the media speech at this stage. Journalists, especially those working for the former publications that belonged to the communist propaganda considered the presentation of these aspects as forms of legitimizing the media in the new historical context.

They wrote about rediscovering the language:

“We are learning to speak. We are re-learning to speak our true language, the language of our land, of our mother and country. We speak Romanian, truly Romanian; we speak as we haven’t done it in a long time” (*Tineretul liber*, December 22, 1989).

One of the most important characteristics of the stereotypical language was being questioned, the elimination of the personal noun “I”, which led to a diminished subjectivity in communication, that meant non-communication:

“The language that “officiated” without saying anything but continuously spread itself and eroded our individual being used the Impersonal as the best form to camouflage our existence and not express us...It was decided, it was applied, it was acted, it was promoted, it was mistaken by with: not me, how me? Me who? “Me”/“I” did not exist...”: „Cui îi e frică de pronumele de persoana I?” (“Who is afraid of the personal noun I?”), „România liberă”, March 11, 1990.

Rediscovering the language also meant identifying and defining the phenomenon which had altered the meanings. Some explicative texts published in the media played the role of dismantling the manipulation and misinformation mechanisms used by the communist media. In the spirit of the assumed missionary role and informative purpose, the informative media that addressed the large public would publish demystifying texts about the mass manipulation and the role of roomers in the misinformation process. Journalists had also gained the freedom to write about the religious individual, as it is well known that the communist regime set a number of interdictions on the religious cults' freedom and on the religious practice in accordance to individual belief:

"In a few days we will be celebrating Christmas. I'm overwhelmed with emotion when I think that after so many centuries of darkness, the light of Your name, Jesus, can finally shine in the pages of this newspaper for the young, too": „Celebrăm Crăciunul“ („We are celebrating Christmas”), *Tineretul liber*, December 22, 1989.

The journalists' desire to legitimize themselves as members of a free press created a series of aberrant discursive forms such as: the exclusion of certain days related to "bad memories" from the calendar or the canceling of orthographic norms so as to minimize certain people or eras. Thus, Nicolae Ceaușescu's birthday (January 26) is noted as "January 25 *Adevărul*", being preceded by the following explanation": We apologize to the readers who celebrate their birthday today, but, for reasons that we all know, we should note the date of 25 *Adevărul* in the calendar, at least this year" (*Tineretul liber*, 1990)⁶.

The numerous articles that appeared in the media used orthographic rules with an axiological purpose: from December 1989 until December 1990, the names of Nicolae and Elena Ceaușescu, the Romanian Communist Party or other names related to the former regime were written in small letters. Thus, we can find forms like: "Nicolae" and "Elena Ceaușescu", but also "pcr" (the Romanian Communist Party), "utc" (Union of the Communist Youth). There was another linguistic taboo about the names of Nicolae and Elena Ceaușescu: they were named using personal pronouns or nominal phrases and nouns such as: "the dictators", "the tyrants", "the dictatorial clan", "the dictator and his sinister wife".

The informative component became more important through the diversification of information and textual types that the media put into circulation: opinion polls, stock exchange and financial news, horoscopes, the religious calendar, religious rubrics, society themes, news about the informational taboos of the communist era, such as the freemasonry, sexuality, extraordinary facts, the marginal side of society, criminality, violence within families and within the society. These were completed with information from the country's history,

⁶ Prior to the events in December 1989, January 26, Nicolae Ceaușescu's birthday, was celebrated with pomp in the communist media.

“arrested” (a word used by the media at that time) by the communist regime, about the monarchy, political parties and Romania’s position in the Second World War.

The informative speech adopted by the Romanian media implied the actualization of the contract-based relationship between journalist and the public, which led to the revitalization of some less exploited “journalistic genres” in the communist media: investigations, interviews, reporting stories, feature stories, news in brief.

Investigative journalism, which did not exist in the communist era, asserts itself through investigations which the journalists and the readers consider, more and more, as signs of journalistic professionalism. The critical aspects in the media are the result of the journalistic branch’s regain of the right to criticize the negative traits of the society, without any interference on the behalf of the political power. Investigations related to corruption, government abuse, the visas traffic at the US Embassy, the battle over commercial locations, the money spent by a Romanian member of the Parliament in order to create a new biography for himself reintroduced the discursive practices specific to investigation, that were an important factor in eliminating suspicion, fears and unanimity from the Romanian society, which was timorous after 50 years of political censorship. Information is not only focused on actuality, but also, frequently, on the past. Disclosures brought the aberrations to the light: about Elena Ceaușescu: “the non-promoted member of the Academy”, about the scientific starvation of Romanian people, about AIDS; the crimes of Ceaușescu’s totalitarian regime and the abuses of the communist era: “A disappeared block: Uranus”, “*România* – a regained clandestine newspaper”.

Media communication was also diversified by the valorization of all journalistic genres and procedures. Unlike what happened in the communist era, choosing the interlocutors is now done freely and the events are the only cause for certain constraints: journalists prefer those interlocutors who are connected to the actual event, and their main quality is to respond to the general interest of the public. The postcommunist media “discovers” the functioning within the limits of the media information contract and it adjusts its information strategies according to the targeted public’s expectations. Through reporting and feature stories, the events of the streets occupy a major place in the newspapers’ pages. Reporting and feature stories become really important in the publications’ strategy because it is with them that the general public finds out what happened on the spot.

Romanian media revitalizes narration as a textual type, the authentication method with details from the fact scene, the quality of a media text to be credible, procedures that were either simulated, or avoided by the communist media, as “the spot” was a rarely reflected reality in the communist press. The feature story and the reported story are valorized by the informative media: a story from a destroyed village, Sunday, February 18 in Victory Square – the Government offices under siege, photo-story from the demolition of Lenin’s statue, the events in University Squar and the Capital – the story of the hottest day, begun with planting flowers,

ended with dead and injured people and fire – the failed coup, the mysterious death of Costel the cheater, Bucharest under terror.

An important place in the pages of newspapers is taken by reporting stories from the Parliament assemblies, a professional practice that did not exist in the communist propaganda press, but extremely present and productive in the media in between the two World Wars and at the end of the 19th century, under the name of “parliamentary column”. The new forms of public communication favor the birth of certain textual types related to them such as reporting stories, notes, news from the state institutions’ conferences that now play an important role in the informative agenda of publications. The most spectacular “recovery” in the media informative speech is the regain of the occurrence, which had been marginalized and even eliminated by the communist media. Introducing the occurrence (and the news in brief) in the media accelerated the elimination of the official and institutional speech and favored the journalists giving up on the misconception that the political information and the politically approved social event are the only ones worthy of the journalist’s attention, an idea that had been induced in the professional practice by the communist ideology mechanisms. Introducing the public sphere, especially by the occurrence, in the media’s interest domain brought the press closer to the public and thus created the premises for the birth and development of the popular press segment.

Although it was severely criticized when it first appeared, „Evenimentul zilei” revitalized the occurrence and the natural language in the media and it played a major part in the process of returning to the media informative speech, by eliminating clichés, redefining the interest themes for the media. The tabloid shocked the journalists when it first appeared, it shocked a part of the public, it shocked the elites, but it achieved its purpose: attracting the medium public to reading the media, as these readers wanted to learn information about themselves and about the ones nearby, not only about the people who held the power. In a world still affected by the media propaganda, the popular daily favored the news and the information, especially the news in brief, in detriment of the official information, commentary and stereotypical language.

CONCLUSIONS

Posttotalitarian speech of the Romanian media, a hybrid between propaganda manifestations and forms of the informative speech promoted by the media is characterized by the presence of “remains” of the earlier stage, but most of all by the effort of relocating in the frames of the liberal media.

The abundance of information and the diversity of speeches promoted by the media led to a form of manipulation, the manipulation by overinformation, which is said to diminish the receivers’ capacity to separate information based on signification, value and impact. Diversifying the information and the methods of

editing it, diminishing the political partisan attitude, the increasing importance of advertising spaces and simultaneously the increasing number of pages, paying more attention to the editing conditions – these also mean the victory of information and entertainment over opinion and partisan polemics.

Also, the creation of publications with individual private capital conceived after a western model offered an alternative to the local model to Romanian readers and favored competition.

REFERENCES

1. ARENDT, HANNA (1972), *Le système totalitaire*, Paris, Seuil.
2. CHARAUDEAU PATRICK (1997), *Le discours d'information médiatique. La construction du miroir social*, Paris, Nathan, Institut National de l'Audiovisuel.
3. FOWLER, ROGER (1994), *Discourse and Ideology in the Press*, London and New York, Routledge.
4. GROSS, PETER (1996), *Mass-media in Revolution and National Development: the Romanian Laboratory*, Ames, Yowa University Press.
5. GROSS, PETER (1999), *Colosul cu picioare de lut*, Iași, Polirom.
6. HABERMAS, JURGEN (1987), *The Theory of Communicative Action*, Cambridge, Polity.
7. HABERMAS, JURGEN, (1989), *The structural transformation of the Public Sphere: An Inquiry into a category of Bourgeois Society*, Cambridge, Polity
8. HARTLEY, JOHN (1982), *Understanding News*, London and New York, Routledge
9. ROȘCA, LUMINIȚA (2006), *Mecanisme ale propagandei în discursul de informare. Presa românească în perioada 1985–1995*, Iași, Polirom.
10. SPARKS, COLLIN (1998), *Communism, Capitalism, and the Mass Media*, Sage Publ.
11. SPARKS, COLIN (2010), "Theories of Transition", in *Revista romana de Jurnalism si Comunicare*, 5-th year, No. 3, p 5–18.
12. THOM, FRANCOISE (1987), *La langue de bois*, Paris, Julliard.
13. VRÂNCEANU, FLORICA (2000), *Un secol de agenții de presă românești (1889–1989)*, Pitești-Brașov-București-Cluj Napoca, Paralela 45.
14. YOUNG, JOHN WESLEY (1991), *Totalitarian Language. Orwell's newspeak and its nazi and communist antecedents*, Charlottesville and London, University Press of Virginia.

SAMPLES

Adevărul. 1990–1995.
Cotidianul. 1991–1995.
Evenimentul zilei. 1993–1995.
România liberă. 1985–1995.
Scânteia. 1985–1989.
Scânteia poporului. 22 december 1989.
Scânteia tineretului. 1985–1989.
Tineretul liber. 1989–1995.

REPREZENTĂRI DISCURSIVE ALE MIGRANȚILOR ÎN *TALK-SHOW*-URILE POLITICE DIN ROMÂNIA*

CAMELIA BECIU**

ABSTRACT

DISCURSIVE REPRESENTATIONS OF MIGRANTS IN POLITICAL TALK-SHOWS IN ROMANIA

In this study, we analyse the way in which talk-shows in Romania shape intra-EU migration as a public issue. According to one of the research hypotheses, the topic of new migration is strategically used in the public environment, determining the adoption of positions, agendas and forms of institutionalisation. The semio-discursive analysis of a corpus of political talk-shows broadcast in the period 2010–2011 by Romanian TV channels specialising in news and socio-political debates highlights discourse strategies that are relevant for the media construction of public issues in talk-shows. The article shows that in talks-shows migrants are represented “holistically”, from the perspective of categories of persons that can contribute to a competitive national image. Migrants become visible through their performances in the host country and, as a result, the *moral distance* from them becomes apparent through a *politics of visibility* (hence the visibility of mythical migration, of high-performance migration, etc.). Talk-shows do not present the issue of the diasporic experience, namely of the position of migrants with respect to forms of otherness, cooperation or solidarity.

Keywords: public issue, media discourse, talk-show, migration, moral responsibility.

1. „NOUA DIASPORĂ”. PREMISE DE CERCETARE

Acest articol abordează construcția migrației intra-UE ca problemă publică în sfera mediatică și politică din România. Vor fi evidențiate *pattern-uri* de

* Cercetarea a fost inițiată în cadrul proiectului PNII *Diaspora în sfera politico-mediatică din România. De la eveniment la construcția mediatică a problemelor publice* (2012–2014), codul PN-II-ID-PCE-2011-3-0968, coord. dr. Camelia Beciu.

** Camelia Beciu este profesor universitar la Școala Națională de Studii Politice și Administrative (SNSPA) și cercetător științific la Institutul de Sociologie al Academiei Române (Laboratorul Sociologia comunicării și a spațiului public), Calea 13 Septembrie nr. 13, sector 5, 050711 București, România; e-mail: beciu@insoc.ro.

mediatizare și legitimare a unor *identități diasporice*, precum și *logici de utilizare strategică* a acestei teme în contextul unor dezbateri politico-mediatiche și inițierii unor politici.

Tema migrației forței de muncă se impune treptat în dezbateră publică și în comunicarea politică, instituind un imaginar al „românilor plecați la muncă în străinătate”. Astfel, în presă apar modalități de desemnare precum „români în Spania”, „români în Italia”, „noua diasporă” sau „diaspora”, iar unele dintre ele vor sta la baza unor rubrici zilnice, marcând astfel valorizarea acestei teme pentru cunoașterea publică. Referirile la migranți devin frecvente și în discursul politic – fenomenul migrației este utilizat ca argument instituțional sau electoral pentru legitimarea unor politici (formarea unor agenții guvernamentale, inițierea unor campanii de comunicare, dezbateri publice despre „votul diasporei”).

Pe de altă parte, migrația forței de muncă devine un *cadraj* pentru alte teme intens dezbătute în societatea românească. Astfel, după căderea regimului comunist în 1990, media, societatea civilă și clasa politică invocă frecvent în dezbateră publică problema imaginii internaționale a țării. Dezbateră se intensifică în perioada negocierilor care au precedat aderarea la UE și mai ales după ce România devine membru *de facto* al UE în 2007. În ansamblu, interpelarea politicului coexistă cu o serie de interogații identitar-etice privind criza valorilor generată de perioada comunistă și evoluțiile contradictorii în reconfigurarea solidarităților colective și valorilor societale.

În acest context, tema migrației forței de muncă este treptat încorporată în dezbateră mai largă privind, pe de-o parte, capacitatea sistemelor politico-instituționale de a concepe și gestiona politici specifice, inclusiv pentru promovarea imaginii internaționale a țării și, pe de altă parte, construcția simbolică a comunității imaginate. Acțiunile migranților români în țările de destinație sunt mediatizate și în funcție de modul în care influențează imaginea țării în străinătate – un element cheie al „capitalului simbolic” al națiunii (Beciu, 2012a). Astfel se explică utilizarea în discursul public a termenului „noua diaspora”, indicând nu doar fenomenul migrației temporare, ci și o poziționare față de „rolul” migrației în raport cu țara de destinație (Beciu, 2012b). Pe de altă parte, în contextul acestei dezbateri, clasa politică utilizează argumentul migrației ca resursă de legitimare politico-electorală, în timp ce jurnaliștii îl folosesc în producerea unui discurs de interelare a politicienilor.

Această formă de *instrumentalizare* a migrației în relație cu problema imaginii naționale nu este un fenomen conjunctural. Astfel, o categorie emergentă de cercetări analizează modul în care țările recent integrate în Uniunea Europeană încearcă să se poziționeze ca actori concurențiali în contextul unor structuri politice transnaționale și al unei culturi politice globalizate (Kaneva, 2012; Dolea, 2012). *Nation branding* este unul dintre conceptele utilizate în aceste studii pentru a evidenția proiecte statale de construcție identitară în Europa. În țările occidentale, *nation branding* este un concept specific marketingului, transferat în sfera politicii guvernamentale, dar rămânând cantonat mai mult la nivelul unui discurs

instituțional tactic, în *back stage*. Prin comparație, în țările postcomuniste construirea *brand*-ului de țară (*nation branding*) este nu numai un concept, ci indică și un tip de *problemă publică*. *Nation branding* trece din aria discursului instituțional sau de expertiză în sfera mediatică și, în general, în diferite discursuri publice, inclusiv în viața cotidiană. Acțiunile guvernelor în materie de imagine de țară dobândesc vizibilitate publică, fiind dezbătute și totodată contestate. Kaneva (2012) consideră problema imaginii naționale una dintre condițiile de producere a discursului identitar post-comunist:

„Luptele [simbolice] pentru definirea identității naționale din perioada postcomunistă au fost de asemenea influențate în mod semnificativ de o dorință larg împărtășită de «reîntoarcere în Europa», care a determinat fostele țări comuniste să caute accesul formal în structurile UE; discursuri divergente privind autoidentificarea națională și integrarea europeană coexistă în mediul postsovietic, fiind renegociate în mod continuu, în termeni politici, economici și culturali” (Kaneva, 2012, p. 9).

Acest *pattern* de vizibilitate – migrația recentă în relația cu imaginea națională – este reprodus prin genuri mediatice diverse, de la rubricile și comentariile din presă la emisiunile informative TV, reportaje și *talk-show*-uri. Considerând *talk-show*-ul genul mediatice predilect pentru *problematizarea* evenimentelor socio-politice, analizăm în acest studiu modurile în care *talk-show*-urile din România construiesc migrația intra-UE ca *problemă publică*. Potrivit uneia dintre ipotezele de cercetare, tema noii migrații este utilizată strategic în spațiul public, generând poziționări, agende și forme de instituționalizare. Vor fi considerate următoarele întrebări de cercetare:

Cum se negociază simbolic „distanța morală” față de românii aflați la muncă în străinătate în funcție de subiectele de dezbatere și de interesele strategice ale participanților la dezbatere?

Migranții sunt mediatizați „global” sau, dimpotrivă, dobândesc vizibilitate actori sociali cu biografii, traiectorii și reflexivități specifice?

Cum construiesc *talk-show*-urile trecerea de la diversele narațiuni și cazuri la probleme publice?

Cercetarea va demonstra că participanții la *talk-show*-urile politice negociază simbolic „condiția diasporică” a migranților, le atribuie acestora un „rol” și un „comportament diasporic”, eludând logicile sociale în care se articulează experiența și competența critică a acestora.

2. TALK-SHOW-UL POLITIC ÎN ROMÂNIA. EVOLUȚIA UNUI GEN MEDIATIC

Talk-show-ul politic este un gen structurant pentru comunicarea politică actuală în diversele culturi mediatice din Europa și Statele Unite ale Americii. În

România, *talk-show*-ul domină jurnalismul politic, contribuind la *polarizarea sferei televizuale* prin apariția unor posturi de televiziune și, implicit, a unor emisiuni politice caracterizate prin partizanat politic.

Ca tendință, actuala generație de *talk-show*-uri politice se prezintă sub forma unor *dispozitive de interpelare* a clasei politice – diverse moduri de a construi mediatic „interpelarea” – pe baza unui discurs civic, populist și de divertisment (Beciu, 2011b). Concurența puternică în câmpul emisiunilor informative și de dezbateră a generat un proces de *omogenizare* în ceea ce privește construcția *talk-show*-urilor: dispozitivele mediatice sunt asemănătoare, agendele mediatice se disting cu greu unele în raport cu altele, la fel și titlurile care încadrează știrile principale. Omogenizarea este unul dintre paradoxurile concurenței în sfera produselor culturale, evidențiat de către Bourdieu în teoria sa despre câmpul social. Cu cât concurența pentru diferențiere este mai mare, cu atât rezultatul este o presă care se omogenizează ca format, deoarece cea mai mică schimbare adoptată de concurent este preluată imediat de către celălalt.

Metafora societală instituită prin aceste dispozitive este cea a unei societăți polarizate, care însă funcționează într-un cadru statutar: pe de o parte, câmpul puterii politice („ei”), pe de altă parte, câmpul social („noi”), în cadrul căruia se profilează diverse ierarhii simbolice – jurnaliștii („instanță civică”, „cetățean”), experții și liderii de opinie, publicul activ (care participă prin forme de jurnalism amator), publicul-martor (victime, eroi, modelele morale pentru națiune). Aceste efecte de discurs sunt instituite prin anumite practici discursive specifice *talk-show*-urilor din ultimii ani, în contextul în care noile medii influențează economia formatelor media. Dintre acestea reținem utilizarea secvențelor de divertisment și ficționale ca metafore pentru starea societății (secvențe din filme, imagini filmate cu camera ascunsă, imagini filmate extrase de pe *YouTube*, imagini de amator, emisiuni de divertisment din alte țări etc.); frecvența *talk-show*-urilor „fără temă”, în care predomină incidentul (și evaluarea recurentă a acestuia în termeni „pozitiv/negativ”), iar nu teme de agendă politică internă și internațională sau teme de societate; așadar, repertoriul tematic include evenimente conjuncturale (incidentele din lumea politică, gafele politicienilor, rutina politică etc.), spectaculare, dar fără consecințe efective asupra agendei politice; aparent, nimeni nu trebuie să vină pregătit pentru o temă anume, emisiunea nu problematizează, ci prezintă mai degrabă modul în care sunt *percepute* faptele; de aici, registrul unei discuții „libere”, improvizate; predomină *comunicarea consensuală* – punctele de vedere dezvoltate pe parcursul *talk-show*-ului fiind mai degrabă complementare decât contrare, urmând linia argumentativă anunțată inițial de moderator; capitalul verbal al participanților, inclusiv al moderatorilor, este consistent (tip monolog), intervențiile fiecăruia sunt lungi, puțin reglementate de moderator.

Un element comun dispozitivelor de *talk-show* politic din România, încă din anii '90, constă în enunțarea derizoriului („Chestiunea Zilei”, „Sub semnul întrebării” – ProTV, „Marius Tucă Show” – Antena 1, „Sinteza Zilei” – Antena 3,

„Nașul” – B1, „Realitatea te privește” – Realitatea TV, „Subiectiv” – Antena 3 etc.). Folosind această strategie de discurs, moderatorii își construiesc personajul între comic și justițiar – o strategie comunicațională pe care am numit-o „paternalism ludic” (Beciu, 2006). *Enunțarea deriziunii* este practică într-un registru ironic și militant-revendicativ. Clasa politică este interpellată „în numele românului”, enunțarea deriziunii contribuind la o anumită identitate mediatică a moderatorilor de *talk-show* politic: reprezentanți ai opiniei publice, „cetățeni” și instanțe civice. Această identitate este accentuată și de modul în care moderatorii enunță: intens asumat (abundă enunțurile la persoana I singular), centrat pe experiența și convingerile personale („iată cazul meu...”, „eu, în calitate de...”, „eu sunt consternat”, „eu am semnalat mereu că...” etc.), incluzând ironia, întrebările retorice și o viziune nihilistă asupra realității. Deriziunea conferă discursului critic o notă de ambiguitate, actul contestării fiind neutralizat de modalitatea însăși a enunțării (Mercier, 2001).

Aceste caracteristici ale *talk-show*-urilor politice indică o anumită evoluție a culturii mediatice în România postcomunistă, dar și a *talk-show*-ului politic ca gen mediativ în contextul mai larg al transformării comunicării politice, prin americanizare, profesionalizare și trecerea de la „paleo”- la „neo”-televiziune, iar în prezent la ceea ce Jean-Louis Missika (2006, p. 97) numește „post-televiziunea”: „Astăzi individualismul de tipul «a fi eu însumi», cel al post-televiziunii, reclamă cultura singularității, a diferenței și a indiferenței la diferența celorlalți. Opinia este o expresie a sinelui, însă în prezent a devenit mai degrabă narcisistă decât relațională, în consecință e tot mai greu să argumentezi și să critici, din moment ce este «alegerea mea», care mă exprimă”. Dispozitivele *talk-show*-urilor, mai ales prin stilul de moderare, instituie tot mai pregnant „autonomia discursului”, așadar, celui a fiecărui participant și a „teritoriului” său discursiv.

3. MODELE DE CERCETARE A *TALK-SHOW*-URILOR

În acest studiu analizăm problematizarea migrației în *talk-show*-urile politice, utilizând un cadru analitic ce combină abordarea semio-pragmatică a discursului mediativ cu abordarea spațiului public din perspectiva formelor de angajament public.

3.1. *TALK-SHOW-UL CA DISPOZITIV*

Dintr-o perspectivă semio-pragmatică (Charaudeau, 2005; Lochard, 2005; Soulages, 2007), *talk-show*-urile nu sunt considerate doar surse de informare și comunicare, ci *spații sociale* în care au loc interacțiuni specifice, pe baza unor ritualuri, convenții și valori; în care devin vizibile identități sociale (profesionale, instituționale, culturale etc.), „personaje” și poziționări. Înțeles ca *dispozitiv*, un

talk-show instituie o definiție simbolică a situației de comunicare și, implicit, o finalitate a acestei situații („iată modul în care discutăm azi”). Ideea de *dispozitiv* subliniază că un *talk-show* aduce în fața telespectatorului o „societate” la scală redusă (o sociabilitate, un tip de limbaj și de cunoaștere a faptelor, ritualuri de interacțiune etc.). Charaudeau (2005) consideră în acest sens că dispozitivul televizual actualizează un *imaginar social* referitor la *modul de a discuta și de a acționa în spațiul public*. Înțelese ca *dispozitive*, *talk-show*-urile construiesc semnificația discursului politic, reglementând strategiile enunțării, tipurile de schimb verbal și condițiile argumentării (Charaudeau, 2005).

Pe de altă parte, dispozitivul unui *talk-show* indică un *proiect – o politică de comunicare* (a realizatorilor, a posturilor de televiziune etc.), dar și *practici mediatică* consacrate în sfera mediatică dintr-o societate. *Talk-show*-urile au la bază diverse tipuri de „reguli”, unele exprimând *identitatea postului și proiectul unei echipe* de realizatori, altele fac parte din *rutina profesiei* de jurnalist, precum și dintr-o anumită *cultură publică și mediatică*, iar alte reguli sunt introduse în mod conventional și ca parte a unei strategii de *chiar participanții la emisiune*. Conceptul de *dispozitiv* pune astfel în evidență felul în care se întrepătrund diversele logici de producere a *talk-show*-ului: *logica mediatică* (proiect de comunicare, construcția unei relații cu telespectatorul), *logica strategică* a participanților la *talk-show* și *logica socială* (cultura publică). Asadar, prin analiza de dispozitiv, *talk-show*-ul este analizat ca *discurs* în dubla sa dimensiune: *mediatică și socială*.

3.2. CONSTRUCȚIA MEDIATICĂ A PROBLEMELOR PUBLICE: ÎNTRE DELIBERARE ȘI ANGAJAMENT

Literatura academică discută construcția mediatică a realității sociale din perspectiva legitimării unor probleme publice (Dahlgren, 2005; Coleman, Ross, 2010). Media ca „text” pune în circulație reprezentări despre indivizi, grupuri, comunități, instituții sau națiuni, evidențiază identități și diverse concepții despre problemele „care contează”. Analiza spațiului public mediatic ia în considerare modul în care dispozitivele televizuale conferă vizibilitate problemelor publice.

În sociologia problemelor publice (Gusfield, Cefaï, Boltanski), conceptul de *problemă publică* semnifică procesul prin care un eveniment este abordat ca problemă publică, generând interpretări și „definiții” concurențiale ale problemei, o agendă politică și mediatică permanentă, uneori chiar transformări instituționale. Interesează diversitatea acțiunilor – de interpretare, mobilizare și negociere – prin care actorii sociali cu identități socioprofesionale și culturale diverse transformă un *eveniment* într-o *problemă publică*. Cum se formează în jurul unui eveniment o *arenă publică* (actori, discursuri, „definiții” ale unor probleme, acțiuni publice etc.)?

În constituirea unei probleme publice pot fi identificate mai multe etape: de la *captarea atenției publicului* asupra unui eveniment, la *definirea* și *interpretarea* acestuia de către diverși actori sociali; de la impunerea evenimentului ca *agendă* (mediatică, politică, sindicală etc.), la inițierea unor *acțiuni publice* (decizii guvernamentale, forme de protest, dezbateri etc.). John Gusfield, unul dintre fondatorii acestui curent de cercetare, subliniază necesitatea ca analizele să surprindă *transformările* care intervin, pe de o parte, în definirea unei probleme publice (principalul argument folosit, elemente de limbaj etc.) și, pe de altă parte, *practicile* care fac posibilă definirea problemei publice (ritualuri, scene, acțiuni decizionale, legislative etc.): „Utilizez conceptul de «problemă publică» pentru a desemna procesele prin care o stare de fapt devine obiect de reflecție și de proteste publice, resursa și totodată ținta acțiunii publice (Gusfield, în Cefăi, Trom, 2001, p. 71).

Analiza construcției mediatică a problemelor publice poate contribui la diversificarea cercetărilor privind formarea spațiului public, în contextul unei culturi media spectaculare și comerciale – cum se construiesc și se legitimează semnificații dominante ale unor evenimente, cum se instituie o gramatică publică într-o situație dată, adică „ceea ce se poate spune sau nu în situația dată, ce poate fi gândit și imaginat, acțiunile care pot fi inițiate, astfel încât performanțele bune să fie apreciate, iar cele proaste sancționate” (Cefăi, 2007, p. 105). Cercetările în domeniu folosesc diverse metodologii (analiza cadrajului, analiză de conținut, analiza narativă, teoria argumentării ș.a.) pentru a studia *negocierea simbolică* a „definițiilor” unui eveniment și transformarea acestuia într-o problemă publică sau modul în care dispozitivul televizual contribuie – prin formule scenice specifice, oricât de atipice ar părea ele – la construcția unei probleme publice (abordarea semio-pragmatică). Ipoteza subiacentă acestei afirmații este că spectacolul mediatic nu exclude problematizarea, iar efectul de senzaționalism s-ar poate atenua dacă media ar adopta formule spectaculare, dar cu „efecte deliberative” (Beciu, 2011). Recent, Chouliaraki (2006, 2011) analizează din perspectiva medierii unei „etici publice” modul în care formatele televizuale instituie responsabilitatea spectatorului față de „suferința la distanță” (conceptul introdus de Boltanski, 2003). Premisa acestui model de cercetare constă în faptul că discursul mediatic nu ar trebui înțeles doar ca un mod de interpretare a evenimentelor – „definiții” și unghiuri de vizibilitate a lumii („iată cum arată lumea”). Discursul mediatic este *performativ*, creează o realitate – de exemplu, mediază o poziție etică a spectatorului față de eveniment (un simț al responsabilității morale și civice) și, deci, un *principiu de generalitate* – o condiție pentru definirea simbolică a unei probleme publice.

Revenind la legătura analitică dintre semio-pragmatică și abordarea spațiului public ca angajament public: semio-pragmatica discursului mediatic evidențiază varietatea condițiilor (verbale, vizuale, materiale etc.) care instituie un mod de interacțiune într-un regim al semnificației. De cealaltă parte, unele modele analitice (analiza critică a discursului mediatic, sociologia problemelor publice) analizează spațiul public din perspectiva unor regimuri de justificare a problemelor publice și

medierii unei forme de angajament a individului¹. Astfel, Chouliaraki utilizează termenul „analiză multimodală” pentru a desemna „procese semiotice” prin care televiziunea creează „un regim coerent în vederea reprezentării suferinței, un regim al compasiunii, care construiește evenimentul suferinței ca pe o realitate imediată a spectatorului” (p. 160). Autoarea are în vedere diverse „opțiuni semiotice” prin care televiziunea conferă vizibilitate unui eveniment dramatic sub forma unei reprezentări semnificative pentru spectator, în ceea ce privește dispoziția acestuia de a se angaja. În această perspectivă, accentul este pus pe modul în care „dispozitivul” mediază o formă de angajament din partea spectatorului. Așadar, ambele abordări discută condițiile de producere a unui *mod de mediatizare*. Diferențele sunt complementare și vizează mai degrabă modul de a interpreta relevanța modului de mediatizare – a „dispozitivului”. Semio-pragmatica ia în considerare diverse condiții de producere a spațiului public (accesul la spațiul public, cunoașterea publică, interacțiunile etc.), punând astfel în evidență tipuri de spațiu public relevante pentru o cultură mediatică, un proiect de comunicare, contextul simbolic specific unei societăți, în esență, un spațiu deliberativ. Dar acest lucru nu exclude evidențierea modului în care dispozitivul mediază un principiu de generalitate și o postură angajantă din partea spectatorului.

4. CORPUS ȘI ELEMENTE DE METODOLOGIE

Corpusul cercetării include *talk-show-uri* politice difuzate în perioada 2010–2011 de către două posturi de televiziune din România profilate pe știri și dezbateri socio-politice (Realitatea TV; Antena 3), precum și de televiziunea publică (TVR1). *Talk-show-urile* politice au fost selectate în funcție de următoarele criterii:

a. tematica (*talk-show-uri* care abordează tema migrației recente în contextul unui eveniment care a generat dezbateri; *talk-show-uri* care abordează tema migrației fără legătură cu un eveniment de agendă imediată; *talk-show-uri* care dezbate migrația indirect, în contextul altor teme;

b. identitatea instituțională/profesională a participanților și *poziția* acestora într-un câmp de putere;

¹ Premisele epistemologice sunt diferite, dar finalitatea modelelor este asemănătoare. Semio-pragmatica discursurilor este un model de analiză constructivist. Prin comparație, teoriile care abordează spațiul public ca regim de justificare a unei probleme publice și ca un mod de angajament public accentuează faptul că actorii sociali au o „competență naturală” în definirea interesului general, o competență formată prin socializare și experiență socială. „Definițiile” problemelor publice nu exprimă doar strategia sau „motivația” actorilor sociali, ci sunt și produsul unor practici sociale existente deja și folosite pentru a semnaliza interesul general (de exemplu, utilizarea unui limbaj și a unor exemple consacrate, imagini relevante, tipuri de dovezi etc.). Chouliaraki a operaționalizat acest mod de analiză a spațiului public pentru analiza sferei media, însă într-o versiune constructivistă.

c. tipul dispozitivului care structurează interacțiunea între politicieni, jurnaliști și spectatori (dezbateri de tip expert; dezbateri politico-mediatică; *talk-show* tip „duel politic”).

Pentru analiza semio-discursivă a acestui corpus am luat în considerare strategii de discurs relevante pentru construcția mediatică a problemelor publice în *talk-show*-uri. *Talk-show*-urile sunt analizate în funcție de trei dimensiuni, fiecare dintre ele definită pe baza unor strategii de discurs.

Prima dimensiune se referă la *accesul la spațiul public*. Astfel, *talk-show*-urile instituie o formă de sociabilitate mediatică, printre altele, în funcție de identitatea mediatică pe care o dobândesc participanții la emisiune și locurile simbolice cărora le sunt atribuite. Ca strategie de discurs mediatic, „cine” este așadar, mediatizat? Ce lumi sociale reprezintă participanții și cum se poziționează aceștia față de ceea ce se dezbate? Cât de diversificat este accesul la spațiul public mediatic?

A doua dimensiune se referă la *cunoașterea publică*. Astfel, opțiunea de a mediatiza sau dezbată un eveniment din perspectiva unui mod de cunoaștere face parte din proiectul de comunicare al actorului mediatic (jurnaliști, echipa de realizatori etc.). Ce tipuri de informații și teme sunt propuse publicului? Care sunt stereotipurile, opiniile colective sau locurile comune folosite la mediatizarea unui eveniment? Care este finalitatea principală a mediatizării migrației? (prezentarea cauzelor, recomandări, abordare informală – înțelegerea lumilor migranților și a experiențelor acestora, de tip expert, soluții etc.)? Sintetizând: ce anume ar trebui să cunoască publicul referitor la evenimentul/tema în cauză?

Cea de-a treia dimensiune privește *interacțiunea* dintre participanții la *talk-show* din perspectiva *problematizării*. Ce strategii de generalizare sunt folosite și cum este *redefinită* problema pe parcursul schimbului discursiv? Din acest punct de vedere, ce judecăți de valoare mediatice și propuneri normative privind migrații și migrația pot fi puse în evidență, în funcție de *poziționările* participanților și de *strategiile de desemnare* a migranților?

Pe baza acestor elemente, analiza va evidenția modul în care tema migrației forței de muncă este abordată ca problemă publică prin: **1.** negocierea simbolică a unor „definiții” și reprezentări din perspectiva unui principiu de generalitate sau a unui regim de justificare a interesului general; **2.** medierea unei forme de angajament pentru spectator și, implicit, a unei „distanțe morale” față de românii din străinătate.

În prima parte a analizei identificăm *pattern*-uri de vizibilitate și dezbateri a temei migrației, luând în considerare accesul la spațiul public și cunoașterea publică instituite de dispozitivele televizuale în perioada 2010–2011. Urmează analiza a două tipuri de dispozitive, relevante pentru *talk-show*-urile politice din perioada menționată.

5. REZULTATELE CERCETĂRII

5.1. MIGRAȚIE ȘI TELEVIZIUNE. TIPURI DE ARENE PUBLICE

Comparativ cu presa scrisă, *talk-show*-urile abordează migrația forței de muncă în mod aleatoriu. Ca tendință, *talk-show*-urile iau în considerare această temă atunci când apare un eveniment în care sunt implicați migranți români – un eveniment care beneficiază de acoperire mediatică, declanșând știri, comentarii și dezbateri media. O categorie notabil mai restrânsă sunt *talk-show*-urile care discută migrația ca fenomen economic sau de societate fără legătură cu un eveniment anume. Migrația forței de muncă este dezbătută mai degrabă „în situație”, ca eveniment, mai puțin ca fenomen de societate. O altă categorie o constituie *talk-show*-urile care abordează migrația în contextul altor teme, migrația este, așadar, invocată mai mult ca argument în dezbaterile unor teme politice și economice.

Ce moduri deliberative instituie aceste *talk-show*-uri, ținând seama de participanți și de conținuturile valorizate de media? Corelația dintre „participarea” la *talk-show*-uri și „*public knowledge*” (cunoașterea publică) pune în evidență un tip de *discurs public* și un mod de interacțiune deliberativă. Astfel, „participarea” este relevantă pentru 1. accesul la spațiul public, ce se declină prin 2. construcția mediatică a *reprezentativității* unor actori sociali, sfere de activitate și câmpuri sociale. „Cunoașterea publică” indică importanța pe care media o conferă anumitor aspecte ale unui/unor eveniment/teme – decupajul tematic, limbajul și stilul retoric predominant cu care operează jurnaliștii/actorii sociali. Considerând aceste două dimensiuni, a rezultat următoarea tipologie a *talk-show*-urilor având ca temă migrația.

Talk-show-urile cu frecvența cea mai mare sunt cele care conferă vizibilitate actorilor politici reprezentativi pentru câmpul luptei politice (putere și opoziție). Orientarea tematică a emisunii include teme de actualitate curentă în lumea migrației, de regulă, un incident de tip *fapt divers* în care sunt implicați migranți români, cu urmări defavorabile, de cele mai multe ori, pentru imaginea țării sau pentru relațiile bilaterale dintre statul țării de origine și al celei de destinație. *Talk-show*-ul se desfășoară predominant sub forma unor *interpelări* atât de partea ambelor tabere politice, cât și din partea jurnalistului, cu privire la competența și bilanțul politic al oponentului – al clasei politice. La baza acestor *interpelări* stau informația de investigație, relatări din presa străină, diverse declarații din mediul politico-diplomatic, în general, varii forme de *discurs raportat*, care generează un efect de credibilitate. Dispozitivul instituie o distanță simbolică între cercul închis al clasei politice și corpul social format din alianța dintre jurnalist și publicul-cetățean (jurnaliștii se poziționează în numele opiniei publice). Publicului i se atribuie poziția *martorului revoltat* de ceea ce se întâmplă, alături de jurnalist. În esență, dispozitivul mediază abordarea problemei migrației din perspectiva *discursul politic agonistic* și a unei *cunoașteri evaluativ-interpelative*, care fixează dezvăluiri și *responsabilități*.

Urmează, în ordinea frecvenței, *talk-show*-urile care discută migrația din perspectiva identităților colective și a așa-numitei imagini a țării. Accentul este pus pe consecințele migrației asupra modului în care sunt percepuți românii în străinătate, de aici problematizându-se o serie de aspecte ce țin de mentalități colective, moravuri, forme de solidaritate, practici de discriminare și pericolul generalizărilor etc. Migrația este, așadar, încadrată ca temă identitară. *Talk-show*-ul de acest tip se desfășoară într-o formă conversațională, un dialog convivial pe baza unui schimb de opinii și mărturii. Participă, de regulă, intelectuali, lideri de opinie, politicieni sau reprezentanți ai societății civile, accesul la spațiul public fiind relativ diversificat, dar în cadrul unor tipuri de elite. Dispozitivul mediază *discursul politic identitar* performat în limitele unei sociabilități informale și legitimând o *cunoaștere evaluativ-statutară* vizând comunitățile, practicile cotidiene, stereotipurile – o informație cu valoare de simbol pentru interpretarea mentalităților și identități colective. Distanța simbolică pe care dispozitivul o instituie față de public, *martor* la o dezbatere în cercurile elitei, este atenuată prin faptul că participanții se poziționează atât ca actori având un anumit statut, cât și ca „oameni obișnuiți”.

O categorie mai puțin frecventă este cea a *talk-show*-urilor în care migrația este abordată, de regulă, în termeni socio-economici, din perspectiva consecințelor pentru starea economiei și a resurselor umane. Participă mai ales actori decizionali și experți, inclusiv persoane publice care au cunoscut pentru o perioadă experiența migrației și care discută migrația ca experiență umană și culturală, comparativ cu țara de origine. Predomină informațiile economice și sociologice vizând diverse tendințe existente la scala societății, precum și informații factuale din sfera experiențelor de viață cotidiană. *Talk-show*-ul se desfășoară sub forma unui *discurs de tip expert*, performat în limitele unei sociabilități formal-deliberative și legitimând o *cunoaștere abstract-rațională* despre sisteme, instituții, prognoze și scenarii. În raport cu publicul, dispozitivul reproduce distanța statutară specifică retoricii decizionale.

Talk-show-urile care discută migrația recentă din perspectiva unor fapte pozitive ale românilor aflați în țările de destinație indică o categorie emergentă, cu o frecvență, pentru moment, în creștere. Participanții sunt actori politici, decidenți, reprezentanți ai societății civile și eroii în cauză, ale căror fapte – întotdeauna prezentate ca spectaculare, ieșite din comun – au declanșat dezbateră. Elementul structurant al *talk-show*-ului constă în *mărturia* eroului – o narațiune despre viața sa în țara de destinație și despre circumstanțele în care a ajuns să se remarce prin fapte sau printr-un talent neobișnuit într-un domeniu. Opiniile și uneori interpelările celorlalți participanți acoperă aspecte precum viitorul eroului în țara de destinație, relația acestuia cu țara de origine, contribuția acestuia la imaginea internațională a țării sau, dacă este vorba de un talent într-un domeniu, politicile guvernamentale privind domeniul respectiv. *Talk-show*-ul se desfășoară sub forma unui *discurs identitar-populist* performat în limitele unei sociabilități jurnalistice și instituționale. „Cazul excepțional” devine argument într-o dezbatere despre imaginea țării și rolul elitelor populare în relație cu politicile guvernamentale.

Dispozitivul mediază o *cunoaștere afectiv-morală* despre eroii anonimi deveniți celebri în într-o țară de destinație și, în acest context, despre obligația morală a colectivității naționale de a recunoaște rolul acestor anonimi la creșterea reputației naționale. Dispozitivul mediază astfel un tip de autointerpelare colectivă, de unde imaginea unui *public comunitar* (în sensul folosit de Chouliaraki, 2008).

Fără a fi exclusivă, tipologia de mai sus indică preeminența modului *deliberativ statutar* în *talk-show*-urile consacrate migrației. Altfel spus, dispozitivele mediază discursul decizional, instituțional sau de tip expert, fără a conferi vizibilitate lumilor migrației. În fapt, în spațiul public al *talk-show*-urilor, tema românilor care lucrează în străinătate este vizibilă nu atât în cadrul specific al problematicei migrației forței de muncă, ci în contextul unor fapte diverse care declanșează o anumită percepție publică a acestora în țara de destinație. Modul de desemnare „românii din străinătate” construiește mai degrabă *caracterul performativ* al prezenței românilor plecați la muncă în străinătate, incluzând însă nediferențiat și pe cei care nu au legătură cu piața forței de muncă.

5.2. TALK-SHOW-UL CA DISPOZITIV DE INTERPELARE: ATRIBUIREA RESPONSABILITĂȚII

Vom analiza în continuare două dispozitive mediatice din prima categorie – *talk-show*-uri care, de regulă, abordează tema migrației, urmare a unui caz petrecut în țara de destinație în legătură cu migranții români, considerat de presa din România relevant într-un fel sau altul pentru imaginea internațională a țării. Astfel de *talk-show*-uri se desfășoară între oameni politici reprezentând puterea și opoziția (sau numai opoziția) – se instituie astfel un spațiu public care reproduce la scară specifică raportul de forțe de pe scena politică și discursul antagonic politico-electoral.

La *talk-show*-ul „Punctul de întâlnire” (Antena 3, 2011) participanții au fost doi politicieni reprezentând opoziția (Renate Weber, Ioan Mircea Pașcu), dar de pe poziția de europarlamentari. Un alt participant a fost o jurnalistă – consacrată în sfera jurnalismului politic, angajată a postului de televiziune (Antena 3) care difuza *talk-show*-ul. Schimbul discursiv a fost moderat de un jurnalist consacrat de asemenea în emisiunile politice ale postului Antena 3. Tema *talk-show*-ului a constituit-o analiza comentariilor din presa franceză cu privire la infracțiunile comise de cetățeni români de etnie romă și implicațiile acestor incidente pentru imaginea internațională a României.

Prin dispozitiv, participanților la *talk-show* le-au fost „trasate” anumite locuri *simbolice*, respectiv, anumite raporturi simbolice între invitați și moderator, între invitații înșiși, precum și o anumită poziționare în cadrul interacțiunii. A contribuit la instituirea acestor locuri simbolice identitatea mediatică a jurnalistului (prin stilul de moderare, tipul întrebărilor), configurația spațiului scenic în care se desfășoară interacțiunea, inclusiv amplasamentul participanților în acest spațiu.

Astfel, invitații sunt situați față în față cu moderatorul aflat în picioare și moderând într-un stil autoritar schimbul discursiv: acesta distribuie luările de cuvânt, îi întrerupe pe invitați atunci când consideră necesar și participă la *talk-show* în calitate de comentator (beneficiază de altfel de un capital verbal considerabil), asumându-și puncte de vedere și evaluări. Fiecare invitat este solicitat să comenteze întrebarea sau comentariul jurnalistului, însă acest lucru se petrece sub forma unui răspuns dat exclusiv jurnalistului, așadar, fără a exista un dialog cu ceilalți interlocutori. Rezultă o suită de monologuri într-o relație lineară, didactică, față de moderator, care se poziționează astfel ca interlocutor principal, iar prin natura întrebărilor și a comentariilor, ca instanță autoritară de interpellare/denunțare.

Moderatorul lansează tema *talk-show*-ului pe baza unor informații factuale („dovezi”), care alternează cu o serie de evaluări identitare (enunțate mai ales sub forma unor opinii, confesiuni și judecăți de valoare) referitoare la mentalitățile locale și la cele din țara de destinație. Informațiile factuale constituie relatări din presa franceză, declarații sau imagini video de natură a confirma incidentele respective, gravitatea acestora și implicațiile pe care le generează. Secvența care structurează *talk-show*-ul și care legitimează schimbul de opinii constă, într-o primă mișcare, în prezentarea *dovezii* de către moderator (afirmații controversate în presa străină, imagini revelatoare etc.), după care, într-o a doua mișcare, invitații comentează documentele prezentate.

Un element important, ce ține de punerea în scenă vizuală, este ecranul din fundalul platoului, care se interpune între moderator și invitați, între aceștia și spectatori. Prezența ecranului generează un anumit efect de discurs, în ceea ce privește mai întâi finalitatea *talk-show*-ului: pe de-o parte, delimitează o stare de fapt obiectivă, care cere să fie investigată și dezbătută; pe de altă parte, moderatorul poate astfel să definească gravitatea unei situații date, indiscutabile, într-un registru aproape juridic, producând „probe” în fața invitaților și solicitând „poziții”. Miza *talk-show*-ului devine astfel „a lua act” de ceea ce se întâmplă – perturbator – și a găsi „soluții”. Publicul trebuie să cunoască realitatea factuală, „așa cum este” sau „cum s-a petrecut” și normativ, analizând „ce se poate face”.

Ecranul „revelator” mediază de asemenea trecerea – la un prim nivel – de la situația de fapt la „problemă”. Expunerea publică a „imaginilor” – ca act performativ – definește perturbatorul, semnalând totodată că problema este constitutivă faptelor prezentate. Ecranul care afișează „probele” permite totodată moderatorului să recadreze problema lansată inițial și deci să treacă – autoritar – de la un cadru al problematizării la altul. Astfel, problema lansată inițial și legitimată vizual prin documentele prezentate pe ecran se referă la faptul că autoritățile franceze echivalează prin diverse formule de desemnare infractorii români din Franța cu „românii” (poporul român etc.). Pe burtiera ecranului apare însă și o explicitare a acestei generalizări: „O prejudată gravă: român = țigan = hoț”.

Acest titlu va fi menținut pe ecran, constant, pe toată durata *talk-show*-ului, dar fără ca moderatorul și participanții să discute într-un fel sau altul acest enunț. Este o strategie de cadraj prin care dispozitivul mediatic trasează de fapt criteriul

de interpretare al întregii dezbateri. Cu alte cuvinte, schimbul discursiv generează diverse probleme și poziționări, dar pe care dispozitivul le subsumează unui cadru de interpretare sau unei probleme-cheie care este „dată” și nu face obiectul unei redefiniri. Cum se explică acest tip de reacție din partea oficialilor și a presei franceze? Este întrebarea-problemă lansată *explicit* de jurnalist în timp ce, *tacit*, burtiera ecranului delimitează problema decisivă ca importantă – sunt două spații de problematizare paralele, dispozitivul instituind o ierarhie simbolică a problemelor perturbatoare.

La întrebarea jurnalistului despre modul în care se explică declarațiile oficialilor francezi, fiecare dintre invitați va defini problema pe baza unui *principiu de generalitate*. Din acest punct de vedere, vom constata că pe tot parcursul *talk-show*-ului redefinirea problemei se realizează pe baza unui principiu de generalitate specific, și anume *construcția și atribuirea responsabilității*. Schimbul discursiv va pune în evidență moduri diferite de construcție a responsabilității ca formă de angajament public.

Ambii politicieni consideră mai întâi că este vorba de declarații regretabile, care ar putea indica o anumită tendință în sfera politicilor de emigrare actuale, care nu mai disting între „cetățenii români care lucrează la noi (în Franța – *n.ns.*, C.B.) și care lucrează în domenii de foarte înaltă calificare și infractorii care n-au naționalitate, n-au țară, ei sunt infractori și trebuie tratați ca atare” (Renate Weber); „Dar culmea este că începutul cu datul afară a început cu IT-iștii, nu cu infractorii, culmea, ne oprește accesul pe piața muncii a IT-iștilor, unde se știe că România chiar are foarte buni specialiști” (Renate Weber). Această reprezentare a unei *migrații performante* este construită pe baza unor enunțuri evaluative consensuale („se știe că ...”), care legitimează categorii și ierarhii simbolice. De altfel, așa cum vom vedea în continuare, participanții vor mobiliza în repetate rânduri imaginea *migrației de excepție*, pentru a se poziționa față de discursul autorităților franceze în ce privește incidentele în care au fost implicați cetățeni români („infractori”).

Apoi, evaluările referitoare la politicile din Franța sunt *redefinite*. Mai întâi, printr-o *ajustare*: politicienii europarlamentari își afirmă statutul, amintind că au colaborat bine cu omologii lor francezi în PE și că, în cele din urmă, problema semnalată ar avea legătură și cu politica externă incoerentă a guvernului român actual. În al doilea rând, declarațiile respective indică un curent naționalist în expansiune, care ar putea afecta spațiul european în contextul crizei. Reacțiile discriminatorii ar avea, așadar, cauze mai profunde care țin de un context politic mai amplu decât cel strict local (francez, român).

Cu toate acestea, moderatorul încearcă să ancoreze în continuare discuția în cultura locală, făcând apel la cel de-al treilea interlocutor, o jurnalistă, bună cunoscătoare a culturii și societății franceze, căruia i se atribuie poziția *expertului* capabil să producă o *imagine autentică* a societății franceze. Aceasta este întrebată dacă reacțiile respective pot fi explicate prin prisma unui naționalism constitutiv societății. Problema generică a naționalismului este redefinită, așadar, într-un

context identitar local, iar discuția este mutată în registrul mentalităților și clișeelelor culturaliste, nu înainte ca moderatorul să recurgă la *strategia de etalare a unor dovezi* specifice pentru regimul notorietății și al recunoașterii publice:

„Eu nu cred că francezii au uitat de Eugen Ionescu, ori de Emil Cioran, nu cred că au uitat de Brâncuși și, cu siguranță, nu cred că au uitat de Ilie Năstase” (moderator).

Prin reprezentarea unei *emigrații mitice*, moderatorul îi interpelează – indirect – pe cei care au recurs la generalizări nefondate (observăm însă și din partea moderatorului trecerea de la oficialii francezi la „francezii”). Aceeași strategie de discurs introduce o evaluare normativă cu privire la emigrația din România și la „comunitatea imaginată” a națiunii. Va rezulta o dezbatere bazată pe o serie de stereotipuri identitare, privind modul „cum sunt francezii” vs. „cum sunt românii”, încheiată din nou cu o mișcare de relativizare a demersului: spiritul critic al francezilor și în special al mass-mediei este îndreptat în egală măsură asupra politicianilor francezi, nu numai asupra străinilor.

Mai degrabă, continuă jurnalista, recadrând la rândul ei problema, ceea ce se cuvine reamintit este lipsa de reacție adecvată a politicianilor români „care nu ne apără” (se poziționează ca *victimă*, atribuind această poziție întregii colectivități). Revine în atenție problema *responsabilității decizionale*, considerată mai departe de moderator ca fiind, practic, de la sine înțeleasă. Ambii politicieni sunt de acord cu acest diagnostic, dar fiecare din motive diferite, în funcție de statutul lor: unul dintre ei poate în felul acesta să își îndeplinească rolul de interpelare a puterii, iar celălalt își pune în evidență acțiunile pe care le-a întreprins în calitatea sa de europarlamentar.

Ajuns în acest punct al *talk-show*-ului, moderatorul recurge din nou la „proba” ecranului, provocând interlocutorii și publicul să ia cunoștință de un alt tip de material, de data aceasta, o înregistrare video, care ar trebui să redefinească major problema inițială – generalizarea produsă prin declarațiile oficialilor francezi:

„Totuși, există și o vină și o responsabilitate din partea noastră... dincolo de faptul că nu reușim să luăm o atitudine și dincolo de faptul că n-avem niște demnitari potriviți pentru statutul României din 2011... vă provoc să vedeți un filmuleț și să vă puneți în pielea unui cetățean belgian, urmărind această știre de la o televiziune belgiană în legătură cu un grup de hoți din România... vedeți, generalizarea e păcătoasă, dar ei văd destul de des pe posturile de televiziune grupuri de tâlhari, de hoți, grupuri care intră ilegal în casele oamenilor... e o chestiune gravă din punctul meu de vedere și, dacă așa ceva suportă francezii, eu personal n-am decât să mă pun în pielea lor și să fiu de acord cu atitudinea dură pe care o au față de astfel de oameni... (moderator)”

Așadar, problema este recadrată, de la *interpelarea* adresată clasei politice – române, franceze – menținută totuși, dar, în subsidiar, se trece la o *autointerpelare colectivă*, ce semnaleză că problema nu este „a noastră” doar prin consecințe, ci și prin responsabilitate. Se ajunge astfel la un principiu de generalitate construit pe baza unor *valori identitar-morale*. Responsabilitatea colectivă odată stabilită, aparent, dezbateră este închisă: căci, dacă aceasta este „problema”, ce se poate face? Moderatorul realizează astfel trecerea de la cauze la *soluții*:

„Gândiți-vă fiecare la o soluție pe care să o recomandați statului român, eventual statului francez, dacă pot rezolva așa ceva, eu cred că da... din punctul meu de vedere, un detașament foarte solid, nu firav cum este acum, comun, de poliție româno-franceză, există această colaborare în interiorul UE, cred că se poate practica și în acest caz, (...) ar fi o soluție. Problema e că avem un «branconier» care nu se gândește la așa ceva. Doamnă Weber, ce soluție credeți că s-ar impune, ca să liniștim acest foc care ne arde pe toți?” (moderator).

Moderatorul își atribuie poziția unui decident, adoptând retorica autoritar-interpelativă a unei instanțe care solicită soluții și răspunsuri în numele comunității („acest foc care ne arde pe toți”), identificându-l totodată pe responsabilul principal (președintele țării, calificat ca fiind „un branconier care...”) și, implicit, problema „reală” („pentru ceea ce se întâmplă vinovat este...”). Mai mult, înainte de a aștepta soluțiile propuse de interlocutorii săi, moderatorul avansează el însuși o soluție pe care o consideră fezabilă.

În ce-i privește pe cei doi oameni politici, aceștia utilizează acest moment al *talk-show*-ului pentru a-și pune în valoare statutul de europarlamentar din partea opoziției și de critic al puterii. Fiecare reamintește acțiunile întreprinse ca europarlamentar, subliniind în același timp că ei singuri nu pot suplini absența unei politici competente și active din partea guvernului:

„Eu fac demersuri din poziția mea de europarlamentar, dar aș dori să văd că le fac și ministrul de externe, ministrul de interne, ministrul afacerilor europene, până la urmă președintele este cel care ar trebui să se afle în linia întâi...” (Renate Weber, europarlamentar).

La rândul ei, jurnalista prezintă în emisiune consideră ca primă soluție asumarea și de către Franța a problemei romilor, care ar fi nu doar o problemă a României: „e și a Franței, și a Olandei, și a Marii Britanii ș.a.m.d., Franța să-și rezolve problema asta în colaborare și cu noi”.

Jurnalista recurge, așadar, la *argumentul european*, redefinind responsabilitatea morală atribuită colectivității și enunțată anterior de moderator sub forma unei *responsabilități politice la nivel de stat*. Se construiește astfel un principiu de generalitate bazat tot pe o formă de angajament public, care presupune asumarea

unui tip de responsabilitate, dar întemeiată pe alte valori decât cele identitar-morale. Observăm, de asemenea, că se extinde aria responsabilității, aceasta nu mai este limitată doar la un singur stat-națiune, ci se introduce ideea unei *responsabilități europene*². Cea de-a doua soluție pe care o propune jurnalista constă în „promovarea valorilor”:

„România să-și promoveze și valorile, că ne întrebam puțin mai devreme dacă francezii mai știu că Brâncuși este român, să-i ducem acolo, la Pompidou, și să le spunem, «domnilor, atelierul ăsta pe care voi l-ați reprodus, al sculptorului de geniu Brâncuși, este al unui român... omul ăsta pe care îl admirați este român»... să mergem acolo cu Brâncuși, cu Radu Mihaileanu, cu Ilie Năstase, cu Miruna Coca Cosma, care e moderator de televiziune în Franța, și cu alți români” (jurnalist invitat).

Jurnalista construiește un principiu de generalitate, definit prin criteriul *categoriei de persoane* care încarnează *capitalul simbolic* al națiunii – în terminologia lui Boltanski, „standardul” pentru evaluarea binelui comun și definirea unei probleme publice. S-ar putea astfel legitima o altă interpretare cu privire la „români” decât cea care rezultă din reacția oficialilor francezi și în raport cu interpretările la care s-a ajuns pe parcursul *talk-show*-ului.

Analiza *talk-show*-ului din perspectiva problematizării pune mai întâi în evidență un dispozitiv de interpelare. Reținem în acest sens stilul *autoritar-interpelativ* de moderare și instituirea unui *cadru de interpretare dominant* care înglobează de fapt interacțiunea dintre participanți și modurile în care aceștia definesc problemele. Poziționarea moderatorului este *cvasidecizională*, în sensul că media, în calitate de reprezentant al opiniei publice, își atribuie statutul unei instanțe care se substituie politicului, dată fiind incapacitatea acestuia din urmă să gestioneze anumite evenimente și problemele corespunzătoare (finalitatea *talk-show*-ului presupune și găsirea unor soluții care să fie transmise guvernului). *Deferența autoritară* structurează relaționarea între moderator și participanți – *dovezile* există, participanții trebuie să le comenteze și să găsească soluții. De la fapte și evenimente perturbatoare se trece la definirea problemei pe baza unui anumit principiu de generalitate: atribuirea responsabilității. Multiplele *strategii de recadraj/redefinire* a problemei (prin ajustare sau atenuarea unor evaluări, introducerea unui alt referențial, a unor alte tipuri de dovezi etc.) generează redefinirea responsabilității, de la cea politică (competența politică a guvernanților români, comportamentul politic al politicienilor francezi) la cea identitară („noi toți”), de la cea politico-statală (România, Franța) la cea europeană (țări europene). Recadrajul problemei include și reprezentări ale migrației.

² Acest tip de justificare marchează o schimbare a discursului public din România în termeni de poziționare europeană. Atât în lunga perioadă a preaderării la UE, cât și după aderare, agenda europeană a fost mult timp abordată de către media sub forma unui discurs raportat, axat în principal pe declarațiile oficialilor europeni și români. Problematizarea subiectelor și construcția unui argument european nu constituiau decât într-o măsură nesemnificativă condiții de producere a discursului mediatic, de unde și absența așa-numitului euroscpticism.

De remarcat *instrumentalizarea migrației*, prin faptul că participanții se referă în repetate rânduri la *migrația mitică* și la cea actuală, dar redusă la *categoriile performante*. Aceste tipuri de migrații sunt considerate *dovezi* și totodată *soluții* pentru a contracara diverse prejudecăți.

În general, *talk-show-ul* privilegiază reprezentarea migrației ca *resursă simbolică* pentru guvern și comunitatea națională, iar migranții devin vizibili prin performanțele lor în țara de destinație (distanța morală față de migranți se manifestă prin această *politică a vizibilității*). Migranților li se atribuie astfel un *status diasporic*, în funcție de bilanțul lor pozitiv (competența profesională, fapte civice etc.). *Talk-show-ul*, ca spațiu de problematizare, mediază o anumită formă de angajament din partea spectatorului: într-o primă mișcare, acesta este integrat într-o „comunitate a suferinței” și a victimei colective („noi”, „iată ce ni se întâmplă”), dar fără să i se atribuie o postură etică, dat fiind că responsabilitatea, deopotrivă a cauzei și soluției, este atribuită politicului. Altfel spus, dispozitivul media îl orientează pe spectator să-și delege *modalitatea de angajare* sferei decizionale și mediatice. Pe de altă parte, *talk-show-ul* problematizează cauzele declarațiilor controversate, iar nu cauzele fenomenului care a dus, printre altele, la declarațiile respective.

5.3. IMPLICÂNDU-I PE MIGRANȚI: „CARE E CEA MAI BUNĂ SOLUȚIE?”

Cel de-al doilea tip de dispozitiv pe care îl vom analiza face parte din categoria *talk-show-urilor* care abordează migrația indirect, ca pe o dimensiune a unei alte teme – în cazul de față, tema *talk-show-ului* a fost imaginea României în opinia publică internațională („Ultima oră”, Realitatea TV, 2011). Pornind de la niște fapte diverse (postarea pe un blog a unui cântec ironic la adresa românilor, intervențiile ironice ale unor jurnaliști occidentali în emisiuni locale), *talk-show-ul* discută mai ales acțiunile/soluțiile care ar trebui să vină „din partea noastră”. Încă de la început jurnaliștii-moderatori se poziționează în numele unei comunități colective, afectată de faptele respective, plasând dezbateră într-un registru identitar. Prin comparație cu celălalt *talk-show* pe care l-am analizat, acesta nu se desfășoară într-un mod autoritar-interpelativ, ci *colocvial*, de pe poziții de *egalitate simbolică* între moderator și participanți, de unde și un caracter mai pronunțat *deliberativ*. Accesul la spațiul de dezbatere este diversificat: doi jurnaliști-moderatori, un om politic, lider al opoziției (Mircea Diaconu, politician și cunoscut actor de teatru și film), un jurnalist-vedetă, recunoscut însă și pentru activități civice (Liviu Mihaiu) precum și un solist-vedetă al unei trupe rock din România. Dispozitivul, prin configurația scenică (masa rotundă), prin spațiul social deschis unor elite diverse (media, politică, artă) și stilul de moderare „laissez-faire” alocă anumite *locuri simbolice* participanților: persoane cu *notorietate*, care se exprimă asupra stării societății, dar și ca reprezentanți ai unei *voci populare*; se schimbă impresii, puncte de vedere, se relatează experiențe personale, într-o atmosferă

degajată, amicală – o *conversație* aparent *improvizată* între reprezentanții unor *elite*, într-un cadru de interacțiune mai degrabă *consensual*.

Tema pe care o lansează moderatorul spre dezbatere se referă la natura reacției sau soluției care ar trebui să vină „din partea noastră” atunci când apar incidente precum cele expuse mai sus. Toate întrebările formulate de moderatori, precum și comentariile lor și ale invitaților, conțin deicticul „noi”. Încă de la început moderatorul lansează întrebările: „cum ar trebui să reacționăm?” și „nu cumva am devenit noi o țintă ușoară?”, definind astfel o problemă pe baza unui principiu de generalitate întemeiat pe valori identitar-comunitare. Utilizarea acestui „noi identitar” instituie o anumită poziționare: o victimă colectivă, dar și o responsabilitate colectivă față de „ imaginea ” națională.

Această primă versiune a problemei (cum să reacționăm, care sunt soluțiile pentru îmbunătățirea imaginii naționale) va fi recadrată deopotrivă de moderatori și invitați sub forma „promovării valorilor naționale”, respectiv: „Cum să promovăm marile noastre calități, abilități naționale cu care putem să ne mândrim și mai ales să ne mândrim noi înșine cu ele” (Liviu Mihaiu).

Acest recadraj al problemei are la bază un anumit principiu de generalitate pe care l-am mai întâlnit deja: vizibilitatea unor *categorii de persoane* care alcătuiesc sau pot alcătui *capitalul simbolic* al națiunii. Dar această problemă generează o alta: cine poate realiza eficient promovarea valorilor naționale? La acest punct moderatorii aduc în discuție utilitatea campaniilor guvernamentale având ca obiect, printre altele, așa-numitul *brand* de țară. Este sau nu nevoie de campanii specializate? Așadar, problema promovării valorilor naționale va fi din nou recadrată, de această dată din perspectiva unei *responsabilități decizionale* (principiul de generalitate). Moderatorii întreabă retoric dacă nu cumva faptele românilor de excepție din străinătate au o mai mare importanță decât acțiunile programatice ale guvernului. Se conturează astfel două *resurse* de acțiune publică: guvernul și o anumită categorie a românilor care lucrează în străinătate. Mai ales pentru politicianul reprezentând opoziția, acțiunile *top down* dinspre guvern sunt considerate nerealiste, pentru că imaginea unei țări nu este un proces „mecanicist”.

„O lume, o societate este atât de diversă, are atâtea aspecte... să iei unul dintre ele și să spui «ăsta e adevărul!» e o enormă greșeală (...), e o enormă prostie, și ca stat, și ca ministru de externe, să zici: «rezolvăm noi!» (...) o țară produce niște culori care sunt culturale, muzicale, de știință... culori... nuanțe... trebuie să faci un singur lucru: să le lași să existe, să le ajuți să existe ... dacă te apuci tu să fii deștept...” (Mircea Diaconu).

Alternativa o constituie migrația actuală ca resursă:

a. migrația formată din eroi anonimi, care se remarcă printr-un gest civic deosebit sau emoționează prin talentul lor:

„acei trei copii fermecau Italia pe la tot felul de concursuri de muzică și îi făceau pe italieni să plângă în fața televizoarelor... nu credeți că ei au spus mai mult, acești trei copii, mai mult decât au spus autoritățile dintotdeauna?” (moderator)

b. migrația-elită formată din specialiști, tineri de excepție:

„tineri români de geniu... Bogdan B. e unul dintre elevii care uimesc prin lucruri bune în străinătate, este un elev român din statul Carolina de Sud, care a obținut scorul perfect la testul din ultimul an de liceu. Bogdan speră acum să fie primit la Universitatea Harvard”.

Aceste *reprezentări* ale migranților indică instrumentalizarea migrației. Migranților li se atribuie un *rol* definit prin expresii instrumentale precum „marketing personal”, „eficienți în termeni de mesaj” sau „purtător de imagine” sau prin verbe cu încărcătură afectivă care evidențiază „migrantul-erou” („Un român uimește America”, „copii care i-au fermecat pe italieni” etc.). Atribuindu-se un „rol” migranților, li se atribuie de asemenea o responsabilitate morală:

Moderator: „Bogdan și alți copii-minune sunt mai eficienți în termeni de mesaj decât toate campaniile dnei Udrea, să zicem, ale Ministerului Turismului?”

Jurnalist-invitat: „Dacă sunt mândri că sunt români, da. Dacă se duc afară, cum foarte mulți români se duc, ca să-și piardă identitatea, să devină francezi, americani, spanioli, nu. Atunci devin parte integrantă din patrimoniul țării respective” (L.M.).

Și în cazul acestui dispozitiv, distanța morală față de migranți se manifestă printr-o *politică a vizibilității* și atribuirea unui *status diasporic*, în funcție de faptele lor meritorii pentru comunitatea națională. *Talk-show-ul*, ca spațiu de problematizare, mediază o anumită formă de angajament din partea spectatorului. Astfel, identificăm mai multe etape: de la *responsabilitatea colectivă* asupra problemei („imaginea națională”) se trece la o *responsabilitate decizională* (campaniile guvernamentale nu sunt eficiente), iar în final la *responsabilitatea morală* a migranților (contează faptele care repară imaginea națională). Observăm că, inițial, spectatorului i se atribuie o *postură angajantă*, de asumare a unei responsabilități față de o problemă publică („avem această problemă și trebuie să acționăm într-un fel”), pentru ca, treptat, *talk-show-ul* să medieze de fapt *distanțarea* față de problemă respectivă. Responsabilitatea asupra problemei imaginii naționale este transferată de la „comunitatea națională” la politicieni și migranți. Spectatorul devine mai degrabă un *martor* la dezbaterăa unei probleme care „ne privește”, dar a cărei interpretare și rezolvare se petrece „la distanță”.

6. CONCLUZII

Ambele *talk-show*-uri abordează migrația ca *resursă* pentru guvern și comunitatea națională. Migranții sunt reprezentați „global”, din perspectiva unor categorii de persoane care pot contribui la o imagine națională concurențială. Migranții devin vizibili prin performanțele lor în țara de destinație, astfel încât distanța morală față de aceștia se manifestă printr-o *politică a vizibilității* (de unde, vizibilitatea emigrației mitice, migrației performante etc.). *Talk-show*-urile nu problematizează experiența diasporică, respectiv, poziționările migranților față de forme de alteritate, cooperare sau solidaritate. Migrația este definită ca problemă publică pe baza a două principii de generalitate: „atribuirea responsabilității” și „categorii de persoane” relevante pentru capitalul simbolic al națiunii. Din acest punct de vedere, *talk-show*-urile nu mediază o postură etic-angajantă pentru public, responsabilitatea soluțiilor fiind atribuită guvernelor și, nu în ultimul rând, migranților înșiși.

BIBLIOGRAFIE

1. BECIU, CAMELIA (2012), *Qui fait la diaspora ? Le problème de l'identité dans les recherches sur les diasporas*, „Revista română de comunicare și relații publice”, Volumul 14, nr. 4, p. 13–29.
2. BECIU, CAMELIA (2012), *Diaspora și experiența transnațională. Practici de mediatizare în presa românească*, „Revista română de sociologie”, serie nouă, anul XXIII, nr. 1–2, p. 49–66, București.
3. BECIU, CAMELIA (2011), *Sociologia comunicării și a spațiului public*, Polirom, Iași.
4. BOLTANSKI, LUC (1993), *La souffrance à distance: morale humanitaire, médias et politique*, Seuil, Paris.
5. CEFĂI, D. (2007), *Pourquoi se mobilise-t-on? Les théories de l'action collective*, Éditions La Découverte, Paris.
6. CEFĂI, D.; TROM, D. (sous la dir. de) (2001), „Retour sur la sociologie des problèmes publics. Un entretien avec Joseph Gusfield”, în *Les formes de l'action collective. Mobilisations dans des arènes publiques*, Éditions de l'EHESS, Paris.
7. CHARAUDEAU, PATRICK (2005), *Le discours politique – les masques du pouvoir*, Vuibert, Paris.
8. CHOULIARAKI, LILIE (2008), „The media as moral education: mediation and action”, în *Media Culture Society*, 30, p. 831–852.
9. CHOULIARAKI, LILIE (2006), „Towards an Analytics of Mediation”, *Critical Discourse Studies* vol. 3, no. 2 October, p. 153–178.
10. CHOULIARAKI, LILIE (2011), „Improper distance: Towards a critical account of solidarity as irony”, *International Journal of Cultural Studies*, 14, p. 363.
11. COLEMAN, STEPHEN, ROSS, KAREN (2010), *The Media and the Public. “Them” and “Us”*, în *Media Discourse*, Wiley-Balckwell.
12. DAHLGREN, PETER (2005), „The Internet, public spheres, and political communication: dispersion and deliberation”, *Political Communication*, 22, p. 147–162.
13. DOLEA, ALINA (2012), „Institutionalizing government public relations in Romania after 1989”, *Public Relations Review* 38 (2012) p. 354–366.

-
14. KANEVA, NADIA (ed.) (2012), *Branding Post-Communist. Nations Marketizing National Identities in the New Europe*, Routledge, UK.
 15. LOCHARD, G. (2005), *L'information télévisée: mutations professionnelles et enjeux citoyens*, INA/Vuibert/Cleml.
 16. MISSIKA, JEAN-LOUIS (2006), *La fin de la télévision*, Seuil, Paris.
 17. SOULAGES, JEAN-CLAUDE (2007), *Les rhétoriques télévisuelles. Le formatage du réel*, Bruxelles/Paris, De Boeck Université/INA, coll. Médias Recherches.

SCIENTIFIC RESEARCH AND PUBLIC OPINION IN EUROPE. A PRELIMINARY STUDY*

VALENTINA PRICOPIE**

ABSTRACT

This study aims at identifying, starting from the questions and response variants proposed in the questionnaires of the Eurobarometer surveys, the forms of operationalisation of the concepts specific for the scientific research, that have been used from 1973 until 2011, without a preliminary preparation of the sample investigated in this respect. The main objective of this approach is to identify the evolution of the specialised vocabulary of the Eurobarometer, which accounts to a great extent for the forms of ambiguisation of the European discourse on scientific research and its results. Our concern is also to identify the intrusion of the scientific vocabulary in the European common language, which is in fact an unavoidable perspective, given the EU approach at interrogating the frontiers of knowledge.

Keywords: EU, public opinion, perceptions, scientific research, science and technology.

1. INTRODUCTION

The study of European citizens' perceptions on the current themes which are subject to European public debate is undoubtedly a consistent and fundamented approach, which may explain EU public opinion on issues of interest at a certain time, but may also allow for transversal and diachronic comparisons which facilitate the assessment of the impact of European policies on citizens, along with the adjustment of emerging initiatives at European central level, in order to account for the principle of participatory democracy. As regards the EU approach to scientific research and its results, perception surveys have been conducted in most Member States, which allow for a comparative analysis of public opinion on the matter. Nevertheless, specialized vocabulary fails to designate specific concepts and this gives rise to doubts concerning the results of this attempt at measuring the impact of research policies in the EU, and also the interest shown by EU citizens in the topic of research.

* This paper was supported by CNCS-UEFISCDI, project number PN II-RU PD_225/2010 *Expectation of Europe and after? Transformation of media discourse in European Romania 2010–2012.*

** Correspondence address to Valentina Pricopie: Institute of Sociology of the Romanian Academy, sector 5, Bucharest, e-mail: valpricopie@gmail.com.

In this context, this study is aimed at identifying the manner in which the concepts underlying scientific research are materialized from 1973 to 2001; we base our study on the questions and answers included in the Eurobarometer surveys, without a prior preparation of the sample under review. The main purpose of our approach is to identify the evolution of the specialized Eurobarometer vocabulary, which mainly accounts for an ambiguity in the European discourse on scientific research and its results. This is the first study performed in Europe which questions the manner in which a certain type of discourse on scientific research has been exposed to European public debate, without an attempt at clarifying beforehand the specialized concepts by way of common language. We are also concerned with identifying the intrusion of scientific vocabulary in the common European language, which is an unavoidable consequence of the European Union's attempt at questioning the frontiers of knowledge.

2. STUDIES ON PUBLIC OPINION IN THE EU

The attempt to make public the topic of scientific research through media channels is a critical concern for the departments of policy and strategy of the European Commission. The first survey of European public opinion on science was conducted in 2001, followed by the *Candidate Countries Eurobarometer on science and technology*¹, whose results were released in January 2003. This latter survey ranks Romania two before the last as regards the level of information about science and technology. Romania only outranked Turkey and Estonia. The level of interest in scientific research was at 35 percent in Romania as compared to 58 percent in Cyprus, with women being less interested in scientific topics than men in all candidate countries. At the same time, 40% of the Romanian respondents considered in 2003 that scientific developments are presented too negatively by the media, while 73% of the same respondents considered that journalists have no sufficient background to report on science.

Interestingly enough, results are different in 2005: Europeans rely more on TV than on newspapers for science reports, and have relatively low confidence in the ability of politicians to report on scientific developments, while Romanian respondents consider that national authorities should nevertheless spend more money on scientific research (58% of respondents are more likely to agree).

The year 2005 was also the year of the first *Science in Society Forum* in Brussels. The forum presented the opinions of both European journalists and researchers. The conclusions of the Forum revolved around the requirement for a mutual recognition of the two professions, while at the same time identifying two major issues: insufficient communication of scientific developments on the part of

¹ Gallup Organisation, *Candidate Countries Eurobarometer CC-EB-2002.3 on Science and Technology*, January 2003, http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/cceb/2002/2002.3_science_technology.pdf, last on line visit 23.01.2010.

researchers and insufficient reporting on the part of the journalists, caused by their inability to grasp the actual significance of scientific innovation.

It is nevertheless true that most researchers agree to the fact that insufficient communication of scientific developments to the media is to be blamed. One of the major barriers identified in the communication process between researchers and journalists is that researchers consider that reporting of scientific developments falls outside the scope of their duties. As a consequence, researchers only report their findings to their national and international peers, through specialized articles and academic conferences and engage in a dialogue solely with journalists specialized in their specific field of research.

The recommendations advanced by the Forum focus on the responsibilities which both parties should undertake as well as on the setting up of a partnership between journalists and researchers with the aim of building public awareness concerning scientific developments, considering that one may no longer deny the reality of the fact that there is a need for public information concerning scientific research, while researchers can no longer stay distant and unapproachable.

Six years after the first Science in Society Forum, information on scientific developments is still absent both in Romanian newspapers and the audio-visual media.² There is also a certain lack of awareness in the Romanian media as regards the role of science journalism as “translator” and “promoter” of the scientific message delivered by the non-transparent and apparently remote research community. Researchers are mostly concerned with their international rating and recognition or with the new concepts they develop and forget that the media-research partnership may reinforce their academic achievements and provide them with the opportunity of gaining public support or exposure to research and development projects with the business environment.

The survey entitled *Special Eurobarometer 282: Scientific Research in Media*³ was released in December 2007. The survey focused on the interest of European respondents in scientific research and innovation. Fieldwork in all the 27 Member States of the European Union was conducted between 10 April and 15 May 2007. Interviews were conducted in the respondents’ national language. It is worth mentioning that for the very first time, the term previously used by Eurobarometer – i.e. “scientific discoveries” – is replaced by the more appropriate term “scientific research.” This may explain the apparently low interest showed by Europeans in *research*, while in the previous 2005 survey, EU citizens expressed more interest in *scientific discoveries* than in politics or sports news. Under the circumstances, we wonder to what extent European citizens (especially in the new

² There are two encouraging exceptions: *Un minut de știință* (*One minute of science*) – Europa FM radio news and *Ziarul științelor* <http://www.ziarulstiintelor.eu/> (an online scientific journal). See *Jurnalism de știință. O perspectivă istorică* (*Science journalism. Historical perspectives*) by Cătălin Mosoia, Tritonic, Bucharest, 2007.

³ European Commission, *Special Eurobarometer 282: Scientific Research in the Media, December 2007*, http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_282_sum_en.pdf, last online visit – 23 January 2010.

Member States) understand the term “scientific research”, given that Eurobarometer EB282 showed that the interest expressed by EU15 citizens in the topic of scientific research in the media was twice higher than the interest showed by EU citizens in the new Member States.

The survey of 2007 shows that the interest of EU citizens in scientific research in general ranks fifth after sports, entertainment and celebrities, politics, arts and culture and before economy. In socio-demographic terms, age and gender seem to determine the interest of the younger respondents in entertainment, the interest of the older respondents in politics, of women in celebrities, arts and culture and of men in sports, politics and economy. European citizens also seem more interested in news related to scientific research in the field of medicine and environment, energy, information technology, biology, space and telecommunication. It is worth mentioning that European citizens in new Member States are more interested in scientific research in the field of information technology and space, while their interest in scientific research in the field of energy is half the average of EU15.

In Romania, interest in entertainment is at a staggering 57%, the highest in the European Union, followed by interest in sports (39%) and economy (27%), while interest in scientific research is expressed by 17% of the Romanian respondents.

As regards the more specific question concerning interest in scientific research, only 13% of respondents say they are very interested, while 16% say they are not at all interested and 44% prefer not to answer this question. The gap between EU15 citizens and citizens in the new Member States is yet again high, as 62% of EU15 respondents claim interest in scientific research, compared to only 38% in the case of respondents in the new Member States. In Romania, 32% of the respondents say they are interested or fairly interested in scientific research, while in Sweden the same figure goes as high as 80% and in Bulgaria as low as 24%.

As far as the extent to which journalists and the scientific community decide on the media reporting of the findings of scientific research, things are a lot clearer: European citizens consider that journalists mostly decide on the matter, while Romanian citizens consider that the scientific community is the one who has the power to decide on the same matter.

According to this survey, Romania ranks 26th in Europe as regards interest in scientific research, followed only by Bulgaria. The topic under discussion has three main actors: journalists, the scientific community and the public. Journalists are the ones who set the agenda, the scientific community is the one who is encouraged to provide news and the public is the one who gradually becomes aware of the topic of research, as consistent news is reported.

3. THE VOCABULARY OF SCIENTIFIC RESEARCH IN EUROBAROMETER REPORTS

The analysis of the specific terms and expressions used in European opinion surveys is a significant stage in the study of the interest and knowledge in science of European citizens, given that the results of such surveys differ significantly among various reports. This analysis is new in the field of international research on the

vocabulary of transnational opinion surveys. Sometimes, this vocabulary can cause confusion in the mind of the public as regards a certain field, with direct impact on the social and economic environment. A certain doubt arises concerning the manner in which questions are asked in opinion polls, so we have chosen to focus on the three basic concepts used in the Eurobarometer reports between 1973 and 2010, i.e. *science*, *scientific research* and *technology*. The differences noticed are many times the reason for the reluctance of respondents who are faced with new concepts.

The first Eurobarometer reports in the 1970's referred to science as "scientific research" (see the reports released in 1973 – *L'Europe vue par les Européens* and 1977 – *Science and European Public Opinion*). This latter report presented the findings of the fieldwork conducted in April and May 1977 in the nine Member States of the European Community on a representative sample of 9,044 persons. The survey involved nine national research institutes under the coordination of Hélène Riffault, Head of the French Institute of Public Opinion; the final report was endorsed by the survey coordinator and by Ms. Sylvie de la Beaumelle. The report considers a number of general issues⁴, still considered in present day Eurobarometer reports. The second chapter reported spectacular findings: 78% of respondents considered that European states should join their efforts in the field of scientific research. The first Eurobarometer report of 1973 also showed that 69% of interviewees considered that scientific research should be coordinated at European level. As shown in the Eurobarometer report of 1977, the initiative of a single European policy on research was brought forward by the Commission Member responsible for research: As Dr. G. Brunner, the Commission Member responsible for research, science and education, said (...): "We shall not be able to implement such a European scientific policy unless the people of Europe, and the individual citizens, understand the important role it will play in shaping their future lives"⁵.

Starting with the report of 1977, we may notice the wide variety of expressions used to refer to scientific research: *scientific research*⁶ / *research*⁷, *scientific discoveries*, *applications of science*⁸. At the same time, the preliminary

⁴ The key issues considered in the 1977 report: the image of science, the future of science, national or European support of scientific research, the priorities of scientific research and the interest of the European public in science as reported by the media.

⁵ *Eurobarometer Science and European Public Opinion*, October 1977, p. 1.

⁶ Q 6: "In your opinion, should the government subsidize **scientific research** or not?" („În opinia dumneavoastră, guvernul ar trebui să subvenționeze **cercetarea științifică** sau nu?"). *Ibid.*, p. 7.

⁷ Q 14: "**Scientific research** is extremely expensive but it can bring advantages and prestige to the country where it goes on. In your opinion, would you prefer that: **1.** European States should get together to pool their **scientific research**; **2.** each country should do its **research** for itself; **3.** don't know." („**Cercetarea științifică** este extrem de costisitoare, însă poate aduce avantaje și prestigiu țării în care se realizează. În opinia dumneavoastră, ați prefera ca: **1.** statele europene să-și reunească **cercetarea științifică**; **2.** fiecare țară să-și facă **cercetarea** proprie pentru ea însăși; **3.** nu știu."). *Ibid.*, p. 12.

⁸ Q 3: "Considering the changes that have come about in the last 25 years, how important a part do you think that those connected with **scientific discoveries and applications of science** have been playing?". (Având în vedere schimbările care s-au produs în ultimii 25 de ani, cât de important

results of the Eurobarometer report on the opinion of European citizens concerning science and research were interpreted in conjunction with the interest shown by European citizens in scientific research in their day-to-day live and presented under the expression “Science and Society”⁹: “Consequently, the Commission of the European Communities, following the opinion of the European Committee for Research and Development (CERD) which advises it on R&D matters, decided to devote particular attention to the problem of the relations and interactions between Science and Society. This decision is also in line with the more general declared intention of the Commission to study the question of life in “present day society”¹⁰.

This report also highlighted a certain degree of uncertainty as regards science; nevertheless, the survey also showed high levels of hope as regards the future of science and concern about potential, yet sometimes inherent, risks. As a consequence, the Eurobarometer report of February 1979 – *Les attitudes des Européens face au développement scientifique et technologique* – mostly deals with the opinion of European citizens as regards technology risks. This report advances a number of specific expressions derived from specialised scientific vocabulary, such as *développement scientifique et technique* (scientific and technical developments)¹¹, an expression used in several questions which focus on conceptual developments:

Q. 133–143: „On entend souvent parler du développement scientifique et technique. Je vais vous énumérer différentes opinions à ce sujet. Voici une échelle à sept points. Pour chaque phrase que je vais vous lire, vous me donnez une note de 1 à 7 suivant que vous êtes d’accord ou non avec elle. La note 1 signifie que vous n’êtes pas du tout d’accord et la note 7 que vous êtes tout à fait d’accord ; les notes intermédiaires servent à nuancer votre jugement.

133. Dans l’avenir comme dans le passé la **science** continuera à être un des principaux facteurs de l’amélioration de la vie.

134. Actuellement, certaines **découvertes de la science** sont mises en **application** avant qu’on en ait suffisamment étudié les conséquences futures.

135. Les **connaissances scientifiques** sont bonnes par elles-mêmes ; seule l’utilisation que l’on en fait pose souvent des problèmes.

136. Le **développement scientifique et technique** comporte parfois pour la société des **risques** de plus en plus grands que l’on aura du mal à maîtriser.

137. On trouvera toujours **de nouvelles inventions** pour venir à bout des **conséquences nuisibles de la technique**.

138. Ce serait bien si l’on pouvait arrêter de construire tant de **machines** et revenir à la nature.

credeți că a fost rolul pe care acestea l-au jucat în relație cu **descoperirile științifice** și cu **aplicațiile științei?**”). *Ibid.*, p. 5.

⁹ Meanwhile, this expression has slightly changed to *Science in Society*.

¹⁰ *Eurobarometer Science and European Public Opinion*, October 1977, p. 1.

¹¹ Q. 133–143: “On entend souvent parler du développement scientifique et technique...” *Eurobarometer Les attitudes des Européens face au développement scientifique et technologique*, February 1979, p. 80.

139. Pour **orienter la recherche scientifique et technique**, il faudrait *davantage tenir compte de ce que pense le public*, c'est-à-dire des gens comme vous et moi.
140. Dans notre pays, on veille suffisamment à ce que les **découvertes de la science** soient mises *au service de l'intérêt général*.
141. Les députés et sénateurs et tous ceux qui prennent les décisions sur le plan politique n'accordent pas assez d'importance aux *choix* à faire dans **les recherches et les réalisations scientifiques**.
142. J'ai des difficultés pour parler des **sciences**, parce que je n'ai pas la formation pour ça.
143. Par mon travail, je suis en contact avec **l'évolution** d'une partie **de la science et de la technique**¹².

The survey of 1992 involved a sample of 13 000 persons and was entitled *Europeans, Science and Technology – Public Understanding and Attitudes*¹³. It was conducted by INRA (Europe) and Report International and released in June 1993, starting from the results of the survey Standard Eurobarometer 38.1; this survey came up with additional more elaborate expressions, such as: "new medical discoveries, new inventions and technologies, new scientific discoveries" (Q50 and Q51), "science and technology, scientific and technological advances, scientific and technological research, technological progress, application of science and new technologies" (Q 62), as well as "new technologies, new inventions, basic scientific research"¹⁴, "frontiers of knowledge"¹⁵, "scientific and technological progress" (Q 66).

In December 2001, Eurobarometer released another report – *Special Eurobarometer 154: Les Européens, la science et la technologie*¹⁶ – a survey on public opinion in the 15 Member States of the European Union conducted between 10 May and 15 June 2001 in a representative sample of 16,029 persons. The expressions used are more or less the same, with an emphasis on the opinion of European citizens as regards the role of research in their day-to-day lives: "Il faut donc ici distinguer entre trois sous-ensembles de propositions : la lutte contre les maladies, l'amélioration de la vie quotidienne et l'intérêt du travail sont encore

¹² *Ibid.*

¹³ Special Eurobarometer 76, *Europeans, Science and Technology – Public Understanding and Attitudes* http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_076_en.pdf, last online visit – 10 August 2011.

¹⁴ „New technology does not depend on basic scientific research.” („Noua tehnologie nu depinde de cercetarea științifică de bază”). *Ibid.*, p. 74.

¹⁵ „Even if it brings no immediate benefits, scientific research which advances the frontiers of knowledge is necessary and should be supported by the government”. („Chiar dacă nu aduce beneficii imediate, cercetarea științifică care depășește frontierele cunoașterii este necesară și ar trebui să fie suportată de către guvern”). *Idem.*

¹⁶ Results as of 2010, when another report shows the conclusions regarding the issues under review in 2001: “En octobre 2001, une étude Eurobaromètre sur la science et la technologie a montré un clivage entre les citoyens de l'UE et les objectifs fixés par l'Union européenne en matière scientifique et technologique, de même qu'elle a souligné le besoin de développer la connaissance scientifique afin de motiver les citoyens européens à s'impliquer davantage dans la science”. Special Eurobarometer 340 “La science et la technologie”, June 2010: 3.

largement mis au bénéfice de l'activité scientifique. Le bilan général de la science (c'est-à-dire la balance entre effets positifs et conséquences nuisibles) demeure également positif. Mais l'on ne conçoit plus désormais que la science et la technologie puissent constituer des remèdes absolus à une série de problèmes dont une bonne part relève en réalité d'autres instances et notamment des politiques publiques sociales ou d'environnement"¹⁷.

The difference in terminology which can be noticed in the report of 2001 is that between *basic research* and *applied research*: "Two questions referred mainly to the benefits of basic research. Results show that most Europeans see the benefits of basic research for the development of "new technologies" (83,2%). There is general agreement as regards the opinion that science and technology "have an important role in industrial development" (84,4%). About two thirds of the sample (i.e. 63,6%) are also aware of the need "to utilize state-of-the-art technology for a more competitive economy" (nevertheless, in the case of this questions, the percentage of respondents who gave no answer is higher: 19,8%)"¹⁸.

Later on, in June 2005, the European Commission published Special Eurobarometer 224 "Europeans, Science and Technology" which reinforces the results concerning the progress in basic scientific knowledge. With reference to the same results, Special Eurobarometer 340 "La science et la technologie" of June 2010 pointed out to the following: "The gap between science and society was shown to still exist, although the survey revealed a very positive and optimistic perception of what science and technology can actually do for humanity in terms of medical research, the improvement of the quality of life, as well as the opportunities for future generations"¹⁹.

The pan-European Eurobarometer report "Qualitative Study on the Image of Science and the Research Policy of the European Union Conducted among the Citizens of the 27 Member States", published in October 2008 is the only qualitative study on the image of science, research and technology among European citizens. The study points out as follows: "European citizens show their

¹⁷ *Special Eurobarometer 154*: „Les Européens, la science et la technologie”, 2001: 28.

¹⁸ "Deux questions portaient en premier lieu sur la valorisation de la recherche fondamentale. Les résultats montrent qu'une très large majorité des Européens valorisent la recherche fondamentale pour le développement "de nouvelles technologies" (83,2 %) et aussi, mais dans une moindre mesure, pour faire "progresser la connaissance" (75,0 %). Plus généralement il y a un accord très large avec l'opinion selon laquelle la science et la technologie "jouent un rôle important dans le développement industriel" (84,4 %). Deux tiers de l'échantillon environ (63,6 %) adhère aussi à l'idée de la nécessité "d'utiliser les technologies les plus avancées pour rendre l'économie plus compétitive" (mais ici le taux de "sans réponses" est assez élevé : 19,8 %)." *Special Eurobarometer 154*: „Les Européens, la science et la technologie”, 2001: 30.

¹⁹ "Néanmoins, le fossé entre la science et la société s'est encore creusé, bien que l'étude ait révélé une perception très positive et optimiste des bénéfices de la science et de la technologie pour l'humanité en termes de recherche médicale, d'amélioration de la qualité de vie, ainsi qu'en termes d'opportunités pour les générations futures". In *Special Eurobarometer 340* „La science et la technologie”, June 2010: 3.

grasp of science either by trying to give conceptual definitions of its purpose (in summary, knowledge) or more rarely by making reference to the rationality and rigor of scientific method, or frequently through the results of scientific research and the concrete benefits that can result from it. They tend to categorize the *sciences* in the plural as “*exact*” sciences (sometimes referred to as “*natural*”), sometimes “*application*” or “*technological*” sciences, and human and social sciences – which are however not equally considered to belong to the sphere of science as such (as their results are not very tangible or “*not provable*”). A notion linked to science, *technology* (which forms an application branch of it and moreover provides it with tools that enable it to progress) is firstly perceived through the products and services that it creates – this often means that it is regarded as more tangible and accessible, as it provides facilities or improvements in the living conditions of citizen consumers. As regards *research*, this is viewed as a component or “*basis*” of science. Depending on the individual, this may be a more abstract, remote notion (as it involves methods and processes more than results) or on the contrary one that is more accessible (with references to experiments, tests and the verification of hypotheses which are all areas that are easier to grasp than theory)”²⁰.

This last report on the matter – Special Eurobarometer 340 “La science et la technologie” – published in June 2010, reiterates expressions such as “scientific discoveries” and “technological developments” and highlights the fact that European citizens are only moderately informed about scientific discoveries and technological developments and hardly ever attend conferences and public debates in science and technology²¹. European citizens feel that “scientists should take decisions about science but the public should be consulted” and “feel that they should be more informed about scientific issues”²². As regards the expression “scientific discoveries”, the statement presented under QC7.9 – “A scientific

²⁰ „Qualitative Study on the Image of Science and the Research Policy of the European Union Conducted among the Citizens of the 27 Member States”, October 2008: 8, http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/quali/ql_science_en.pdf, ultima consultare on line în data de 9 august 2011.

²¹ Europeans “mostly feel moderately (50%) informed about new scientific discoveries and technological developments, with few feeling very well informed (11%)” and „are not active in public issues science and technology, where 91% of respondents never or hardly ever attend public meetings or debates” („ont le sentiment, pour la plupart, d’être moyennement informés (50%) des nouvelles découvertes scientifiques et des développements technologiques, contre une minorité qui pense être très bien informée (11%)» et «ne sont pas actifs dans les domaines de la science et technologie, puisque 91% des répondants n’ont jamais ou rarement assisté à des conférences ou débats publics». In Eurobarometru Special 340 „La science et la technologie”). Special Eurobarometer 340 „La science et la technologie”, June 2010: 8, http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_340_fr.pdf, last online visit 8 August 2011.

²² *Ibid.*

discovery is in itself neither “good” nor “bad”, it is only the way the discovery is used which matters”²³ – is validated by 78% of respondents. Respondents are also in favour of imposing limits in science: “Europeans feel, albeit not very strongly, that science should have limits and operate between defined boundaries. Any enthusiasm for no limits to science is on the whole low. Only 35% of respondents agree that there should be **no** limits to what science is able to investigate while 44% of respondents disagree. Latvia at 71% of respondents in agreement is exceptionally high and at 14% also has the lowest proportion of Respondents disagreeing”²⁴.

4. PRELIMINARY CONCLUSIONS

The intrusion of scientific discourse in the European common language as a result of the European initiative to test and measure European public perception on scientific research shows an inherent ambiguity in the choice of vocabulary for the presentation of this topic to the European public arena. This study questions the manner in which the results of Eurobarometer surveys give an accurate and consistent description of the issues under survey, considering the insufficient explanations provided with regard to the terminology used to designate research. This is a preliminary study which requires further specific analyses geared at the manner in which the media featured the various surveys conducted by Eurobarometer on this matter, as well as further analyses on the perceptions of European citizens on the results of the same surveys. Nevertheless, our questioning is valid and genuine and allows for the statement of another assumption concerning a potential educational approach by the European Union with regards to its citizens.

²³ *Ibid.*

²⁴ “Les Européens ont le sentiment, dans une moindre mesure, que la science devrait avoir des limites et fonctionner dans un cadre limité. La volonté de ne mettre aucune limite à la science est généralement faible. Seuls 35% des répondants conviennent que la science ne devrait avoir **aucune** limite en matière de recherche, contre 44% qui ne sont pas d’accord. Le taux de réponses favorables de 71% enregistré par la Lettonie est exceptionnellement élevé ; c’est également en Lettonie que l’on enregistre le taux le plus faible de réponses défavorables, soit 14% des répondants.”, *Ibid.*, p. 83.

The scientific vocabulary of Eurobarometer (1973–2011)

	1973/1977	1979	1992/2005	2001	2011
RESEARCH	“Scientific research” “Science and technology”	“Scientific research”	“Basic scientific research”	“Basic research and applied research”	“Scientific and technological research” „Science and technology”
SCIENTIFIC DISCOVERY	“Scientific discoveries”	“Discoveries of science”	–	–	“Scientific discovery”
DEVELOPMENT	“Research and development”	“Development of science and technology” “Scientific and technological development”	“Scientific and technological developments” “Scientific and technological progress” “Scientific research which advances the frontiers of knowledge”	“Scientific research which adds to knowledge” “New technologies”	“Science which adds to knowledge” “Scientific and technological progress”
INNOVATION	–	–	“New medical discoveries, new inventions and technologies, new scientific discoveries” “Scientific and technological progress”	–	–
RESULTS	–	“Scientific achievements”	“Applications of science and new technologies”	“Industrial development” “Technological development”	“Applications of science and new technologies” “In favour of animal testing” “Impacts of scientific and

					technological developments on society”
--	--	--	--	--	---

REFERENCES

1. European Commission, *Standard Eurobarometer 72*, December 2009, http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb72/eb72_first_en.pdf, last on line visit: 20.02.2010.
2. European Commission, *Standard Eurobarometer 71*, June 2009, http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb71/eb71_first_en.pdf, last on line visit: 14.02.2010.
3. European Commission, *Standard Eurobarometer 70*, December 2008, http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb70/eb70_first_en.pdf, last on line visit: 14.07.2009.
4. European Commission, *Standard Eurobarometer 69*, iunie 2008, http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb69/eb_69_first_en.pdf, last on line visit: 14.07.2009.
5. European Commission, *Special Eurobarometer 251 The Future of Europe*, May 2006, http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_251_en.pdf, last on line visit: 14.07.2009.
6. European Commission, *Special Eurobarometer 340: La science et la technologie*, 2010, ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_340_en.pdf, last on line visit: 12.08.2011.
7. European Commission, *Special Eurobarometer 224: Europeans, Science and Technology*, 2005, ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_224_report_en.pdf, last on line visit: 12.08.2011.
8. European Commission, *Special Eurobarometer 154: Les Européens, la science et la technologie*, 2001, http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_154_fr.pdf, last on line visit: 12.08.2011.
9. European Commission, *Special Eurobarometer 76, Europeans, Science and Technology – Public Understanding and Attitudes*, 1992, http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_076_en.pdf, last on line visit: 10.08.2011.
10. European Commission, *Special Eurobarometer 11, Les attitudes des Européens face au développement scientifique et technologique*, 1979, Bruxelles: Commission of the European Communities.
11. European Commission, *Special Eurobarometer 9, Science and European Public Opinion*, 1977, Brussels: Commission of the European Communities.
12. Gallup Organization, *Candidate Countries Eurobarometer CC-EB-2002.3 on Science and Technology*, January 2003, http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/cceb/2002/2002.3_science_technology.pdf, last on line visit: 23.01.2010.
13. Dossier „Bringing innovation to the innovation process. EIT is born”, in *The Magazine*, nr. 29/2008, p. 5–9, http://ec.europa.eu/dgs/education_culture/publ/pdf/mag/29/en.pdf, last on line visit: 23.03.2010.

GENDER AND POVERTY IN SPAIN

ÁNGEL BELZUNEGUI*

OANA MATU**

INMA PASTOR***

ABSTRACT

In this article, we present an analysis of the data retrieved from the *Survey on Income and Living Conditions*. A gender-based poverty study was carried out, starting from the evolution of global taxes, together with factors that can explain the differences between the poverty variable affecting men and the poverty variable affecting women in Spain. Considering these data, it was deemed necessary to examine the concept of *feminisation of poverty* and its empirical basis. We conclude that, although slightly higher poverty levels can be noted in the case of women, compared with men, in accordance with the quantitative data, this difference is not sufficiently significant to indicate that we are dealing with a feminisation of poverty – understood as a process in which differences between poverty among women and poverty among men increase incrementally. Based on our study, we consider that the simple presence of a poverty differentiation between men and women is not sufficient to conclude that poverty is undergoing a process of *feminization*.

Keywords: poverty, gender, social structure, social inequality, feminization of poverty.

1. INTRODUCTION

In recent years, quantitative studies of poverty based on comparative surveys at the European level¹ and at the level of Spanish regions have shown differences

* Correspondence address to Angel Belzunegui: Department of Business and Economics – Sociology, Universitat Rovira i Virgili, Av. Catalunya 35, 43002 Tarragona; e-mail: angel.belzunegui@urv.cat

** Correspondence address to Oana Matu: Department of Business and Economics – Sociology, Universitat Rovira i Virgili, Av. Catalunya 35, 43002 Tarragona; e-mail: ralucaoana.matu@urv.cat

*** Correspondence address to Inma Pastor: Department of Business and Economics – Sociology, Universitat Rovira i Virgili, Av. Catalunya 35, 43002 Tarragona; e-mail: inma.pastor@urv.cat

¹ At a meeting in Laeken in 2001, the European Council recommended the use of instruments aimed at harmonising the methodologies and indicators employed in poverty studies. For background information on this effort, see Townsend (1999), Room (1990), Sen (1999) and Atkinson (1998).

between the poverty rates of women and men. This has led some authors to ask whether poverty has a specifically female dimension – in other words, whether we are witnessing a feminisation of poverty. Longitudinal data broken down by gender show that women's poverty rates are outpacing those of men, according to the two available comparative statistical sources that date back to the 1990s: the European Community Household Panel² and the Survey on Income and Living Conditions.³ This last source also provides information on poverty thresholds⁴ and the poverty gap between men and women in the Spanish population by age (except within certain specific age groups, as discussed below). Although the data show that poverty is more persistent among women than among men, there is no general consensus on how this magnitude should be considered – that is, on whether the gap is large and whether it is structural. It is a question of whether the glass should be seen as half full or half empty: is the 1.6-percentage-point difference in the overall poverty rate among women (21.6%) and among men (20%) enough for us to declare that we are seeing a feminisation of poverty? Or, to take another example, should the fact that the poverty rate among women aged 16 to 64 years is 19.4% compared with 18.8% for men in the same age group be interpreted as a substantive difference?

What is needed is an analysis that tries to identify and quantify the most substantive differences between male and female poverty. In an attempt to fill this gap, we have analysed poverty in terms of certain categories that may help shed light on the differences in the poverty rates of women and men.

² The European Community Household Panel belongs to the set of statistical operations that have been harmonised for European Union countries. It was conducted in eight cycles from 1994 to 2001. In 2004, it was replaced by the Survey on Income and Living Conditions, which is also conducted in the countries of the EU. Information on the technical characteristics of the European Community Household Panel is available in the Society (Standard, Quality and Life Conditions) section of the statistical operations page of the Spanish National Statistics Institute's website.

³ The Survey on Income and Living Conditions forms part of a harmonised statistical instrument known as the European Union Statistics on Income and Living Conditions (EU-SILC), which provides comparative data on income distribution and social exclusion in Europe. Although it provides both cross-sectional and longitudinal data, the Survey on Income and Living Conditions emphasises the production of high-quality cross-sectional data for comparison purposes. In Spain, the survey covered a sample of 16,000 households distributed throughout 2,000 census tracts in the various autonomous communities, yielding significant data at both the national and autonomous community levels.

⁴ While the monetary poverty line is the most widely used threshold in quantitative studies of poverty, we agree with Verger (2005) that this indicator shows just one aspect of the multifaceted phenomenon of poverty. However, the epistemological and methodological debate over the concept and measurement of poverty is highly complex and beyond the scope of this text. See also Ringen (1988), Wagle (2002) and Streeten (1998).

But first, a note on methodology: poverty⁵ is measured by household⁶; that is, by adding up the income of all members of the household. Thus, an individual is considered poor (or not) if his or her household is poor (or not). (In single-person households, naturally, the person's income and the household's income overlap.) We therefore consider everyone living in a household below the poverty line to be poor, under the assumption that the situation of poverty is common to all members of the household.

This way of quantifying the poor population may conceal situations in which a person's individual income, if considered separately from the total household income, would place that person below the statistical poverty threshold.

It is also essential to consider the effect of social transfers – mainly retirement and survivor's pensions – on the poverty distribution of women and men (Sarasa, 2007). All of these aspects support the notion of a feminisation of poverty and underscore the need for a better analysis of the phenomenon in terms of gender but also in combination with other factors that go into the subjects' position within the social structure and, ultimately, the risk of situations of poverty and deprivation.

2. DETERMINANTS OF POVERTY: HOUSEHOLD TYPE AND POSITION IN THE WORKFORCE

The available data on poverty in Spain in recent years – the European Community Household Panel and the Survey on Income and Living Conditions, conducted by the Spanish National Statistics Institute, using, in both cases, a poverty threshold of 60% of the median income and the modified OECD equivalence scale – confirm that poverty is more widespread among women than

⁵ In the 2009 Survey on Income and Living Conditions (which collected data from 2008), the poverty thresholds are established as follows: for a single-person household, €7,980 per year; for a household comprising two adults and two children, €16,758. We use the modified OECD equivalence scale, in which the first adult is considered 1 unit of consumption, all other adults are considered 0.5 units each, and children under 14 are considered 0.3 units each. We have calculated severe poverty and extreme poverty in the same way as standard poverty, the only difference being that the threshold is set not at 60% of the median income but at 40% and 25%, respectively.

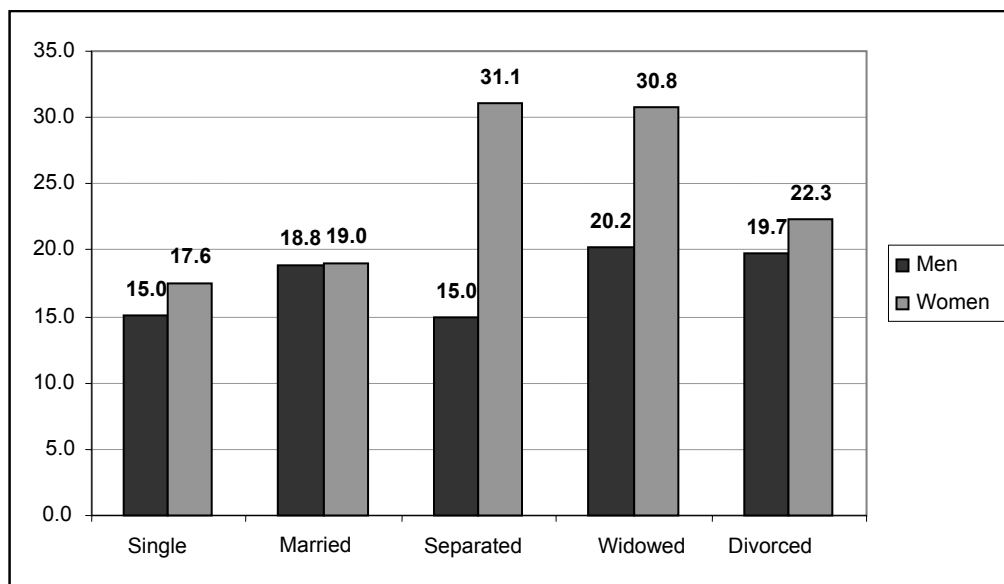
⁶ Since the mid-1980s, Eurostat and the major national statistical institutions have used the same method for calculating the poverty rate in their respective populations. The use of the median rather than the mean represents an attempt to minimise the drawbacks of highly heterogeneous data, especially in distributions that are positively skewed, as household income distributions tend to be. For practical purposes, a household is considered to be poor ("moderate poverty") when its total income is less than 60% of the median value of the household income distribution. Other common indicators include "severe poverty", which comprises those households whose total income does not exceed 25% of the median value of the household income distribution. For the purpose of these calculations, a household's income is considered to be the total amount of money brought in by all inhabitants, whether in the form of wages, welfare benefits, investments, etc. The definition is therefore not limited to the income generated by the adults of the household, since some minors may be entitled to receive benefits due to illness, disability etc.

among men. For each year of the analysed period (1996–2001 and 2004–2010, for the European Community Household Panel and the Survey on Income and Living Conditions, respectively), women were more likely than men to be poor. Nevertheless, the differences varied over the 15-year period, showing that the higher poverty rate among women is not static but rather linked to the social and economic reality of each period.

The importance of family structure is paramount. Whereas other variables (such as educational level or occupation) determine the position and size of the range in which poverty rates fluctuate, a woman's residence in a single-person or family household is indicative of a high or low risk of poverty, respectively. The strength of this family effect can even reverse the protection/vulnerability capacity associated with several other categories of analysis. For example, although a college degree is one of the most protective factors for women, the risk of poverty for separated women with a higher education (16.3%) is higher than that of married women with just a post-compulsory secondary education (12.4%), and only slightly lower than that of married women with a compulsory secondary education (20.3%). To take another example, the risk of poverty for unemployed married women (21.4%) is virtually identical to that of separated women working full-time (20.9%).

Figure 1

Relative poverty rates (%) by marital status and sex with threshold set at 60% of the median income.
Spain, 2008

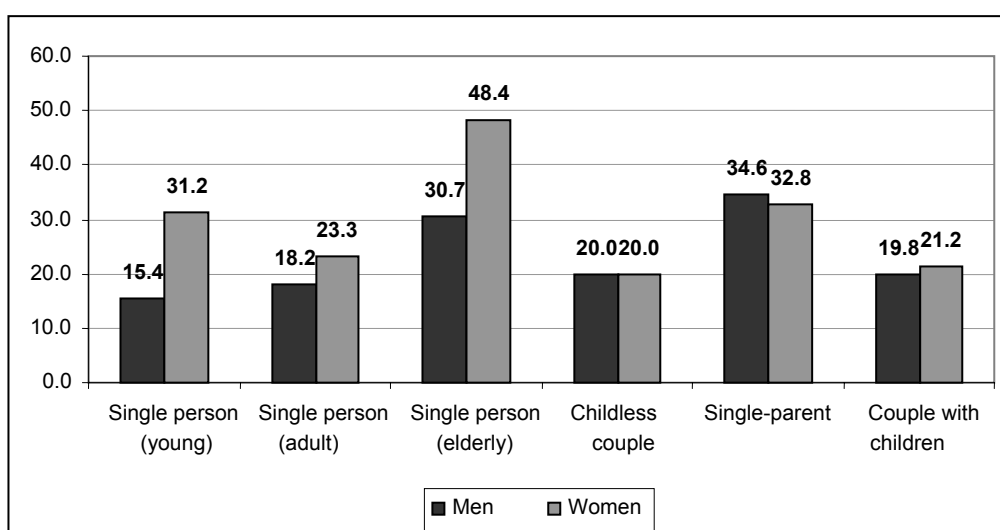
Source: Compiled by the author using data from the Survey on Income and Living Conditions (Spanish National Statistics Institute)

The family factor has a greater impact on women than on men. In men, separation or divorce increases the risk of poverty, but to a lesser extent than in women.

As shown in *Figure 2*, the poverty rate for men in single-parent households is 34.6%. However, because more women than men live in single-parent households, single-father households represent just a small percentage of total male poverty, whereas single-mother households account for a higher proportion of female poverty overall⁷.

Figure 2

Poverty rates (%) by household type and sex with threshold set at 60% of the median income.
Spain, 2008

Source: Compiled by the author using data from the Survey on Income and Living Conditions (Spanish National Statistics Institute)

Marital status and household type are probably intermediate variables acting under the influence of another, more explanatory variable: the position of women in the workforce and, in particular, the income derived from their employment.

It seems, therefore, that a woman can protect herself from poverty by following a two-pronged strategy: the first step, which sets them apart from other women, is to complete a high level of education and find a good, stable position in the workforce; the second step is to have a spouse who works full-time. Poverty among women is also related to the marriage market: the poverty rate is lower among women who are married to men with full-time employment. From men's point of view, this guarantee is less relevant.

⁷ Fernández Viguera and Arregui Gorospe (2008).

As noted in the introduction, in determining whether a population is poor, it is essential to take into account the “household factor”, which subsumes the individual realities that would be evident if the calculations were performed under the assumption of personal autonomy (i.e. counting personal income only and attributing it to the individual who receives it). Having made this clarification, a nuclear family living under a single roof with both adults working is the least vulnerable situation, and also the least common among poor households. It is not surprising, therefore, that the poverty rates of men and women who work full-time reveal differences that favour men who live alone and women who live in a nuclear family unit, with or without children, as shown in *Table 1*.

Table 1

Poverty rates (%) among men and women with full-time employment by type of household.
Survey on Income and Living Conditions, Spain, 2008

Men and/or women working FULL-TIME	MEN		WOMEN	
	% of poor households for each classification	Distribution of poor households over all poor households when the man works full-time	% of poor households for each classification	Distribution of poor households over all poor households when the woman works full-time
Household type	%	%	%	%
One person: man under age 30	14,95	1,84	—	—
One person: man aged 30 to 64	9,28	3,94	—	—
One person: man aged 65+	8,38	0,05	—	—
One person: woman under age 30	—	—	26,37	2,44
One person: woman aged 30 to 64	—	—	10,92	5,64
One person: woman aged 65+	—	—	(*)	(*)
2 adults, without economically dependent children, at least one of whom is aged 65+	7,71	0,92	3,84	0,98
2 adults, without economically dependent children, both of whom are aged 65+	7,52	10,17	4,46	11,23
Other households without economically dependent children	8,03	16,17	6,73	20,18
One adult with at least one dependent child	25,24	0,50	21,51	6,21
Two adults with one dependent child	11,42	13,84	6,76	11,75
Two adults with two or more dependent children	20,29	31,89	11,12	22,05
Two adults with three or more dependent children	37,31	5,11	22,76	4,10
Other households with dependent children	15,00	15,56	10,60	15,43
Total	12,47	100,00	8,32	100,00

(*) No significant data.

Source: Compiled by the author using data from the Survey on Income and Living Conditions (Spanish National Statistics Institute)

The table shows higher poverty rates for households consisting of women who live alone and work full-time; the gaps between men and women are particularly large among people under age 30 living in single-person households (26.4% of female and 14.9% of male single-person households are poor). Among single-person households consisting of adults over age 30, the poverty rate is practically the same for men as for women. It is noteworthy that men who live with another adult, either with or without children, have higher poverty rates: the data point to a protective effect, for women who work full-time, brought about by living in a household with another adult, either with or without dependent children. It is reasonable to assume that most married or cohabiting women who are employed full-time have a partner who also works full-time. In the case of men, this generalisation requires further qualification.

Especially large is the difference, in households consisting of two adults and three or more dependent children, between the poverty rates for men employed full-time (22.8%) and women employed full-time (37.3%).

The poverty rate for the households of all men who work full-time is 12.5%, compared with 8.3% for women who work full-time. This difference in the overall rate shows, once again, how living in a nuclear family with or without children protects women against poverty (despite the fact that the risk of poverty increases, for both men and women, as the number of dependent children in a household increases).

In order to comparatively analyse single-parent households – defined in the Survey on Income and Living Conditions as one adult with at least one dependent child – led by men and women, respectively, let us now look at the poverty rates for men and women employed part-time.

Table 2

Poverty rates (%) among men and women with part-time employment by type of household. Survey on Income and Living Conditions, Spain, 2008

Men and/or women working PART-TIME	MEN		WOMEN	
	% of poor households for each classification	Distribution of poor households over all poor households when the man works part-time	% of poor households for each classification	Distribution of poor households over all poor households when the woman works part-time
Household type	%	%	%	%
One person: man under age 30	(*)	0,00	–	–
One person: man aged 30 to 64	26,23	8,48	–	–
One person: man aged 65+	(*)	0,00	–	–
One person: woman under age 30	–	–	13,43	0,42
One person: woman aged 30 to 64	–	–	38,10	6,47
One person: woman aged 65+	–	–	27,37	0,25

2 adults, without economically dependent children, at least one of whom is aged 65+	(*)	(*)	23,08	2,92
2 adults, without economically dependent children, both of whom are aged 65+	18,89	13,70	19,93	15,24
Other households without economically dependent children	9,50	26,69	10,45	11,73
One adult with at least one dependent child	10,81	0,96	68,05	5,69
Two adults with one dependent child	40,65	13,21	12,79	14,30
Two adults with two dependent children	13,55	9,66	17,90	23,63
Two adults with three or more dependent children	86,59	2,99	48,13	6,05
Other households with dependent children	15,79	24,31	14,83	13,29
Total	14,79	100,00	17,34	100,00

(*) No significant data.

Source: Compiled by the author using data from the Survey on Income and Living Conditions (Spanish National Statistics Institute)

In single-parent households in which the father or mother works full-time, the poverty rate is 25.2% for men and 21.5% for women – a smaller poverty gender gap than is seen in other household categories. However, among single-parent households in which the adult works part-time, the poverty gender gap widens dramatically: 10.8% of men in this situation are poor, compared with 68% their female counterparts. This confirms that the combination of single parenthood and position in the workforce causes women's risk of poverty to increase considerably. Similarly, women aged 30 to 64 who work part-time and live alone have a higher poverty rate (38.1%) than their male counterparts (26.2%). Among households with two adults and no children, poverty rates are very similar with a man or a woman working part-time. Among family units with dependent children, the man working part-time leads to a greater risk of poverty than does a woman working part-time: for example, in households consisting of two adults and one dependent child, the poverty rate is 40.6% if the man works part-time and 12.8% if the woman works part-time. These figures rise to 86.6% and 48.1%, respectively, in households with three or more dependent children. Among women and men with part-time employment, overall poverty rates are 17.3% and 14.8%, respectively.

In short, the poverty gender gap can be explained by a combination of two factors: position in the workforce and type of household. The third factor analysed – level of education – tends to affect men and women similarly, with risk of poverty dropping as level of education increases; nevertheless, as explained above, there remains a poverty gender gap at all levels of education.

To look at the relationship between training – that is, skill – and mode of activity from another angle, the risk of poverty is similar for men and women within a particular workforce category. In fact, women's risk of poverty is higher than that of men's only in the category of unskilled wage-earners, which is associated with job insecurity among young and adult women with a basic or intermediate level of education.

Figure 3

Poverty rates (%) by sex and type of activity with threshold set at 60% of the median income.
Spain, 2008

Source: Compiled by the author using data from the Survey on Income and Living Conditions (Spanish National Statistics Institute)

3. EFFECTS OF SOCIAL TRANSFERS ON THE REDUCTION OF POVERTY

Social transfers have a smaller impact on poverty reduction in Spain than in other European social welfare systems. Nevertheless, in 2008, social transfers in Spain managed to reduce the population's risk of poverty by half: the poverty rate was 39% before taking into account social transfers, 24.4% after counting retirement and survivor's pensions⁸, and 19.5% after all transfers are taken into account. This reduction in poverty was larger than that seen in four other European countries (Latvia, Bulgaria, Cyprus and Estonia) but smaller than the European average (61.5%) and smaller than that of some countries whose public welfare

⁸ Sarasa Urdiola (2007); Martínez López (2007). For an empirical analysis of the effect of non-contributory pensions on equality and the inequalities that can be generated by a decentralised anti-poverty system, see Ayala Cañón (2005). A study by Pérez Ortiz (2006) describes the vulnerability of elderly men and women due to the low income they receive from both contributory and non-contributory pensions.

systems address this phenomenon more decisively. With poverty-reduction rates of 65% or higher, this group includes countries from Eastern Europe (Czech Republic, Hungary, Slovenia and Slovakia), Northern Europe (The Netherlands, Denmark and Sweden) and Central Europe (Austria, France and Luxembourg).

When we introduce the gender variable in our analysis of the impact of social transfers on the risk of poverty, we see that transfers tend to have a greater impact on poverty reduction in women than in men, and that they reduce the gender gap in low income rates by 1.9%. From another angle, it could also be said that the final result maintains the proportionality – or should we say hierarchy – between the genders: even after social transfers are taken into account, women's risk of poverty remains higher than men's.

Table 3

Low income rates (%) before and after social transfers. Survey on Income and Living Conditions, Spain, 2008

	Low income rates before social transfers			Low income rates before social transfers (including retirement and survivor's retirement)			Differences		
	Both sexes	Men	Women	Both sexes	Men	Women	Both sexes	Men	Women
Total	39	37	40,9	24,4	23,4	25,4	14,6	13,6	15,5
Under 16	29,8	28,9	30,8	28,2	27,2	29,2	1,6	1,7	1,6
16 to 64	30,4	29,2	31,6	22,6	22	23,2	7,8	7,2	8,4
65+	83,3	84,5	82,5	28,2	25,5	30,2	55,1	59	52,3
16+	40,7	38,6	42,8	23,7	22,6	24,8	17	16	18

Source: Compiled by the author using data from the Survey on Income and Living Conditions, 2009, Spanish National Statistics Institute.

A more detailed analysis reveals that this protective effect has a progressive component: it is most effective at alleviating the most severe cases of poverty, and less so in helping to lift more moderate cases – the “least poor of the poor”, with incomes just below the threshold – out of poverty. Whereas public transfers in 2008 reduced more than 80% of cases of extreme poverty and more than 70% of cases of severe poverty, they reduced less than 50% of cases of moderate poverty. Thus, transfers act as the final safety net, with retirement pensions – and, to a lesser extent, survivor's pensions – accounting for most of the overall reductive capacity of Spain's public transfers (between 75% and 85% of the total reduction is due to these two benefits). The high impact of these transfers is due to the fact that, in addition to accounting for a considerable proportion of public spending, they target groups that are inactive and therefore more vulnerable and dependent.

Overall, this progressivity has a slightly greater effect on women's poverty rates than on men's. In other words, in the cases of greatest economic vulnerability, receipt of public transfers reduces poverty among women to a greater extent than among men, resulting in a balanced outcome (in fact, among cases of extreme

poverty, the final poverty rate of men is higher than that of women). This is despite the fact that the initial poverty rates – before public transfers are counted – suggest that women are worse off. In the poverty brackets closer to the threshold of 60% of the median income, however, the gender imbalance is maintained.

Table 4

Poverty rates (%) by threshold and sex, with different methods of calculating social transfers.
Survey on Income and Living Conditions, Spain, 2008

		Men	Women
60% of the median income	A	36	40,5
	B	23	25,3
	C	18,4	21
40% of the median income	A	24	28,5
	B	10,7	10,7
	C	6,8	6,9
25% of the median income	A	18.1	22,4
	B	5,7	5,5
	C	3.2	3

Source: Compiled by the author using data from the Survey on Income and Living Conditions (Spanish National Statistics Institute).

Note: A = before counting any public transfers; B = counting only retirement and survivor's pensions; C = after counting all public transfers.

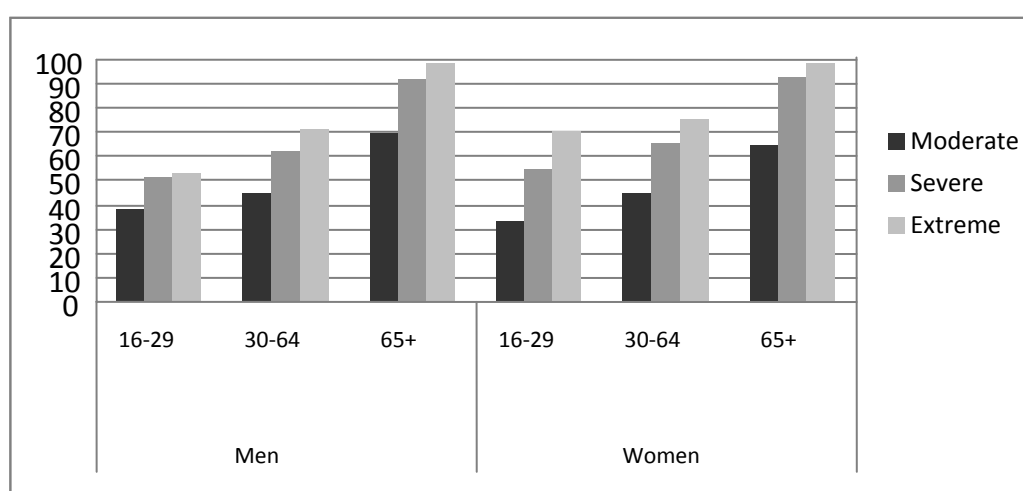
A detailed analysis of the data by age tells us more about the reductive effect of social transfers from a gender perspective. The reductive impact of social transfers on poverty rates increases with the age of the recipient. (This effect is to be expected, since a person's age is closely related to his/her position in the workforce.) Social transfers are more effective at reducing poverty in older people, regardless of gender.

Figure 4 illustrates the dual progressive “severity/age” component mentioned above. In the population aged 65 or older, social transfers virtually eradicate extreme poverty (eliminating 98.2% of cases for both sexes) and severe poverty (eliminating between 92% and 92.5% of cases). For these same categories of poverty, social transfers have a much more modest effect among the adult population (eliminating between 71% and 75% of severe cases, and between 61% and 66% of extreme cases), and even more so among young people (eliminating between 51% and 54% of severe cases, and between 52% and 70% of extreme cases). As a result of these transfers, the risk of severe or extreme poverty among the 65-and-older population is inverted: after transfers are taken into account,

senior citizens go from being the age group most affected by both poverty categories (with poverty rates of around 70%) to being the most protected age group (with poverty rates between 1% and 6%). This is true for both men and women. In cases of moderate poverty, reduction is also considerable, and while it is not enough to make senior citizens the most protected age group, it does bring them nearly in line with the other age groups.

Figure 4

Reductive effects (%) of social transfers on rates of moderate, severe and extreme poverty by sex and age group. Spain, 2008

Source: Compiled by the author using data from the Survey on Income and Living Conditions (Spanish National Statistics Institute)

In contrast, the reduction of poverty – whether extreme, severe or moderate – among young people and adults is smaller, and the reductive capacity of transfers increases as age advances (i.e. they are more effective among adults than among young people) and as the severity of poverty increases. Thus, 16- to 29-year-olds constitute the age group receiving the smallest degree of assistance from social transfers, especially among cases of moderate poverty – that is, those individuals just beneath the poverty line – of which less than 40% are reduced. In fact, among young people, transfers have a dual effect: the reduction of moderate poverty is larger among young men than among young women, owing largely to the fact that men have greater access to unemployment benefits. Nevertheless, in cases of extreme poverty – individuals with an annual income of less than €3,325 per unit

of consumption – social transfers clearly protect women. In fact, after all benefits are counted, the risk of poverty is inverted for women in this age group.

4. CONCLUSIONS

To assert that there is a feminisation of poverty is to assert that the gap between male and female poverty rates is growing over a particular period of years or with advancing age.

Admitting that women are disproportionately represented in the poor population as a whole is not tantamount to asserting a feminisation of poverty, unless we take the term to mean just that: that there is a higher percentage of poor women than poor men. From our point of view, “feminisation of poverty” should be understood as a *process*, and therefore we must analyse the data at our disposal in order to observe this process. We believe that the persistence of a poverty gap between men and women is in itself not enough to conclude that poverty is becoming feminised, among other reasons because researchers do not agree on whether the percentage difference between male and female poverty rates are conclusive enough that such a process may be asserted.

The data show that poverty among women is concentrated among women over age 65 and widows who depend on retirement pensions – in other words, women who receive pensions and have never done paid work. Social transfers have been shown to reduce extreme and severe poverty among women over age 65 to a greater extent than among men (although men also benefit from these transfers). More women than men are poor, but the severity of their poverty – that is, the distance separating them from the threshold – is lesser than in the case of men. This may be due to the impact of transfers, and to the extent to which women make use of social services, relatives and support networks to alleviate situations of need.

The position of women and men in the workforce, their type of occupation (segmentation) and the income they earn through their activity are factors that, in combination with household type, enable us to better pinpoint the differences between male and female poverty rates. Women who work full-time and live alone have higher poverty rates than men who work full-time and live alone, whereas women who work full-time and live in a two-adult household (with or without children) have considerably lower poverty rates than their male counterparts. This effect is also seen in women who work part-time.

More generally, this is due to the protection that living in a nuclear household affords to women, because even today, many households of this type are based on the “male breadwinner” model, albeit slightly modified: nowadays, many women’s salaries are considered complementary to those of the men with whom they live.

Therefore, in cases of separation or divorce, resulting single-mother households have higher poverty rates than resulting single-father households: among women who work full-time, the category with the highest poverty rate is that of single-mother households.

Finally, social transfers are most effective at reducing poverty rates among senior citizens (both men and women). When it comes to reducing rates of severe and extreme poverty, transfers have a greater reductive effect in women than in men.

REFERENCES

1. ALBERT VERDÚ, C. and DAVIA RODRÍGUEZ, M. (2009), "Pobreza monetaria, exclusión educativa y privación material de los jóvenes de España". *XVI Encuentro de economía pública*. Granada. Accessed 3 May 2011 (<http://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=2941934>)
2. ATKINSON, A. B. (1998), *Poverty in Europe*. Londres: Blackwell Publishers.
3. AYALA CAÑÓN, L. (2005), "La descentralización territorial de los sistemas de garantía de rentas", in *Cuadernos de Relaciones Laborales* 23(2): p. 45–67.
4. BORDERÍAS, C., CARRASCO, C. and ALEMANY, C. (1994), *Las mujeres y el trabajo: rupturas conceptuales*. Barcelona: FUHEM-Icaria.
5. BRUNET, I., VALLS, F., (2008), "Pobreza, exclusión social y género". *Sistema. Revista de Ciencias Sociales* 207: p. 69–86.
6. FERNANDEZ VIGUERA, B. and ARREGUI GOROSPE, B. (2008), "Género y exclusión social en la monoparentalidad", p. 243–279 in *Exclusión social en España: un espacio diverso y disperso en intensa transformación*, ed. M. Laparra (coord.). Madrid: Foessa.
7. GARCIA CASTILLA, F. J. and PONCE de LEON ROMERO, L. (2007), "Juventud, trabajo y emancipación: el préstamo hipotecario como un factor de exclusión social y de riesgo laboral". *Revista de Estudios de Juventud* 79: p. 123–146.
8. IMEDIO OLMEDO, L. and BARCENA MARTIN, E. (2008), "Evolución y dinámica de la pobreza en España según el tipo de hogar". *Estudios de economía aplicada* 26(1): p. 279–280.
9. INSTITUTO NACIONAL DE ESTADISTICA (2011), <http://www.ine.es/>
10. MAESTRO, I. and MARTÍNEZ, J. (2003), "La pobreza humana y su feminización en España y las Comunidades Autónomas". *Revista Española de Investigaciones Sociológicas*. 104/03: p. 57–90.
11. MARTINEZ LOPEZ, R. (2007), *Renta y privación en España desde una perspectiva dinámica. Documento de trabajo 120/2007*. Madrid: Fundación Alternativas.
12. MARUANI, M., ROGERAT, C. and TORNIS, T. (2000), *Las nuevas fronteras de la desigualdad hombres y mujeres en el mercado del trabajo*. Barcelona: Icaria.
13. PAUGAM, S. (2007a), *Las formas elementales de la pobreza*. Madrid: Alianza Editorial.
14. PAUGAM, S. (2007b), "Bajo qué formas aparece hoy la pobreza en las sociedades europeas?". *Revista Española del Tercer Sector* 5: p. 149–171.
15. PEREZ ORTIZ, L. (2006), *Las personas mayores en España. Informe 2006*. Madrid: IMSERSO.
16. RINGEN, S. (1988), "Direct and indirect measures of poverty". *Journal of Social Policy* 17(3): p. 351–365. Room, G. 1990. "New Poverty" in the European Community. London: McMillan Press.
17. SARASA URDIOLA, S. (2007), "Pensiones de jubilación en España: reformas recientes y algunas consecuencias sobre el riesgo de pobreza". *Política y Sociedad* 44(2): p. 87–99.
18. SEN, A. (1998), *Desarrollo y libertad*. Madrid: Planeta.
19. STREETEN, P. (1998), "Beyond the six veils: conceptualizing and measuring poverty". *Journal of International Affairs* 52(1): p. 1–21.

20. TEZANOS, J.F. (2007), “Juventud, ciudadanía y exclusión social”. *Sistema. Revista de Ciencias Sociales* 197–198: p. 103–120.
21. TORNIS, T., CARARSQUER, P., PARELLA, S. and RECIO, C. (2007), *Les dones i el treball a Catalunya: mites i certeses*. Barcelona: Institut Català de les Dones.
22. TORTOSA, J. M. (2001), *Pobreza y perspectiva de género*. Barcelona: Icaria.
23. TORTOSA, J.M. (coord.) (2002), *Mujeres pobres, indicadores de empobrecimiento en la España de hoy*. Madrid: Fundación Foessa.
24. TOWNSEND, P. (1999), *Poverty, Social Exclusion and Social Polarization: The Need to Construct an International Welfare State*, New South Wales: University of South Wales.
25. VERGER, D. (2005), “Bas revenus, consommation restreinte ou faible bien-être: les approches statistiques de la pauvreté à l’épreuve des comparaisons internationales”. *Économie et Statistique*, 383–384–385: p. 7–45.
26. WAGLE, U. (2002), “Volver a pensar la pobreza: Definición y mediciones”. *Revista Internacional de Ciencias Sociales* 171: p. 18–33.

SOCIAL PROTECTION AND ECONOMIC SECURITY OF NORTH AFRICAN MIGRANT WORKERS IN FRANCE

CLAUDIA PARASCHIVESCU*

ABSTRACT

This essay describes and analyses the situation of Maghrebis in France, as far as social security is concerned. The paradoxical situation experienced by these immigrants is related to their eligibility for social security and their discrimination on the labour market. As such, Maghrebis form the most precarious layer of French society.

Keywords: the French social security system, Maghrebi workers, precarious social class, immigration.

INTRODUCTION

Estimated at 214 million, migrants represent 3,1% of the world population. Migrants choose to go to other countries in order to provide their family with social and economic security who will benefit from remittances. However, the protection of migrant workers' status and rights represents a major policy challenge (IOM 2010: 33). The system of social security should provide them with a basic income in case of unemployment, illness and injury, retirement, invalidity and family responsibilities. "By providing health care, income security and social services, social security enhances productivity and contribute to the dignity and full realisation of the individual" (ILO 2009: 58).

North-African workers in France are eligible for state-based social security. However, since it is linked to employment history, they can find themselves in a precarious status because of the discrimination they face in the labour market. The main question is whether the system of social protection is effective enough to provide them with security.

* Correspondence address to PhD student Claudia Paraschivescu: University of Leeds, School of Sociology and Social Policy; Department of Social Policy University of Bath Bath, UK; e-mail: claudia.paraschivescu@gmail.com; ssccp@leeds.ac.uk.

In order to answer this question, this paper will analyse the level of social protection North-African immigrants in France benefit from. It looks at the immigration history of Maghrebians in France in order to assess the degree of vulnerability they face considering the system of social protection. The second part of this paper considers the ineffectiveness of the French anti-discrimination legislation in order to make sense of the discrimination of North-Africans in the labour market. The lack of security from the country of origin can be followed by insecurity in the host country. In that respect it provides the example of *Sans-Papiers* by pointing to their desire to eliminate the insecurity they face. The third part of the essay is based on the relation between employment and security. If an individual lacks the seven forms of security identified by Standing he is part of the precariat.

IMMIGRATION IN FRANCE

1. IMMIGRATION

Until the 1970s, French labour immigration was under the control of the private sector, which recruited workforce in order to fill labour market gaps (Hollifield 1994). The process of decolonisation of Morocco and Tunisia and the independence of Algeria in the 1950s and 1960s marked the starting point of debates on immigration and nationality. The number of Algerians in France rose from 22,000 in 1946 to 1982 there were 805,000 (INSEE: 2010).

As Geddes (2008) argues, the French economy was being remodelled as a result of increasing unemployment of immigrants. However, given the fact that the majority of immigrants were young and fit they did not benefit from social security. They contributed to it without expecting anything in return. This is in contrast to the current situation which tends to regard the immigrants as taking advantage of the system of social protection.

2. IMMIGRATION AND VULNERABILITY

According to a report issued by the French Office of National Statistics (INSEE 2005), the share of North-African immigrants has risen, averaging 30% of the total number of immigrants. Their wages are lower than the wages of French workers and they have approximately three times more children than the average French family. This means that they do not have the security of a home, as they have to rent most of the time. As the same study shows, only 35% own a house, compared to 57% of French people.

According to the same study by INSEE, North-Africans are three times more likely than French people to face unemployment. Algerians are the most

discriminated against, followed by Moroccans and Tunisians. One out of five North-African immigrants aged 25–59 is unemployed. This could be explained by the fact that they tend to be in low-skilled employment which is more likely to experience economic concerns. The actual levels of unemployment have had a negative impact on the system of social protection, which is currently in deficit. The social protection system which was set up in 1954 was not intended to handle mass unemployment.

3. FRENCH SYSTEM OF SOCIAL PROTECTION

Building up on Esping-Andersen's approach of welfare states according to the level of commodification of labour, the French state fits in the Conservative approach to social policy and welfare. The aim of the French social protection system is income maintenance (Palier 2000: 116). It is more than simple poverty alleviation which is found in the Anglo-Saxon system or universalistic distribution which is representative for the Northern Social-Democratic system. Since the entitlement depends on the contribution history paid by workers, most benefits are earnings-related.

The French welfare state is based on a set of non-state agencies. The *Sécurité Sociale* (Social Protection) is divided into four main sectors: healthcare and work accidents, old age and retirement, unemployment insurance and family (CNAV 2010). There is a compulsory scheme anyone must be affiliated to and a complementary one (*mutuelle*). The Bismarkian nature of the French welfare state has however been transformed into a state-run one by some structural changes. This reform relies mainly on a re-insertion policy (*Revenu Minimum d'Insertion*), which is a non-contributory means-tested scheme. It guarantees a minimum level of resources. In order to be eligible for this scheme, a non-French has to be in the possession of a *carte de séjour* and has to have lived in France for five years. An unemployed North-African who is not eligible for a unemployment benefit is therefore eligible for the RMI, which is of € 460 a month (Rmi Fr. 2010). He is also eligible for housing benefits and health protection. He/she is exonerated from paying council tax and he/she can also be eligible for a reduction of the phone bill. However, economic insecurity appears if the North-African immigrant has not been in France for enough time.

North African immigrants therefore benefit from almost the same rights as French citizens. The exception is the five year rule concerning the legal residence. Moreover, there are also bilateral agreements between Northern Africa and the French government in order to coordinate the variety of social protection and provide the immigrants with social security (Sécurité Sociale: 2010). Many rights of the immigrants are coordinated by bilateral agreements which are, however, rarely applied (Dias 1995: 19). Although North-African immigrants fulfil the basic social security principle which entitles them to access to basic needs like health,

education, social protection etc., they seem to fail the work-related security principle. They face high rates of unemployment mainly because of the discrimination on the labour market.

SOCIAL PROTECTION AND DISCRIMINATION

1. ANTI-DISCRIMINATION LEGISLATION

At the international level, the protection of interests of migrant workers is guaranteed by ILO Conventions and Recommendations. The key objective is to ensure non-discrimination and equality of treatment and opportunity between national and non-national workers (ILO 1995: 26). However these main standards are non-binding for the states.

At national level, the French constitution stipulates that France “is an indivisible, secular, democratic and social republic. It assures equality before the law to all citizens without distinction as to race or religion”. The Constitutional Court confirmed that constitutional rights and liberties apply to anyone who resides on the territory of the Republic (ILO 1995: 27). Moreover, since 1972 penal code articles have been introduced that forbid discrimination in housing, employment and the furnishing of goods and services.

Nevertheless, the principle of equal treatment during employment is not fully covered by the Labour Code. Article L122-45 only refers to protection against discriminatory considerations made by the employer, but it does not stipulate the right to equal treatment and opportunity before or during the employment. Although North-African workers are covered by this legislation, they face discrimination when they seek employment.

2. NORTH-AFRICANS AND DISCRIMINATION

The French labour market has not yet accepted the diversity that characterises France. In a report commissioned by the High Authority of Fight against Discrimination and Equality, Faouroux (2005: 7) gives some examples of types of discrimination a North-African faces. In Paris, a Maghrebien is five times less likely to be called for a job interview. A job seeker of Maghrebien origin who has finished a Hons. University degree goes to three times less job interviews than French people. Another study made by Silberman *et al.* (2007) shows that within various groups of immigrants (from North Africa, sub-Saharan Africa, Asia, Europe), the strongest contrast is between native French people and those from Maghreb and sub-Saharan Africa. While only 8% of the native French claim to have encountered discrimination problems on the labour market, an average of 40% of Maghrebians confess to have experienced it (ibid: 18).

Despite the discrimination on the labour market that Maghrebians face, the organisations that should promote their rights and guarantee social inclusion mainly draft reports about the current situation, but they do not come with relevant solutions to this problem. The 2004 Report on Equality of Chances amongst all Origins proposed 20 social cohesion programmes, from which only the third part of the 20th programme directly tackled discrimination on the labour market. Although the programme “Fight against Discrimination” agrees that the enterprise is one of the most important vectors for the integration of a migrant, the only proposition it came up with was the creation of a Convention of Diversity, which encourages companies to hire immigrants, but its signature is not compulsory (Charte Diversité). That anti-discrimination and social cohesion is not the main concern of the public policy is also shown by the Report on the National Strategies for the social protection and social inclusion 2008–2010, which does not tackle it.

Discrimination can be explained by the fact that negative scrutiny is more likely to be attached to immigrant groups, especially when prior colonial experiences provide a set of stereotypes. These prejudices have led to social unrest in shanty towns (*banlieues*) in November 2005, which called into question the French republican model of integration (Bazin 2006: 16). The riots for equality and anti-discrimination were mainly led by second generation of Maghrebian immigrants who felt socially and economically insecure because they were discriminated against. Even if the system of social security is quite generous, one has to be employed in order to benefit from it. The only way for North-African workers to feel as close to ‘economically secure’ as possible is to work illegally, even if this is a way of providing them only with short-term economic security.

3. THE CASE OF *SANS-PAPIERS*

Many foreigners choose to enter France illegally, hoping for a better life in order to provide their families with economic security. Although in 2008 the State naturalised 107,000 people, from which half were from Maghreb (Le Monde 2010), it is difficult to become a ‘documented’ migrant because of the politicisation of the migratory process. Many immigrants from Maghreb and sub-Saharan Africa found themselves in the status of *Sans-Papiers* in March 1996 after many years of working in France, because of legislative changes. This made the status of many long-term immigrants either uncertain or illegal. That led them to ask for a right to membership. By calling themselves *Sans-Papiers*, as opposed to ‘illegal immigrants’ which means illegitimacy, they adopt a new strategy which builds up on entitlement. *Sans-Papiers* suggests, as McNevin (2006) argues, an equal right of presence which is weakened by bureaucratic formalities.

In an era where the rates of unionisation were going down, the *Sans-Papiers* organised themselves locally in order to say ‘no’ to the French government which

wanted to expel them. They combined individual voice with collective voice in order to become involved in citizenship strategies. As McNevin (2006: 143) argues, the *Sans-Papiers* mobilised themselves in order to contest their status of outsider.

The choice of location of the French Federation of Construction for a 'riot' in October 2010 points to their role in filling labour shortages. They asked for regularisation of the workers who had signed contracts with agencies and wanted the companies to give them full-time permanent jobs (Le Figaro 2008). They rejected the insecurity of temporary labour and demanded recognition of their full status as insiders on the French labour market. Security is therefore linked to possession of two forms of identity: sense of occupation and dignified work (Standing 2010: Lecture 1).

Even if many have been regularised (78,000 in 1997), many were sent back to their countries of origin. In 2009 about 29,000 foreigners with no documents were expelled, of which 1,552 were Algerians and 1,550 Moroccans (Le Monde: 2010). Even if not always successful, their struggle points to their desire to become regularised in order to experience economic security and full social protection, to enjoy positive liberty. In April 2010, the French minister of Immigration stated, however, that the *Sans-Papiers* who ask for regularisation of their situation will continue to be expelled. If not, this would encourage these networks into illegality (Le Monde 2010).

WORK INSECURITY AND PRECARIAT

1. EMPLOYMENT, VECTOR OF SECURITY

Since employment is a source of stability, its effectiveness in guaranteeing social participation depends on the degree of protection of people against poverty (Gallie 2002: 99–101). Job and employment insecurity is therefore likely to reduce opportunities for social participation. As Gallie (2002: 10) argues, employment insecurity in France is especially amongst low skilled, who are the North-African immigrants. Moreover, those who have, what Favell (2008: 3) calls, "3D Jobs" (dull, dangerous and dirty), are more likely to experience deprivation in their work and personal lives, and they are less satisfied with their social life. Since most of the Maghrebians work in either temporary or low skilled jobs, their insecurity has a negative impact on their health. Stress, blood pressure levels, cardiovascular diseases are related to working under pressure. However, according to (Gallie 2002: 104) this can be mediated by the degree of control that employees exercise over their task.

Most of the immigrants have only the basic cover of social security. In 1991, 78% of French people had both social security and *mutuelle*, compared to only

56% of non-French. As DIAS (1995) argued, it is because health care is not a priority for those who have various uncertainties like temporary jobs and poor housing, and who live with the fear that they will be sent back to the country of origin. The social and economic insecurity of North-African workers in France experience make them be part of the precariat.

2. PRECARIAT

Standing (2009: 102–115) differentiates between seven classes of people: the global elite, the salariat, the proficians, the core: a withering working class, the precariat, the unemployed and the detached. The precariat represent the ‘flexiworkers’. They are mainly workers in non-regular status and agency workers. They are the people who fill jobs gaps and are unsure of their occupation. They lack control and security over their jobs. Because of the fact they are not classified as employees, the precariat are denied legal protection.

The number of unemployed North-Africans is higher than the number of French citizens. Moreover, those who manage to get a job enter “3D jobs”, which means that their precarious wages do not allow them to cover the expenses of the *mutuelle*. In addition, if they have a job and they get social protection through various syndicalist conventions, when they are fired, they lose their entitlement to state-based social protection and they find themselves in a precarious position.

Their precarious status is emphasised by the fact that it is difficult to move from a temporary into a full-time permanent jobs. In addition, the lack of access to skills development and training puts them in a precarious trap (Standing 2009: 112). Often, their jobs are considered as part-time even if they are full-time for the employer to avoid paying health benefits. When the employee retires, the salary from the pay sheet it taken into account, which leads to a smaller pension. Their precarious status does not come from employment insecurity but from the lack of an occupational identity. They experience, however, various types of labour insecurity.

3. LABOUR INSECURITY OF THE PRECARIAT

Standing (2002: 37–69) refers to seven types of insecurity in the world of work which are due to the process of globalisation. They all affect the North-African workers who represent the precariat on the French labour-market. The first type of insecurity mentioned is labour market insecurity and it basically refers to work opportunities ensured by macro-economic policies. Market insecurity is therefore the unfulfilled commitment to full employment. The first ones to be affected are the North-Africans. They also lack employment security, which is the protection against unjustified dismissal or sudden loss of employment. However, since the French social protection is quite generous, if they have worked legally they can be eligible for unemployment benefits. They also lack job security, which

is eroded because of the flexibility required. Indeed, since they are the “flexiworkers” of our times, they face a loss of the sense of occupation. They cannot get specialised skills, because they are expected to constantly change jobs.

Another type of security they lack is work security which relies on occupational health and safety, which has decreased because of the weakening of unionisation. This goes hand in hand with representation insecurity. Since there are no organisations able to protect the vulnerable, they cannot improve their status because they lack voice. The last type of insecurity, income security is perhaps the most important one, since it covers minimum wage, social protection to protect incomes, pensions etc. If the North-Africans are legally employed in a regular full-time job, they benefit from it. If not, which is often the case, they do not. It follows that labour insecurity in all its seven forms leads to low levels of social protection.

CONCLUSION

This paper has looked at the social protection which North-African immigrants benefit from in the French labour market. Even if a legal status guarantees them access to social protection, the fact that it is earnings-related makes it more difficult, as they cannot find work because of discrimination-related issues. This transforms them into vulnerable persons who lack both basic and economic security. They also lack the voice they would need to make things change. Moreover, even when they have it, as in the case of the *Sans-Papiers*, this does not always guarantee more security. The lack of basic security and economic security puts them into a precarious status.

To conclude, the French system of social protection guarantees North-African almost the same rights as a French citizen. However, because of discrimination on the labour market and in the social security system because of the RMI rule concerning five years of legal residence, they are not always beneficiaries. This problem could be resolved by introducing anonymous CVs or by imposing quotas for companies to hire North-African immigrants.

BIBLIOGRAPHY

1. ANON (2010), 29,000 sans papiers expulsés en 2009 par la France. Available from http://www.lemonde.fr/societe/article/2010/01/07/29-000-sans-papiers-expulses-en-2009-par-la-france_1288854_3224.html. [Accessed 10 May 2010].
2. ANON (2010), Une partie du patronat veut traiter la question des travailleurs sans papiers. Available from http://www.lemonde.fr/societe/article/2010/04/06/une-partie-du-patronat-veut-traiter-la-question-des-travailleurs-sans-papiers_1329448_3224.html. [Accessed 10 May 2010].

3. ANON (2010), Un chantier occupé par des sans-papiers. Available from <http://www.lefigaro.fr/flash-actu/2010/03/25/97001-20100325FILWWW00548-un-chantier-occupe-par-des-sans-papiers.php>. [Accessed 10 May 2010].
4. BAZIN, L. (2006), The broken myth. Popular unrest and the 'republican model of integration'. In *Anthropology today*, Vol. 22, No 2.
5. CHARTE DIVERSITÉ (2010), Available from <http://www.charte-diversite.com/index.php>. [Accessed 10 May 2010]
6. CNAV (2010), Available from http://www.cnav.fr/missions_organisation/notre_gouvernance/lois_financement.php. [Accessed 10 May 2010].
7. DIAS, M. (1995), *L'immigration et les enjeux de la sécurité sociale et de la mutuelle*. Paris: Revues Plurielles.
8. FAROUX, R. (2005), *La lutte contre les discriminations ethniques dans le domaine de l'emploi*. Paris: HALDE.
9. FAVELL, A. (2008), The New Face of East-West Migration in Europe. In *Journal of Ethnic and Migration Studies* Vol. 34, No. 5, p. 701–716.
10. GALLIE, D. (2002), *The Quality of Working Life in Welfare Strategy*. In Gosta Esping-Andersen, Why we need a New Welfare State, p. 96–129. Oxford: Oxford University Press.
11. GEDDES, A. (2008), *The Politics of Migration and Immigration in Europe*. London: SAGE Publications Ltd.
12. HOLLIFIELD, J. (1994), *Immigration and Republicanism in France: Searching for the Hidden Consensus*. Stanford: Stanford University Press
13. IOM (2010), International Dialogue on Migration. *Making Labour Mobility a Catalyst for Development*. Parish: Geneva (ISSN 1726–2224).
14. ILO (2009), *Rules of the Game. A Brief Introduction to International Labour Standards*. Parish: Switzerland (ISBN 078-92-29122183-8).
15. ILO (1995), *The Integration of Migrant Workers in the Labour Market: Policies and Their Impact*. Parish: Geneva.
16. INSEE (2010), Available from <http://www.insee.fr/fr/default.asp>. [Accessed 10 May 2010].
17. INSEE (2005), *Les immigrés en France: une situation qui évolue*. Paris: Paris (No 1042).
18. MCNEVIN, A. (2006), *Political Belonging in a Neoliberal Era: The Struggle of the Sans-Papiers*. In *Citizenship Studies* ; 10: 2, p. 135–151.
19. Ministère de l'emploi, du travail et de la cohésion sociale (2004), *Plan de cohésion sociale*. Available from http://basse-normandie.sante.gouv.fr/dep3/social/cohesion_01.htm. [Accessed on 10 May 2010].
20. PALIER, B., *Defrosting the French Welfare State*. In FERRARA, M. and RHODES, M., *Recasting European Welfare States*, p. 113–137. London: Frank Cass.
21. RMI (2010), Available from <http://www.rmi-fr.com/>. [Accessed 10 May 2010]
22. SÉCURITÉ SOCIALE (2010). Available from <http://www.securite-sociale.fr/comprendre/europe/conventions/convbilaterales.htm>. [Accessed 10 May 2010].
23. SIBERMAN, R., ALBA, R. and FOURNIER I. (2007), *Segmented assimilation in France? Discrimination in the labour market against the second generation*. In *Ethnic and Racial studies*; Vol. 30, No. 1, p. 1–27.
24. STANDING, G. (2010), *Lecture Globalisation and Economic Insecurity*, Bath: University of Bath.
25. STANDING, G. (2009), *Work after Globalization. Building Occupational Citizenship*. Cheltenham and Northampton: Edward Elgar.
26. STANDING, G. (2002), *Beyond the New Paternalism. Basic Security as Equality*. London and New York: Verso.

THE ROLE OF SOCIAL CAPITAL IN AVOIDING OVER-EDUCATION

BLANKA BALINT *

ABSTRACT

In post-socialist countries, overqualification is a current and relevant issue, but despite its importance, this topic is not sufficiently addressed in the literature, especially in the post-communist region. Starting from the theory of professional reorientation strategies, one can assume that the lack of social capital may be one of the causes of overqualification. In this study, I will investigate this hypothesis. The analysis of the issue was performed on the database of the “MOZAIK®2001” sociological survey. The long period of time that has lapsed since the collection of the data requires the verification of the assumptions on a much more recent database, namely the Cultural Consumption Barometer 2010. In order to identify the necessary workplace educational training, I used the occupation classification method. Overqualification was determined by comparing the educational training acquired with the occupation performed. Although the importance of relational resources on the labour market is discussed in several studies in the field, the research was only partly able to prove the positive role of social capital in avoiding overqualification.

Keywords: over-education, social capital, young graduates of university studies.

INTRODUCTION

The transformations that took place in 1989 brought significant changes to the inhabitants of Romania. One of the most important facts was the massive loss of work place, the rate of employed inhabitants decreased dramatically that led to a high level of unemployment. In parallel, attending universities took a rapid growth, and the expansion of the higher education continues even today.

In these circumstances analyzing the conditions of finding a job by young graduates¹ represents an important field of research. One of the important aspects of the issue is analyzing job-matching, a term which refers to the relation between

* Correspondence address to Blanka Balint: lector – Sapientia Foundation – Sapientia University, Miercurea Ciuc; e-mail: balintblanka@sapientia.siculorum.ro

¹ By graduates I mean those who have graduated any of the higher education institutes.

school qualification and working conditions, where matching depends on the level of qualification acquired (Galasi, 2004a). One type of mismatch is the so-called over-education, when the employee has a higher educational degree than it is required for performing job.

In principle, education has a favourable influence from the point of view of success on labour market. In Romania, highly educated employees have better chances in the competition for jobs, than those who are less educated or uneducated, since labour market analysis carried out in the country reveal a significant demand for highly educated employees. Higher educational level means better chances for employment (Dostie Sahn, 2006), and it also involves better income, that hasn't been tempered even by the increase of demand for highly qualified labour force (Andren Earle Sapatoru, 2004). According to results of Andren Earle Sapatoru (2004), the returns of education are not strictly related to certain economic fields, but they are widely spread and continue to grow².

In spite of more favourable labour market conditions a significant part of highly educated people are employed for a job that can be performed without having university degree, in other word, who are over-qualified³.

In this paper I try to find an answer to what extend can over-education be explained by the differences in social capital among university graduates.

According to the theory of reconversion strategies (Bourdieu, 1998), the exploitation of high educational degree (cultural capital) in strongly interconnected with social capital. In lack of social capital, young people with university degree can only hold jobs that are below their educational level.

In order to attain my objectives I used secondary analysis of data referring to young Transylvanians with university degree of the MOZAIK[©]2001 survey⁴. The

² Voicu (2004) and the Paternostro – Sahn tandem (1999) also report on the earning advantages of higher education, the increasing income of school graduates.

³ According to 2002 census data, in Romania 15.8 percent of employees holding university degree are overeducated for the work they perform. At the same time two tenths (18.9 percent) of the employees working in positions that require university degree do not have the necessary educational level, and an overwhelming majority of them (89.2 percent) have, at most, secondary degree, and only 10.8 percent hold a post-secondary degree.

⁴ The investigation is part of a comparative youth research covering four countries. The title of the research is: *Hungarian Young People in the Carpathian Basin*. The date of surveying: October-December 2001. The survey was performed in Transylvania taken at large in the 16 counties listed below: Arad, Alba, Bihor, Bistrița-Năsăud, Brașov, Cluj, Covasna, Harghita, Hunedoara, Caraș-Severin, Maramureș, Mureș, Satu-Mare, Sălaj, Sibiu, Timiș. The survey has been carried out jointly by the WAC-Center for Regional and Anthropological Research (in Harghita and Covasna counties, and the eastern half of Mureș county) and the Max Weber Foundation for Social Research in cooperation with the Department of Sociology and Anthropology of the Babeș-Bolyai University (for the rest of counties). Individuals taken into the sample were selected according to multistage sampling method, the sampling error being reduced in every stage through stratification. Primary sampling units consisted of localities (stratifying variables: county, type of locality, population number, distance from major city, accessibility) while ultimate units were the young individuals themselves (stratifying variables: gender, age groups). A more detailed description of the international survey is to be found in the volume edited by Szabó et alii (2002).

questionnaire research focused on mapping the material and cultural resources, life-style and scale of values of young people. (Main topics of investigation: social mobility, school carrier, existential situation, labor market characteristics, working abroad, health, attitude towards sports, religiosity, system of values, IT skills, culture consumption etc.) The target group of the survey consisted of youth aged 15 to 29 years of Hungarian ethnicity living in Romania (sample size 1950 individuals), but beside them a separate subsample of youth belonging to the majority of Romanian ethnicity has been inquired as well (sample size 750 individuals). In this study I used the contracted sample.

I verified a part of the hypotheses regarding social capital on a more recent database. For secondary analysis I used the questionnaire-research database of Barometer of Cultural Consumption 2010⁵. The research focuses on domestic and public consumption, consumption preferences, cultural resources as well on the level of cultural consumption⁶.

MEASURING OVER-EDUCATION

In the speciality literature over-education/undereducation is defined by comparing the individual's acquired education level and the level of education required educational level to perform a job. Based on this we distinguish three groups: overqualified, underqualified employees or ones properly trained. An overqualified worker is a person with a level of education higher than needed for his/her job. An underqualified employee is one who has lower education level than would be necessary for a job. A person is properly trained if possessing the qualification corresponding to requirements of a given job (Galasi, 2004).

Measuring over-education is problematic since the evaluation of the education level required for performing a given job is not unequivocal. Researchers have elaborated various alternative methods to measure it⁷.

We can distinguish three fundamental methods:

⁵ The data survey has been carried out by Gallup Romania on the request of Centre for Research and Consultancy on Culture. Date of survey: December 2010 – January 2011. When referring to his research in my study I use the abbreviation BOCC-2010.

⁶ The survey was aimed to investigate the youth age group of 15 years and older of the Romanian population. The number of units in the representative sample consisted of 1100 individuals, which was completed by an additional sample of 900 individuals from Bucharest. Selection of the research subjects was made in a similar way by probability based multistage sampling. In first stage, stratification was done by developmental regions, which was then followed by random selection of counties. The second stratification criterion was the size of localities. Within localities households were selected according to the nominal election registries, and where there was no such registry, there the random walk technique was applied.

⁷ The measuring processes are presented by the following authors: Chevalier (2000); Green, McIntosh, Vignoles (1999); Groot, Maassen Van Den Brink (2000); Hartog (2000).

Some analysts use a technique based on worker self-assessment (e.g. Alba-Ramirez, 1993; Allen, Vries, 2004; Büchel, Mertens, 2004; Battu et alii, 1999; Dolton, Vignoles, 2000; Green, McIntosh, Vignoles, 1999; Sicherman, 1991; Sloane, Battu, Seaman, 1999). The essence of this definition is that the individuals participating in the survey estimate themselves the minimal level of education needed to perform their job. These so called “subjective” methods (Groot, Maassen Van Den Brink, 2000, 150) in most of the cases question the educational level necessary for employment, which then later is considered to be the qualification level required for work.

Other researchers – harnessing usually labour market specialists’ data from the classification of occupations – utilize so-called “objective” methods (Groot, Maassen Van Den Brink, 2000, 150) to evaluate required schooling level. They approach required education level to occupations, starting from the idea that any given profession-groups comprise the required level of schooling. This method was used also by Berg, 1970; Burris, 1983; Lucas, 1977 and Rumberger, 1981. The procedure is often called “expert” definition (Chevalier, 2000, 3) or job analysis (Hartog, 2000, 132; Verhaest, Omey, 2004, 8) and also occupation classification model (Alpin, Shackleton, Walsh, 1998; Groot, Maassen Van Den Brink, 2000; McGoldrick, Robst, 1996). I will use this latter term in my study.

The third method was elaborated by the Verdugo, Verdugo (1989) tandem. The essence of this method is to approach required education by the average or modal schooling levels necessary for employment, and deviations from the model are considered over/undereducation (Clogg, Shockey, 1984; Groot, 1993; Patrinos, 1997; Rubb, 2003; Galasi, 2004a). Measuring over-education by this way is called “statistical” method (Dolton, Silles, 2001).

Along these three basic measurement (subjective, job-classification and statistical) methods a fourth alternative is offered by the model applied by Gottschalk, Hansen (2003), which starts off from the idea that jobs requiring higher education are those occupations where college educated workers get a perceptible wage premiums. This method is used by Péter Galasi (2004b) as well.⁸

All these different measurement methods have both their advantages and drawbacks (for a detailed discussion see Dolton and Vignoles, 2000; Hartog, 2000; Verhaest, Omey, 2004), and as a consequence different methods are often used concomitantly for a best possible approach of the issue of over-education (Alpin, Shackleton, Walsh, 1998; Chevalier, 2000; McGoldrick, Robst, 1996; Verhaest, Omey, 2004).

Starting from the available data, in this study I used the so-called job classification method to assess the qualification level required for employment.

⁸ However, applying the measuring method based on wage bonus in Romania would pose validity problems (part of the grads is employed in the public sphere for relatively low wages (Preotesi, 2004, p. 19), salaries in education are also humble (Stoica, 2006, p. 1)).

Based on the definition of occupation⁹ I approximate schooling level required for employment to professions¹⁰. Over-education is defined by comparing the observed and the required education level.

In Romania, the classification of occupations was published with the occasion of the 2002 census according to COR (RCO: Romanian Classification of Occupations) system. RCO comprises 10 major groups, built up from 27 groups, while these groups contain 125 further minor groups. Two aspects were considered in forming the major occupational groups: the determining criterion was training level on the one hand, respectively – in the case of two major groups (“Legislators and managers” and “Armed forces”), the character of tasks and duties on the other hand (Veres, 2004, p. 45). Considering these we can say that, mainly in major group 2 (science and intellectual professionals), there are occupations, which require skills acquirable decisively in the higher education system. Beside these, in my analysis I considered the occupations belonging to major group 1 (Legislators, senior officials and managers) as professions requiring higher education.

A further argument in favour of this kind of occupational classification would be that according to Valér Veres, in Romania the hierarchy of occupations comprises schooling level hierarchy as well (Veres, 2003, 92). In his study, the author presupposes that major occupational groups may be accorded to occupational status groups described in social stratification theories or to social strata by others’ terms (Veres, 2004, p. 45).

In the MOZAIK[®]2001 survey chosen for secondary analysis occupations were registered through open question, which enabled utilizing the six-digit RCO code-numbers for the classification of occupations.

Within the frame of BOCC-2010 research also the interviewed subjects have been explicitly asked about their occupation which enabled the use of RCO used during the census from 2011. In this case also the classification of occupational groups has been done according to the same principle since one of the classification criteria has been the educational level required for obtaining a certain job. Thus, an occupation could be considered an occupation requiring university degree if it was listed in the first two main groups (legislators, senior officials and managers; professionals).

The occupational classification method used for measuring over-education has its limitations – just as the rest of the methods used in the specialty literature (described in detail by Verhaest, Omey, 2004) – but the available data did not allow applying any other processing method.

At the same time, the advantage of this method – as evident from its name – is its objectivity (Dolton, Siles, 2001, p. 4) and its reliability.

⁹ “By vocation we mean an activity performed by the employee, regardless of the economical branch in which this activity is performed and regardless of the vocational relation.” (Klinger, 1996, p. 88).

¹⁰ This is a frequent approximation in the speciality literature. According to Galasi (2004b) job requirements are easily approachable with vocation (*op. cit.*, p. 6).

The occupation classification method has further advantages. For example, Chevalier (2000) has worked out a brand new method for measuring over-education, which is based on the satisfaction/unsatisfaction over the matching of job and qualification (*op. cit.*, p. 4). The method elaborated by him and the occupation classification method brought similar results in regard to the extension of this phenomenon. At the same time, he found the highest correlation between these two methods in overqualified/underqualified group formation. Occupation classification is considered a good method also by Burris (1983) (*op. cit.*, p. 457). Verhaest and Omey (2004), after testing different measurement models, have also found this method as most proper. According to their findings, among the different tested methods the occupation classification model produced the most consequent results (*op. cit.* p. 22).

Measure of mismatch usually depends on data availability but the occupation classification method is advisable even when the researcher has got total freedom in designing the survey. Supposing that required schooling is a meaningful variable in job characterization, the merit of this method depends on the level of occupational group aggregation, on the temporal delay of observation as well as on the precision of procedure (Hartog, 2000, p. 133). These criteria have been successfully met in this study, in my opinion.

THEORETICAL BACKGROUND

The theory of reconversion strategies is linked with the name of Bourdieu (Bourdieu, 1978). According to this theory the different types of capitals (economic capital, cultural capital, social capital) are mutually transforming one into the other. For example, cultural capital as well as the social capital may be converted, under certain conditions into economic capital, while economic capital may be directly converted into money.

The form of occurrence of the different types of capitals depends on the area of use as well as on the costs of transformation (Bourdieu, 1998, p. 157).

From the theme's point of view, out of the types of cultural capitals the institutionalized cultural capital is of outstanding importance. The institutionalized cultural capital objectivates in the form of titles – e.g. title of school qualification –, which confers an institutionalized recognition to the cultural capital held by the respective person. Thus, a comparison of holders of different titles becomes possible. The comparison is connected to the financial value, for which it can be exchanged on the labour market, while these titles spring from the conversion of economic capital into cultural capital. Material and symbolic profits guaranteed by school qualifications depend on their special value, so the invested time and effort might be less profitable than expected. Strategies aiming conversion of economic capital into cultural capital have influenced educational processes like education expansion or the inflation of scientific titles (*op. cit.*, p. 165).

Thus, in case of returns of educational investments, social capital has a significant role, while the economic and social benefits of school qualification titles depend on the social capital on which they had relied (*op. cit.*, p. 159).

In this respect – as D. Horváth (1991) has also pointed out –, practically, cultural capital can be profitable only for those who have social capital. From the point of view of over-education this means that in lack of social capital young university graduates are more likely to access jobs that require lower qualifications.

The lack of convertible capital also manifests itself in the level of incomes, leading to “huge” differences between the different holders of the same type of diplomas, according to Bourdieu (1978), even if their income comes from wages. In case of people whose wealth consists of cultural capital, wages represent the income received for the cultural capital expropriated by companies, as opposed to university graduates whose powerful position inside a company is possible due to economic and/or social capital. In this case, the wage, quite apart from educational qualification, is a hidden way of obtaining profit (*op. cit.*, p. 367).

Nowadays, a university degree in itself is not enough; university graduates possessing just cultural capital can only access jobs that ensure lower incomes and lower prestige (D. Horváth, 1991, p. 11–10).

Granovetter’s (1981) thesis can also be connected with the theory of reconversion strategies. The author starts from the fact that in order to evaluate the competences of applicants the employers use their personal relationships when deciding upon hiring labour force. In his opinion, not only the employers but the employees themselves also prefer to use information coming from their personal acquaintances (social connections) when searching on the labour market. They provide more reliable information and in the same time are less expensive than data coming from impersonal sources (*op. cit.*, p. 23).

As long as employers select their future employees based on personal recommendations, employees also have to rely on their own set of relationships if they want to be successful during the process of job search. So the question is in what way do resources inherent in social connections influence job accommodation; with this approach we get closer to the concept of social capital in Bourdieu’s terms.

EXPLOITING SOCIAL CAPITAL IN CULTURAL CAPITAL

According to the over-education hypothesis deductible from the reconversion strategy theory *young people with less social capital are more likely to become overqualified than university grads with greater social capital*¹¹.

¹¹ Flap and De Graaf (1998) also formulate a similar hypothesis, however not in the aspect of over-education. The authors analyze the impact of social capital in respect to achieving the acquired occupational status. They presuppose that greater social capital permits getting better jobs and getting them sooner, as well as make more probable to keep jobs for a longer period (*op. cit.*, p. 130).

When checking this hypothesis regarding social capital however, we face serious hardships, since there is no agreement in the specialty literature in conceptualizing the term.

The term “social capital” was first used by Hanifan to describe everyday interactions, attachments, sympathies. Jacobs, in his wake, used “social capital” in analyzing urban life and neighbourhood relations (quoted in Orbán Szántó, 2005, p. 56).

Spreading of this term on a larger scale may be connected to Loury (1977). According to him social capital is a set of resources inherent in family relations and community social organizations (quoted by Coleman, 2001, p. 99). Individuals differ in regard to resources available to them, which may provide significant advantages to individuals in developing their human capital.¹² A somewhat similar conception of social capital is that of Coleman’s (2001), who states that social capital materializes in human relations (*op. cit.*, p. 104). These relations might be social relations, power relations, trust relations and norms. Information potential inherent in social relationships is an important form of social capital, since information has a significant role in facilitating action, but acquiring it is very costly. Effective norms and power relations constitute another form of social capital. Besides, social groups may also form social capital (p. 111–114). Different variants of social capital are characterized by two common traits: each is an aspect of a certain social structure, at the same time each facilitates certain actions of agents within the structure (Coleman, 1998, p. 14).

Coleman stresses the action-facilitating aspect of social capital for individuals, admitting however that most forms of social capital are public property and very special to the social structure into which the individual is embedded. Like Bourdieu, Coleman (1998) recognizes the convertibility of social capital, by which social capital plays a significant role in production of human capital (*op. cit.*, p. 37).

In contrast to the presented approaches both Putnam and Fukuyama stress the public property aspect of social capital. On social capital Putnam (1995) means characteristics of social life: networks, norms, reliance, all of which make possible for participants the collective, effective action for their shared causes. For him, social capital refers to social relationships, respectively to the afferent norms and trustfulness. In this sense social capital is closely related to civil courage (commitment), by which he means the individuals’ bounds to various communities. According to the author civil courage and social reliance are closely correlated terms (*op. cit.*, p. 664–665).

Social capital thus means those characteristics of social organization, such as networks, norms and social trust, which facilitate mutually profitable coordination and cooperation (Putnam, 2006, p. 208). According to this concept, affiliation to an organization grows social reliability: the greater the organizational member density in a given society, the higher the reliance expressed by its citizens (*op. cit.*, p. 212–214).

¹² Bourdieu is using the term „social capital” in a similar meaning.

Social capital, according to Fukuyama (1997) is a certain ability originating from the trust persisting in a society or some of its parts.

Subsets of social capital is spontaneous sociability, the capacity of humans to associate, form new groups, and collaborate with other members within these groups. According to Fukuyama, the capacity to associate depends on to what extent the community values and norms are identical, and to what extent people are able to subordinate personal interests to the interests of the greater groups. Shared values give birth to trust, and trust holds a great and measurable economic value (*op. cit.*, p. 23). Trust, is based on shared values and norms; thus social capital is produced and transmitted by cultural mechanisms (religion, tradition etc.). Communities depend on mutual trust, without which they cannot come into existence spontaneously. Social capital is thus a collective property that is not acquirable for single individuals through rational investment; the group as a whole must accept these shared norms (*op. cit.*, p. 45–47).

In the literature of speciality there is argument over the theme, it is questionable whether the concept may be named capital whatsoever, or use of another term would be advisable.

Róbert Angelusz and Róbert Tardos (1998) call to prudence in using the term, advocating the distinction between the expressions “social network resources” and “social capital”. The authors opine that the term “social capital” should be drawn closer to its original interpretation, in aspects like investment, proceeds, conversion, and accumulation; while the “social network resources” formulation is advisable when speaking of types of relations. According to the authors, by this approach we can get closer to those variants of social network resources, which can contribute to some element of personal social status. They call the attention that the exact operationalization of this approach is a rather difficult task (*op. cit.*, p. 238).

Endre Sík (2004) argues at the same time that in the case of “modern capitals”, thus in the case of social capital as well, do not lack the two elements applied in the definition of “classical” capitals: their generation requires investment for surplus gains, and they increase the individual’s productivity, which may lead to surplus income (*op. cit.*, p. 129). Orbán and Szántó (2005) are similarly defending the term “capital”, because with the help of such capitals society can be built, or ruined, just as with the help of the physical, material capital (*op. cit.*, p. 57).

In Romanian context we must mention Sandu’s (1999) study sparking a vivid professional debate. According to the author the components of social capital are network capital, institutional trust and the so-called diffuse trust. This latter is the most important component of social capital and it manifests primarily in interpersonal trust, ethnic tolerance, respectively, in interactions with other persons (*op. cit.*, p. 124).

Not only is there disagreement concerning the conceptualization of the term¹³ in the speciality literature, but there is also argument over the operationalization of social capital. Annamária Orbán and Zoltán Szántó (2005) view as one of the weak

¹³ Iluț (2010) also writes about the importance of conceptualization of social capital.

points of the conception is that there is no agreement in respect to measurability. According to them there are two comprehensive approaches in measuring social capital; one is based on the number of groups and group members, while the other is based on the extent of social trust and civil organizations (Orbán, Szántó, 2005, p. 62).

Problems in measuring different capitals are mentioned by Endre Sík (2004) as well. The author deals with the analysis of various types of “modern” capital (human capital, health status and social capital), which according to him represent significant elements of an individual’s position on the labour market. In the author’s view, the cause of the immeasurability of various capitals is to be found in the deficiencies of empirical experience, in regard to the indicators of various types of capital (*op. cit.*, p. 129)¹⁴.

In spite of the conceptualization and measurement difficulties of the concept, it is worth investigating how it affects the probability of avoiding over-education, even if the indicators of social capital used by me aren’t incontestable.

Bourdieu (1998), in contrast to other authors (Putnam, Fukuyama), stresses the private character of social capital. In his view, social capital is a sum of sources based on affiliation to a group. The sum of capital owned by a group offers an advantage to all members of the group. Social capital is the result of investment strategies performed by individuals for developing and maintaining social networks. Such groups may be: the family (family of origin, as well as own family), various organizations, religious communities. Starting from this idea, I will investigate how affiliations to these groups, as indicators of social capital, do affect job matching.

FAMILY OF ORIGIN

Investigating the influence parental family has on the status achieving process is a key part of the special literature dealing with social stratification. The basic issue of these researches is to what extent the origin influences the achieved job, the later success. According to social reproduction theories class of origin influences the achieved social status through school qualifications, education plays an intermediary role in the reproduction of social statutes between generations (Bukodi, 2000, p. 13). Thus, origin – parents’ job, educational level – is one of the milestones of the status achieving process (Róbert, 1994).

Besides the indirect effect we also have to take into consideration the direct effect of origin, which influences through channels independent from school qualification.

¹⁴ Sandu (1999) also construes the measurement problems of social capital.

The majority of empirical researches show that the indirect effect of origin has a more significant impact on the achieved status than the direct effect of parental family. The growing number of university graduates – although it doesn't ensure real equal chances – raises another issue, namely, besides equal educational levels to what extent does the family of origin determine directly the status achieved on labour market.

Researchers have demonstrated in Greece the positive role of social-economic background in avoiding over-education. According to Patrinos' (1997) data over-education is characteristic to young graduates who come from families that can be characterized by having a relatively low social-economic status (*op. cit.*, p. 217). In his opinion, the decision of university graduates to establish themselves in jobs below their qualification may be explained, partially, by the disadvantaged family background. This manifests itself in two ways. On the one hand, as a negative example, especially in cases where parents work as self-employed, which means uncertain working conditions. As an answer to this, during the process of job search, young people prefer safe jobs (*op. cit.*, p. 212). On the other hand, young people with disadvantaged family background have a heavy burden on them that urges job finding. Finding a suitable job means, on one hand, longer period of search, for which they need the family's financial support, on the other hand it requires a wide social network capital, which is indispensable for successful and profitable job hunting (search) on an informal labour market. Young people with less privileged family background have neither financial support nor social network, so they are more probable to quit the process of job search and accept a job unsuitable for their qualification (*op. cit.*, p. 214).

The structural elements of family (number of parents, children/parents rate)¹⁵ are usually used as indicators of family social capital (Pusztai Verdes, 2002, p. 95).

During the analysis of family structures I differentiated groups of young university graduates according to the number of living parents¹⁶. According to the results of MOZAIK[®]2001 research there is no difference between over-qualified young people from the point of view of mono/biparental family background. Two, thus the monoparental family background does not determine the job mismatch.

Another element of the family structure is the children/parents rate. In order to analyze the relation between explaining variable and over-education I used the analysis of children/parents rate average on the database of MOZAIK[®]2001 research. According to my results there is no significant difference between the average family size of the over-educated people and the average family size of people whose jobs match their qualification.

¹⁵ Family structure as a general indicator of social capital is also used by Gyula Szakál (2004) (*op. cit.*, p. 12).

¹⁶ According to Péter Róbert (2004b) the mono parental family background represents processable data in the theoretical frame of social capital (*op. cit.*, p. 198).

The existence of sisters and brothers may also be used as quantitative indicator of social capital. According to the results of MOZAIK[®]2001 research neither the existence of brothers and sisters nor their number is relevant in avoiding over-education in Transylvania.

The same conclusion has been drawn by Flap and De Graaf (1998) too, although the authors focused only on elder brothers and sisters. According to their results the existence of elder brothers and sisters has no influence at all on achieving occupational status in the Netherlands (*op. cit.*, p. 143).

The cultural and economic capital of the young graduates' parents is also an important factor in analyzing the social capital according to origin. In Bourdieu's terms the social capital held by the individual does not only depend on the wideness of his/her social network, which they can actually put into practice, but rather on the extent of the economic, cultural capital held by those with whom they are connected (*op. cit.*, p. 167).

The term *cultural capital* is not a simple one either, Bourdieu (1998), for example, differentiates three forms (incorporated, institutionalized and materialized). From the issue's point of view the institutionalized cultural capital is the most important, which objectivates in forms of titles like school qualification. So I approached to the cultural capital of the interviewed people's parents¹⁷ by focusing on the highest finished school qualification¹⁸.

According to the results of MOZAIK[®]2001 research there is no significant difference between over-qualified people from the point of view of contracted¹⁹ school qualification of their father, mother or parents²⁰.

¹⁷ Blaskó (2008) too considers the parents' school qualification a measuring criterion for family cultural resources.

¹⁸ For measuring school qualification I used a nine-level scale which included the categories: elementary school, vocational school, vocational secondary school, theoretical high school, technical school, post-secondary school, college, university, master's degree, PhD or other post-university trainings. (Each category represents the highest graduated school qualification.) This made possible not only the analysis of effect of certain qualifications, but also the formation of different qualification types like low – high (e.g. Patrinos (1997), intermediate vs. lower (e.g. Kogan Unt, 2005 cited by: Blaskó, 2008), superior vs. non-superior qualification. The different processes led to the same result: there is no difference between over-educated/adequately educated young graduates from the point of view of mothers' or fathers' school qualification.

¹⁹ I elaborated the contracted variable using the method of social stratification research (e.g. Róbert, 1986). If both parents had the same educational level the contracted variable received the common code value, if the difference between the parents was "one step" the variable received the higher code value. In case the difference was "more steps" the variable expressing the common educational level received the higher minus one code value (*op. cit.*, p. 45).

²⁰ On the contrary, author tandem Kogan and Unt (2005) have demonstrated in three Eastern European countries (Hungary, Slovenia and Estonia) that children of educated parents have bigger chances in finding a job matching their qualification (cited by: Blaskó, 2008, p. 32–33). According to their results children of parents with at least intermediate education are less probable to work as over-educated than children of less educated parents.

According to the results of the BOCC-2010 research however, we already find more prominent differences between over-educated and properly trained from the aspect of the mother's educational level: children of university graduated mothers turned over-educated in a lesser rate (13.5 %) comparing to the offspring of mothers with lower educational degrees (20.2 %), still the difference is not significant. We find similar results in respect to the contracted variable of parents' qualifications, but the difference is even less significant (15.5 % vs. 19.9 %).

Besides cultural tensions the financial situation of parents may also be significant since financial possibilities influence the length of the job searching period. Children of wealthier parents have less urge to find a job immediately than those coming from poorer families. Thus, better financial situation diminishes the urge for earning money, offering the possibility to find the suitable job.

I approached the economic capital of young graduates' parents²¹ by focusing on the number of durable consumer goods (MOZAIK®2001 research)²² Using the explaining variable average for analyzing the relation between financial situation and job match, I have not found any differences between the groups of young graduates: in both groups the number of durable consumer goods is around eight.

I continued my studies using the logistic regression investigation method to analyze the conjugate effects of variables²³ from the point of view of family background (MOZAIK®2001 research). I included in my method the following variables: number of living parents, contracted school qualification of parents, main activity of father and mother, number of brothers and sisters, secondary activity of mother as well as the gender and age of the interviewed person as control variables. (Job match is a dependent variable with the following attributes: 0 – over-qualified, 1 – properly qualified). According to my results neither the model nor the included variables are significant in avoiding over-education. Consequently we can state that in Transylvania family origin background has no direct impact on job match²⁴.

²¹ According to Bourdieu (1998) economic capital is a resource directly convertible into money. The operationalization of this type of capital may be done in different ways.

²² We asked young people which of the 15 listed consumer goods they possess. I weighted the total number of goods – based on the method used by Veres (2005) – according to the brand and age of cars. Cars made in Romania or other post-socialist countries received 1 point, cars made in other countries got 2 points. I multiplied it with a value from 1 to 3 according to the age of the car. (Cars younger than 10 years got 3, cars between 10–19 years old got 2, while the even older cars got 1 point). The weight resulted from this could raise the maximum value of 15 of the consumer goods with maximum 6 points.

²³ The approach I have studied is similar to the one used by Péter Róbert (2004b) for measuring family background. The criterion of family background in the study: job and level of education of parents, number of brothers and sisters, mother's job, mono parental family (*op. cit.*, p. 202).

²⁴ The fact that young people with more favourable background could improve their position using their close relationships could not be proven among young people in Hungary, even though young people having better financial situation lean on their family and close kinship when searching jobs (Blaskó, 2008. p. 131).

We can find similar results regarding Germany in the study of Büchel and Pollmann Schult (2001). Although according to the descriptive analysis, the group of over-qualified young people having parents with low school qualification (measured by the number of classes graduated by the father) is over represented among over-qualified, but in the binary model this variable had no effect (*op. cit.*, p. 12).

The same results have been reached by Battu, Belfield, Sloane (1999) in their investigation made in the United Kingdom. The authors took into consideration the family background too, but they did not find any significant connection with over-education. According to their conclusion family background manifests itself through other variables (*op. cit.*, p. 25).

CONJUGAL RELATIONS

Beside family support, families founded by young people represent for the individual a relation that might create a social capital through the spouse. The social capital characteristic of marriage/conjugal relations is emphasized by many authors. According to Angelusz Tardos (1998), family status points to the social resources of the married individuals (*op. cit.*, p. 252). According to Putnam (2006) family represents the basic form of social capital, be it a nuclear or a wider one. (*op. cit.*, p. 214). Fernandez Kelly (1998) considers the existence of family and emotional ties also important from the point of view of social capital (*op. cit.*, p. 247). According to Coleman, systems based on mutual trust represent one form of social capital. Marriage relation is one example for this (Coleman, 2001, p. 108).

For measuring the quantity of social capital Flap and De Graaf (1998) used the existence of father-in-law besides elder brother/sister and close friends. In their research they analyzed to what extent social capital contributes to the prestige of the acquired job. Finally, friends were not taken into consideration, while almost everybody had good friends. The existence of elder brother/sister had no impact at all. The existence of father-in-law however had a significant contribution to prestige of jobs (*op. cit.*, p. 143)²⁵.

The empirical analysis of this type of social capital is problematic, while the issue of temporality between the variables is ambiguous. In order to eliminate the problem, I considered married couples only those who married before the starting date of their present job (or in the same year)²⁶. This way I could ensure that the presumed cause preceded the effect in time.

²⁵ A database of this study does not include data regarding the existence of father-in-law, but there are data concerning family situations, which could be a good approach to the variables analyzed by Flap and De Graaf (1998).

²⁶ This is not an obligatory constraint, while marriage relations might help in getting out from the status of over-education too. At the same time, before marriage the future spouse (fiancée) may represent a social capital. I performed the analysis without time restriction too, but it also led to insignificant differences between over-qualified people from the point of view of family status.

I studied the relation between family status and over-education by using bivariate method on the database of MOZAIK[®]2001 research. According to my results, in case of married people, the rate of over-education is lower (20.0 percent) than in case of unmarried people (29.9 percent), but the difference is insignificant²⁷.

We find similar results by analyzing the data-sequences of the BOCC-2010 research: the singles are represented in a higher rate among the over-educated (20.6%) than the married or those living in relationship (17.1%), however, the difference is not significant.

ORGANIZATIONAL MEMBERSHIP

According to Bourdieu (1998) social capital is the totality of resources, which are based upon belonging to one group. Thus, beside family relations, belonging to different organizations may represent a social capital for the individual.

Social organizations founded in order to reach certain goals might facilitate other goals, becoming social capital for the user (Coleman, 2001, 114). Social connections and civil associations influence not only communal life but also the personal prospects of the individual. Thus, social capital can manifest itself in forms of civil organizations (Putnam, 2006, p. 209)²⁸.

I analyzed the connection between organizational membership and over-education by using bivariate method (MOZAIK[®]2001 research). Results show that those who belong to a certain organization are less probable to become over-qualified (18.2 percent), than those who do not belong to any kind of organization (31.2 percent). The major difference between the two groups is probably insignificant though because of the low number of elements ($N=188$; $\chi^2 = 3.68$; $p=0.05$).

In turn, I could demonstrate correlations between belonging to an organization and job-matching from the data of the BOCC-2010 survey. According to the results, the members affiliated with various organizations succeed to find jobs matching their qualification (and thus avoid over-education) in higher rates (87.3 %) than those grads, who do not belong to any organization (79.1%). ($N=408$; $\chi^2 = 3.92$; $p=0.04$).

²⁷ Data refers to “de jure” family statutes. I performed the analysis on “de facto” family statutes too, without taking into consideration age at the moment of marriage. According to this we included individuals who are legally married but de facto living separately into the group of singles, while those living in marriage into the group of married. I didn’t find any significant differences between the two groups in this case either.

²⁸ Organizational membership, as an indicator social capital is also highlighted by Gyula Szakál (2004), who analyzes the influence of social capital on education and health.

BELONGING TO RELIGIOUS COMMUNITIES

Belonging to religious communities – likes belonging to a group – may also represent a social capital for young graduates. So I continued my analysis focusing on whether this form of capital has an impact on avoiding over-education.

According to the results of MOZAIK[®]2001 research there is no significant difference between groups of young graduates from the point of view of belonging to religious communities. Religiousness though has different levels, belonging to a religious community is just the first level of it. This level does not reflect religious commitment, while belonging to religious communities often begins with birth or eventually marriage, but in most cases it is not a matter of choice. The next level is worship which can be identified by religious commitment. Worship takes forms in directly observable activities, like attending religious ceremonies, praying etc. (Jarvis & Northcott, 1987, p. 821).

The frequency of church attendance is an indicator not only for religious culture but also for social capital (Putnam, 2000; Szakál, 2004)²⁹.

I analyzed the frequency of ceremony attending of young graduates grouped according by using bivariate analyzing method. According to the result frequent of MOZAIK[®]2001 research church-goers (weekly or more frequent) are less probable to become over-qualified (17.5 percent) than those who attend religious ceremonies a few times a month or even less frequently (30.5 percent). The difference though is insignificant ($N=188$; $\chi^2 = 3.4$; $p=0.06$).

In contrast, the results of the BOCC-2010 research do not show any differences between over-educated and properly educated in respect to the frequency of church attendance.

VISITING CULTURAL INSTITUTIONS

From the point of view of cultural capital we may highlight the importance of cultural activity of the individual, while frequenting these institutions offers the possibility of interacting with other people. Referring to different research results Gyula Szakál (2004) emphasizes the importance of cultural activity as a social capital indicator besides association membership and frequenting churches.

Regarding cultural activities information may be provided by the frequency of visiting different cultural institutions. For an aggregated analysis I combined the variables representing the frequency of visiting cultural institutions with principal component analysis (MOZAIK[®]2001 research). The aggregate analysis of the

²⁹ Idler and Kasl (1997) have studied the relation between regular church-going and keeping contact with kinship as well as the number of friends. According to their results frequent church-goers have more friends and they meet their kinship more frequently (cited by: Pikó, 2004, p. 52).

12 variables was not an outstanding success; only after leaving out certain variables could I find an acceptable principal-component. The elaborated principal-component includes the following: frequency of visiting theatres, libraries, concerts, exhibitions/museums, book shops, National Parks (see *Figure 1*)³⁰.

Figure 1

Scores, communalities of variables constituting the principal-component

Name of variable	Factor scores	Communalities	Eigen value	Explained variance
THEATRE	0,570	0,325	2,45	40,88
LIBRARY	0,606	0,367		
CONCERT	0,718	0,515		
EXHIB-MUZ	0,762	0,581		
BOOKSHOP	0,571	0,326		
NAT.PARK	0,583	0,340		

Source: own calculations based on MOZAIK®2001 research.

I investigated the connection between the compound variable showing the frequency of visiting cultural institutions and over-education by analyzing the average of the explaining variable (see *Figure 2*). According to my results there is a significant difference between over-qualified and adequately qualified people from the point of view of visiting cultural institutions: over-qualified people generally visit these places less than those who are adequately qualified.

Figure 2

Average of visiting frequency of cultural institutions in relation to job accommodation (match) and the results of t-tests

	Average	Standard error	Number of element	t-value	df	Level of significance
Adequately educated	0,11	0,98	136	2,719	184	0,007
Over-educated	-0,32	0,96	50			

Source: own calculations based on MOZAIK®2001 research.

In a similar way, I have created an index representing the frequency of visiting cultural institutions on the data of the BOCC-2010 survey. However, according to the results there is no significant difference between over-educated and adequately educated as regards the frequency of visiting such institutions.

³⁰ The value of the KMO indicator is 0.774, the variables included in the analysis are not uncorrelated in pairs, the variables comply with the minimum criteria for factor analysis, and the significance of Bartlett-test is 0.000.

We have to be careful when dealing with the relation between these latter indicators of social capital (organizational membership, attending religious ceremonies, visiting cultural institutions) and job accommodation (match), because the issue of cause-effect is problematic. While analyzing the relation between the variables the criteria of temporality cannot be controlled. Under these circumstances the following question arises: to what extent does cultural capital determine job matching, as well as, to what extent does adequate qualification determine the indicators of social capital? Though it is not necessarily a unidirectional causal relation, the correlations between the frequency of visiting cultural institutions and job matching (MOZAIK[®]2001 research), respectively between organization membership and job matching (BOCC-2010 research) are significant.

IMPACT OF SOCIAL CAPITAL ON AVOIDING OVER-EDUCATION

In order to determine the relation between social capital and job accommodation I analyzed the joint impact of the different indicators of explaining variable by using the binary logistic regression method (MOZAIK[®]2001 research). I looked for an answer to the question whether social capital – with its indicators presented above – has an impact on avoiding over-education³¹.

Beside the explaining variables associated with social capital (see *Figure 3*), I included in the binary logistic regression model the following control variables: gender, nationality, age, regional classification as well as dwelling, eliminating this way the distortion the different social-demographic composition of the two groups may cause.

Figure 3

Parameters of the independent variables built in binary logistic regression model

Name of variable	Meaning of variable	Measuring level, attributes
FAMBACK	Mono-parental family background	dichotomous variable (0 – monoparental, 1 – non-monoparental)
PARENTSEDUC	Contracted educational level of parents	Categorical variable
SIST/BROTHER	Existence of sister/brother	dichotomous variable (0 – no, 1 – yes)
FAMSTATUS	Family status	dichotomous variable (0 – single, 1 – married)
CULTURAL	Principal component for expressing frequency of visiting cultural institutions	Continuous variable

³¹ Job matching is a dependent variable with the following attributes: 0 – over-qualified, 1 – adequately qualified.

ORGANIZ	Organizational membership	0 – not belonging to any organization 1 – belonging to a certain organization
RELCOM	Belonging to religious communities	dichotomous variable (0 – no, 1 – yes)
CHURCHGO	Frequency of visiting religious ceremonies	0 – less than once-twice a month; 1 – weekly or more frequent

I performed the logistic regression analysis by successive exclusion of explaining variables (Method = Backward LR), which helped me establish a model in which the variables included proved to be significant individually too. But the model comprised only three variables: gender of interviewed and variables expressing frequency of visiting cultural institutions and participating in religious ceremonies (see *Figure 4*).

Figure 4

Significant logistic regression model with its variables

Variable	coefficients (B)	Wald	significance	R	Odds Exp (B)
GENDINTER	0,85	5,71	0,01	0,13	2,34
CULTURAL	0,53	7,71	0,00	0,16	1,70
CHURGHGO	0,82	4,01	0,04	0,09	2,29
Constant	0,44	3,02	0,08		

Source: own calculations based on MOZAIK®2001 research.

The impact of the variables of this model can be followed below. The value 2.34 of the Exp (B) belonging to the gender of the interviewed means the advantage males have in avoiding over-education compared to females. Keeping the impact of the other variables constant we can assert that if a young graduate participates in religious ceremonies weekly or even more frequently has 2.29 times higher probability to avoid over-education than those young graduates who frequent these places twice – three times a month or even less frequently. The unit growth of frequency of visiting cultural institutions increases the chances of young graduates of finding an adequate job with 1.7 times. Out of the partial odds ratio the one belonging to the cultural index is the lowest, the investigation of the partial R value shows that it has the same impact as gender and a bit bigger impact than the variable of participating in religious ceremonies.

I performed a similar analysis on the data available to me from the other database (BOCC-2010 research). I included into the logistic regression model both explaining variables (mother's educational level, marital status, time since dwelling in present domicile, frequency of church attendance, organizational affiliation, and frequency of visiting cultural institutions) as well as control variables (gender, age, dwelling classification, domicile in capitol city).

I executed the logistic regression analysis again by successive exclusion of explaining variables (Method = Backward LR). The final model, in which the variables proved to be significant also individually contained only two variables: one representing the age of the interviewed subjects and the other showing the frequency of visiting cultural institutions (see *Figure 5*).

Figure 5

Significant logistic regression model with its variables

Variable	coefficients (B)	Wald	significance	R	Odds Exp (B)
OLD	0,08	18,59	0,00	0,20	1,08
CULTURAL	0,27	3,70	0,05	0,06	1,32
Constant	-1,18	3,77	0,05		

Source: own calculations based on BOCC-2010 research.

The 1,08 value of Exp (B) pertaining to the age of the interviewed means that every growth in age raises in the same extent the probability of being employed for a job that matches the education level of the subject. One unit growth in the frequency of visiting cultural institutions increases the chances of avoiding over-education with 1.32 times.

The issue of temporality between variables of the significant model and the variable of job mismatch is not obvious, though, most likely, it is not over-education/adequate education that determines the frequency of participating in religious ceremonies (MOZAIK[®]2001 research) or visiting cultural institutions (MOZAIK[®]2001 research, BOCC-2010 research). The criterion of temporality cannot be proved, so we have to treat the empirical results carefully. Although there are data regarding the importance of social capital in avoiding over-education, based on the results obtained we cannot accept the hypothesis regarding this, at least not in this form of measuring social capital.

Before excluding this hypothesis we have to take into consideration, beside operationalization difficulties of the notion of social capital, the fact that belonging to religious communities as well as the frequency of visiting cultural institutions represent mainly weak ties. Although the well-known Granovetter hypothesis has not been supported by representative researches among employees (Bartus, 2003, p. 7), restricting the analysis on high status jobs the studies prove the force of weak ties as opposed to strong binding ties (Wegener, 1991; cited by Bartus, 2003, p. 7). Although it is disputable whether the impact of different networks on the evolution of labour market can be called social capital or social network resources (Angelusz

Tardos, 1998), the impact of personal relationships on avoiding over-education on the Romanian labour market might be worth to be analyzed in detail³².

CONCLUSIONS

In the present paper I analyzed the correlation between school qualifications and job requirements among qualified people as well as the lack of it. I used the occupational classification method to identify the qualification level necessary for performing work.

This approach to job match is not the only possibility since the formal school qualification is just one element in defining the aptitude of the individual. In a country in which the rate of qualified people is low³³, and there is an intensive migration of young graduates³⁴, the inadequate exploitation of skills and knowledge might cause great losses.

Analyzing over-education is significant not only from the point of view of human resources but also because of the different negative consequences that may result not only in the decrease of individual productivity (Tsang Levin, 1985) but also in generating job discontent (Burris, 1983; Kalleberg Sorenson, 1973). Job mismatch is most likely to end with turnover (Jovanovic, 1979). The importance of analyzing over-education is supported by expected future tendencies too; since Romanian labour market analysts forecast further increase of over-education. (Hritcu, 2008)

Analyzing over-education is an important and topical issue on a labour market that is characterized by the increasing offer of graduated workforce and the occupational structure does not comply with requirements of modern market economy.

In this paper I tried to find an answer whether the possible deficiencies of social capital (theory of reconversion strategies – Bourdieu, 1978) restrict or not the chances of finding a job corresponding with the level of qualification.

³² According to the results of Bartus Tamás (2003), although informal social networks do not automatically lead to obtaining a better job (this depends to a great extent on the characteristic of the network too), in general, “better” networks lead to “better” jobs by generating more favourable job opportunities (*op. cit.*, p. 22).

³³ In 2007 the rate of adult population aged 25 to 64 with university degree is the lowest among EU countries (Simion, 2012).

³⁴ Although we have no exact data regarding this issue, the different empirical results seem to support it. See the analysis of D. Gy. Bálint (2004) about the migration aspiration of young people in Székelyland. Considering Transylvania we can rely on the analysis of Kiss Csata (2004) who summarizes research results of different migration potentials, as well as the study of Gödri (2004), who takes into account the characteristics of the population immigrated into Hungary. This is also supported by Pănescu’s (xxxx) and Stanilă’s (2012) studies calling the attention on the importance of brain-drain.

While checking the hypothesis I encountered many difficulties in using the databases of the MOZAIK ©2001 research, respectively the BOCC-2010 research, in spite of the fact that due to their extensive surveys of data they are suitable for explaining over-education among graduates. One such problem was the number of elements, which originated in the fact that the survey had targeted not only graduates. Another problem rising from the use of the databases was the scope of the analyses, because the surveys did not focus primarily on the determining factors of the labour market situation, and did not include data that would have made possible a more complete analysis of the social capital (e.g. friendship relations)³⁵. Before excluding the hypothesis regarding social capital, the difficulties arising from secondary analysis would be worth taking into consideration. I partially succeeded in confirming the positive impact of the extensive social capital on job match. In my opinion, a survey targeting over-education would confirm the positive impact of extensive social capital on avoiding over-education. The much the more so as there are many studies dealing with the role of resources connectable to relationships on Romanian labour market, be it about hiring strategies (Pîrciog, Ciucă, Blaga, 2006; KAM, 2001; Voicu, 2004, Bálint Gy., 2009), acquiring a job (Bálint et alii, 2004; Biró, Gagyí, Túrós, 1995; Macri, 2001, Bálint Gy., 2009) or money earning practice of unemployed young people (Hancz, Péter, 2004). This might designate a further research direction in analyzing over-education of young Romanians.

BIBLIOGRAPHY

1. ALBA-RAMIREZ, ALFONSO (1993): Mismatch in the Spanish Labor Market Over-education? *The Journal of Human Resources* 28. 2, p. 259–278.
2. ALLEN, JIM, DE VRIES, ROBERT (2004): *Determinants of skill mismatches: the role of learning environment, the match between education and job and working experience*. TLM.NET Conference: Quality in Labour market Transitions: a European Challenge, p. 25–26, November, Amsterdam Royal Academy of Sciences.
3. ALPIN, C., SHACKLETON, J.R., WALSH, S. (1998): Over-and Undereducation in The UK Graduate Labour Market. *Studies in Higher Education* 23, p. 1.
4. ANDREN, DANIELA, EARLE, JOHN S., SAPATORU, DANA (2004): The Wage Effects of Schooling under Socialism and in Transition: Evidence from Romania, 1950–2000. In: *Regional Labour Market Adjustments in the Accession Candidate Countries*. Workpackage No. 4, WIFO, p. 1–35.
5. ANGELUSZ, RÓBERT, TARDOS, RÓBERT, (1998): A kapcsolathálózati erőforrások átrendeződésének tendenciái a kilencvenes években. In: Kolosi Tamás Tóth István György Vukovich György (eds.): *Társadalmi Riport – 1998*. TÁRKI, Budapest, p. 237–256.
6. BÁLINT, BLANKA, BÁLINT, D. GYÖNGYVÉR, BIRÓ, A. ZOLTÁN, KOSZTA, CSABA JÁNOS (2004): Munkaerőpiac és munkavállalók Hargita megyében. In: Bodó Julianna (ed.): *Székelyföldi mozaik – Térségi szociológiai tanulmányok*. Miercurea-Ciuc, Pro-Print, p. 13–36.

³⁵ Voicu (2008) also argues for the significance of friendships in measuring social capital.

7. BÁLINT, GYÖNGYVÉR (2009): Foglalkoztatási stratégiák Hargita megyében. [Employment Strategies of in Hargita county] (PhD dissertation). Corvinus University of Budapest, Retrieved from: http://phd.lib.uni-corvinus.hu/364/1/balint_gyongyver.pdf.
8. BÁLINT, D. GYÖNGYVÉR (2004): Migrációs folyamatok és aspirációk a székelyföldi fiatalok körében. In: Bodó Julianna (ed.): *Székelyföldi Mozaik. Térségi szociológiai tanulmányok*. Miercurea Ciuc, Pro-Print, p. 77–96.
9. BARTUS, TAMÁS (2003): Informal search and job opportunities among secondary-school leavers in Hungary. *Review of Sociology* 9, 22, p. 5–26.
10. BATTU, H., BELFIELD, C.R., SLOANE, P.J., (1999): Over-education Among Graduates: a cohort view. *Education Economics* 7, 1, p. 21–38.
11. BERG, IVAN (1970): *Education and Jobs. The Great Training Robbery*. Penguin Education.
12. BIRÓ, A. ZOLTÁN, GAGYI, JÓZSEF, TÚROS, ENDRE (1995): „Átmeneti” ifjúsági társadalom. In: Túros Endre (ed.) *Változásban? Elemzések a romániai magyar társadalomról*. Miercurea-Ciuc, Pro-Print, p. 135–151.
13. BOURDIEU, PIERRE (1978): *A társadalmi egyenlőtlenségek újatermelődése*. Budapest, Gondolat.
14. BOURDIEU, PIERRE (1998): Gazdasági tőke, kulturális tőke, társadalmi tőke. [Economic Capital, Cultural Capital, Social Capital] In: Lengyel György Szántó László (eds.): *Tőkefajták: A társadalmi és kulturális erőforrások szociológiája*. Budapest, Aula, p. 155–176. Translation: Bogdán Éva.
15. BLASKÓ, ZSUZSA (2008): *Származási hatások a munkapiacra? A társadalmi egyenlőtlenségek iskolarendszeren kívüli átörökítéséről*. [Social Origin Effects in the Labour Market? Transmission of Social Inequalities outside the Education System] Ph.D. dissertation. Retrieved from: http://phd.lib.uni-corvinus.hu/294/1/blasko_zsuzsa.pdf.
16. BUKODI, ERZSÉBET (2000): Szülői erőforrások és iskolázási egyenlőtlenségek. In: Elekes Zsuzsanna Spéder Zsolt (eds.): *Törések és kötések a magyar társadalomban*. Budapest, Andorka Rudolf Társadalomtudományi Társaság – Századvég Kiadó, p. 13–27.
17. BÜCHEL, FELIX, MERTENS, ANTJA (2004): Over-education, undereducation, and the theory of career mobility. *Applied Economics* 36, 8, p. 803–816.
18. BÜCHEL, FELIX, POLLMANN-SCHULT, MATHIAS (2001): Over-education and Skill Endowments. The Role of School Achievement and Vocational Training Quality. *IZA Discussion Paper*, p. 337.
19. BURRIS, VAL (1983): The social and political consequences of over-education. *American Sociological Review* 48, 4, p. 454–467.
20. CHEVALIER, ARNAUD (2000): *Graduate Over-Education in the UK*. London, Centre for the Economics of Education, London School of Economics and Political Science, p. 1–22.
21. CLOGG, CLIFFORD C., SHOCKEY, JAMES W. (1984): Mismatch Between Occupation and Schooling: A Prevalence Measure, Recent Trends and Demographic Analysis. *Demography* 21, 2, p. 234–257.
22. CNS (2003): *Recensământul populației și al locuințelor – 2002 Vol. III*. București, Consiliul Național de Statistică.
23. COLEMAN, JAMES S. (1998): A társadalmi tőke az emberi tőke termelésében. [Social Capital in Creation of Human Capital] In: Lengyel György–Szántó László (eds.): *Tőkefajták: A társadalmi és kulturális erőforrások szociológiája*. Budapest, Aula, p. 11–43. Translation: Nagy László Ábel
24. COLEMAN, JAMES S. (2001): Társadalmi tőke. [Social Capital] In: Lengyel György–Szántó László (eds.): *A gazdasági élet szociológiája*. Budapest, Aula Kiadó, p. 99–128. Translation: Orthmayr Imre.
25. DOLTON, PETER, SILLES, MARY (2001): Over-Education in the Graduate Labour Market: Some Evidence from Alumni Data. *Centre for the Economics of Education. London School of Economics and Political Science*, p. 1–40.
26. DOLTON, PETER, VIGNOLES, ANNA (2000): The incidence and effects of over-education in the U.K. graduate labour market. *Economics of Education Review*, 19, p. 179–198.

27. DOSTIE, BENOIT, SAHN, DAVID E. (2006): Labor Market Dynamics in Romania During a Period of Economic Liberalization *IZA Discussion Paper* 2511, p. 1–34.
28. FLAP, H.D., DE GRAAF, N.D., (1998): Társadalmi tőke és megszerzett foglalkozási státus. [Social Capital and Attained Occupational Status] In: Lengyel György–Szántó László (eds.): *Tőkefajták: A társadalmi és kulturális erőforrások szociológiája*. Budapest, Aula, p. 129–151. Translation: Bartus Tamás.
29. FERNANDEZ KELLY, M. PATRICIA (1998): Társadalmi és kulturális tőke a városi gettóban: következmények a bevándorlás gazdaságsszociológiájára. [Social and Cultural Capital in the Urban Ghetto: Implications for the Economic Sociology of Immigration. In: Lengyel György–Szántó László (eds.): *Tőkefajták: A társadalmi és kulturális erőforrások szociológiája*. Budapest, Aula, p. 239–280. Translation: Nagy László Ábel
30. FUKUYAMA, FRANCIS (1997): *A bizalom. A társadalmi erények és a jólét megteremtése*. [Trust: The Social Virtues and the Creation of Prosperity] Budapest, Európa. Translation: Somogyi Pál László.
31. GALASI, PÉTER (2004a): Túlképzés, alulképzés és bérhozzam a magyar munkaerőpiacon, 1994–2002 [Over-education, undereducation and the Wage Premium on the Hungarian Labour Market]. *Közgazdasági Szemle* 51, p. 449–471.
32. GALASI, PÉTER (2004b): Valóban leértékelődtek a felsőfokú diplomák? A munkahelyi követelmények változása és a felsőfokú végzettségű munkavállalók reallokációja Magyarországon, 1994–2002. [Reallocation of Workers with the Higher Education Diploma] *Budapest Working Papers*. February
33. GOTTSCHALK, PETER, HANSEN, MICHAEL (2003): Is the Proportion of College Workers in Noncollege Jobs Increasing? *Journal of Labor Economics* 21, 2, p. 449–471.
34. GÖDRI, IRÉN (2004): A Magyarországra bevándorolt népesség jellemzői, különös tekintettel a Romániából bevándorlóakra. In: Kiss Tamás (ed.): *Népesedési folyamatok az ezredfordulón Erdélyben*. Cluj Napoca, Kriterion, p. 126–146.
35. GRANOVETTER, MARK (1981): Toward a Sociological Theory of Income Differences. In: Berg, Ivar (ed.): *Sociological Perspectives on Labor Markets*. New York, Academic Press, p. 11–47.
36. GREEN, FRANCIS, MCINTOSH, STEVE, VIGNOLES, ANNA (1999): ‘Over-education’ and Skills – Clarifying the Concepts. Centre for Economic Performance. *Discussion Paper* 435.
37. GROOT, WIM (1993): Over-education and the Returns to Enterprise-related Schooling. *Economics of Education Review* 12, 4, 299–309.
38. GROOT, WIM, MAASSEN VAN DEN BRINK, HENRIETTE (2000): Over-education in the labor market: a meta-analysis. *Economics of Education Review* 19, 2, p. 149–158.
39. HANCZ, IMOLA, PÉTER, LÁSZLÓ (2004): „Úgy érzem, hogy nagyon nehéz munkanélkülinek lenni ...” Elemzési kísérlet a kolozsvári munkanélküli fiatalok pénzszerzési gyakorlatairól. *WEB* 13, p. 65–74.
40. HARTOG, JOOP (2000): Over-education and earning: where are we, where should we go? *Economics of Education Review* 19, p. 131–147.
41. HORVÁTH, D. TAMÁS (1991): A felsőoktatás és a diplomások munkaerőpiaca az Egyesült Államokban. [Higher Education and the USA Graduate Labour Market] *Közgazdasági Szemle* 38, 11, p. 1098–1114.
42. HRITCU, MIRONA (2008): Inflație de supracalificați pe piața muncii. *Capital*. (Retrieved from: www.capital.ro)
43. ILUȚ, PETRU (2010): Forme ale capitalului social în familia lărgită în din România. *Revista Română de Sociologie*. XXI nr. 5–6, p. 416–438.
44. JARVIS, GEORGE K., NORTHCOTT, HERBERT C. (1987): Religion and Differences in Morbidity and Mortality. *Social Science and Medicine* 25, 7, p. 813–824.
45. JOVANOVIC, BOYAN (1979): Job matching and the Theory of Turnover. *The Journal of Political Economy* 87, 5, p. 972–990.

46. KALLEBERG, ARNE L., SORENSEN, AAGE B. (1973): The Measurement of the Effects of Overtraining On Job Attitudes. *Sociological Methods and Research* 2, 2, p. 215–238.
47. KAM (2001) *Az ezredforduló munkaerőpiaci kihívásai a Kárpát-medencében. Region: Harghita county, Romania*. Miercurea Ciuc, WAC – Centre for Regional and Anthropological Research. Research paper.
48. KISS, TAMÁS, CSATA, ZSOMBOR (2004): Migrációs-potenciál vizsgálatok Erdélyben. In: Kiss Tamás (ed.): *Népesedési folyamatok az ezredfordulón Erdélyben*. Cluj Napoca, Kriterion, p. 91–125.
49. LUCAS, R.E.B., (1977) Hedonic Wage Equations and Psychic Wages in the Returns to Schooling. *American Economic Review* 67, p. 549–558.
50. MACRI, DIANA-GLORIA (2001): Cum poți obține un loc de muncă la Roșiori de Vede – Teleorman. *Sociologie Românească* 1–4, p. 172–193.
51. MCGOLDRICK, KIMMARIE, ROBST, JOHN (1996): Gender Differences in Over-education: A Test of the Theory of Differential Overqualification. *American Economic Review* 86, 2, p. 280–284.
52. ORBÁN, ANNAMÁRIA, SZÁNTÓ, ZOLTÁN (2005): Társadalmi tőke. [Social Capital] *Erdélyi társadalom* 3, 2, p. 55–70.
53. PĂNESCU, CĂTĂLINA ANDREEA (XXXX): Brain Drain and Brain Gain: A New Perspective on Highly Skilled Migration. In: *New Patterns of Labour Migration in Central and Eastern Europe* (Retrieved from: www.cenpo.ro), p. 112–135.
54. PATERNOSTRO, STEFANO, SAHN, DAVID E. (1999): Wage Determination and Gender Discrimination in a Transition Economy: The Case of Romania. *World Bank Policy Research Working Paper* 2113, p. 1–31. (Retrieved from: <http://ssrn.com>)
55. PATRINOS, HARRY ANTHONY (1997): Over-education in Greece. *International Review of Education*, p. 203–223.
56. PIKÓ, BETTINA, (2004): A vallás és egészség kapcsolatának szociológiai értelmezése. In: Vingender István (ed.): *Egészségyszociológia. Szöveggyűjtemény*. Budapest, Semmelweis University, p. 51–59.
57. PÎRCIOG, SPERANȚA, CIUCĂ, VASILICĂ, BLAGA, EUGEN (2006): Evoluția ocupațiilor pe piața forței de muncă din România în perspectiva anului 2010. București, Ministerul Muncii Solidarității Sociale și Familiei.
58. PREOTESI, MIHNEA (2004): Salariații români – câștigători și perdanti ai tranziției. *Calitatea Vieții* 17, nr. 3–4, p. 1–20.
59. PUSZTAI, GABRIELLA, VERDES, EMESE (2002): A társadalmi tőke hatása a felekezeti gimnazisták továbbtanulási döntéseire. *Szociológiai Szemle* 2002/1, p. 90–106.
60. PUTNAM, ROBERT D. (1995): Tuning In, Tuning Out: The Strange Disappearance of Social Capital in America. The 1995 Ithiel de Sola Pool Lecture. *Political Science and Politics* 1995, december, p. 664–683.
61. PUTNAM, ROBERT D. (2006): Egyedül tekézni: Amerika csökkenő társadalmi tőkéje. [Bowling Alone: America's Declining Social Capital] In: Lengyel György Szántó Zoltán (eds.): *Gazdaságyszociológia*. Budapest, Aula, p. 207–219. Translation: Varga Tibor.
62. RÓBERT PÉTER (1994): Egyenlőtlen esélyek az iskolai képzésben. In: Havas Katalin, Somorjai Ildikó (ed.): *Szöveggyűjtemény a társadalmi egyenlőtlenségek tanulmányozásához*. Budapest, Techno Inter Kft.
63. RUBB, STEPHEN (2003): Over-education: a short or a long run phenomenon for individuals? *Economics of Education Review* 22, p. 389–394.
64. RUMBERGER, RUSSEL W. (1981): The Rising Incidence of Over-education in the U.S. Labor Market. *Economics of Education Review* 1, 3, p. 293–314.
65. SANDU, DUMITRU (1999): Drumul antreprenorial: fără încredere dar cu relații. *Sociologie Românească* 1999/2, p. 117–136.
66. SICHERMAN, NACHUM (1991): “Over-education” in the Labor Market. *Journal of Labor Economics* 9, 2, p. 101–122.

67. SIK, ENDRE (2004): Mérhetetlen(ül fontos) tőkék. In: Szivós Péter – Tóth Pál István (eds.): *Stabilizálódó társadalomszerkezet*. TÁRKI Monitor jelentések – 2003. Budapest, TÁRKI, p. 129–133.
68. SIMION, MARIA (2012): Rata de activitate economică a populației României. Nivel și deziderate. *Revista Română de Sociologie*. XXXIII, nr. 1–2, p. 67–87.
69. SLOANE, P.J., BATTU, H., SEAMAN, P.T. (1999): Over-education, undereducation and the British labour market. *Applied Economics* 31, p. 1437–1453.
70. STĂNILĂ, SIMONA (2012): Apariția și evoluția fenomenului brain drain. *Revista română de sociologie*. XXII, nr. 3–4, p. 339–360.
71. STOICA, LAURA (2006): Direcții de acțiune pentru creșterea accesului la educație al copiilor provenind din medii defavorizate. *Calitatea Vieții* 1–2, 1–7.
72. SZABÓ, ANDREA, BAUER, BÉLA, LAKI, LÁSZLÓ, NEMESKÉRI, ISTVÁN (2002): MOZAIK2001[®]Gyorsjelentés – Összegzés. In: Szabó A. et alii (eds.): *Magyar fiatalok a Kárpát-medencében. Gyorsjelentés*. Budapest, Nemzeti Ifjúságkutató Intézet, p. 7–44.
73. SZAKÁL, GYULA (2004): A társadalmi tőke hatása az oktatásra, az egészségre és a civil szférára. In: Szakál Gyula–A. Gergely András (eds.): *Társadalmi tőke, karrieresélyek, viselkedésminták*. Budapest, MTA PTI Etnoregionális Kutatóközpont, Munkafüzetek 97, p. 6–20.
74. TSANG, MUN C., LEVIN, HENRY M. (1985): The Economics of Over-education. *Economics of Education Review* 4, 3, p. 93–104.
75. VERES, VALÉR (2003): A társadalmi struktúra etnikai sajátosságai a posztoszocialista Erdélyben. *Erdélyi Társadalom* 1, p. 87–112.
76. VERES, VALÉR (2004): Foglalkoztatottság és foglalkozásszerkezet Romániában 2002-ben. *WEB* 12, p. 41–48.
77. VERDUGO, RICHARD R., VERDUGO, NAOMI TURNER (1898): The Impact of Surplus Schooling on Earnings. *The Journal of Human Resources* 24, 4, p. 629–643.
78. VERHAEST, DIETER, OMEY, EDDY (2004): What determines measured over-education. *Ghent University Working Paper* 2004/216.
79. VOICU, BOGDAN (2004): Capital uman: componente, niveluri, structuri. România în context european, *Calitatea Vieții* 15, nr. 1–2, p. 1–22.
80. VOICU, BOGDAN (2008): Capitalul social ca premisă a dezvoltării durabile. *Calitatea vieții*, 19, nr. 1–2, p. 85–105.

STUDIUL RELIGIOZITĂȚII ȘI ȘCOALA DE LA BUCUREȘTI.
O ANALIZĂ COMPARATIVĂ CU MODELUL ACTUAL
DE CERCETARE A RELIGIOZITĂȚII

ANCA GORGAN*

ABSTRACT

THE STUDY OF RELIGIOSITY AND THE SCHOOL OF BUCHAREST.
A COMPARATIVE ANALYSIS IN RELATION TO THE CURRENT RELIGIOSITY
INVESTIGATION MODEL

In this study, I identify a possible way of gaining knowledge on the Romanian religious phenomenon. The scientific approach used for this purpose is the comparative analysis between two methodologies that differ first of all from the point of view of their temporal location: the methodology of the School of Bucharest, and the methodology of the European Values Survey. The study includes issues related to the actual religious scene: the perspective of the definition and the dimensions of religiosity, the relationship between methodological holism and individualism established in the research, the relationship between religion and magic. The main conclusion derives naturally from observing the limits of each approach. It is a plea in favour of gaining knowledge on the religious phenomenon using a different approach. This is not a compromise between the two methodologies included in the analysis, but is first of all adequate for the internal laws characterising the Romanian religious environment.

Keywords: the School of Bucharest, European Values Survey, ideal-type of religiosity, Orthodox religiosity, methodology.

DEFINIREA RELIGIOZITĂȚII

Elementul central al sistemului sociologic gustian – cadrul teoretic ce a stat la baza desfășurării monografiilor sociale desfășurate în cadrul Școlii de la București – este voința socială, a cărei caracterizare presupune cunoașterea manifestărilor acesteia: economice, spirituale, juridice și politico-administrative (Gusti, 1968: p. 260).

* Doctorand cu bursă POSDRU al Facultății de Sociologie, Universitatea București, România; e-mail: anca.balan@sas.unibuc.ro.

Echipa monografiștilor care s-au ocupat de manifestările spirituale i-a inclus pe Ernest Bernea, Ion Ionică, Dumitru C. Amzăr și Ion Samarineanu (Rostaș, 2000: p. 147) al căror interes pentru acestea a continuat și după separarea de echipa lui Gusti în forma studiilor publicate în cadrul revistei „Rânduiala” pe care au editat-o împreună.

În categoria manifestărilor spirituale au fost incluse aspecte lingvistice, elemente componente ale capitalului educațional, creația artistică (sculptură populară, literatură, portul, cunoașterea comună a membrilor unității), concepția metafizică despre viață, moarte și lumea de apoi. Perspectiva de abordare a lor a fost triplă (Ionică, 2002: p. 212–214). Prima se referă la conceperea lor ca expresii ale unor valori specifice ce funcționează după legități proprii. Metodologic, această perspectivă presupune stabilirea unei taxonomii a manifestărilor din punctul de vedere al gradului de generalitate în virtutea generării lor de către o valoare comună. Există astfel relația *artă* – valoarea *frumos*, *religie* – valoarea *sfânt*, *morală* – valoarea *bine*. A doua perspectivă a presupus raportarea manifestărilor spirituale la anumite unități structurale ca familia, gospodăria, satul. Pe această dimensiune, motorul generator al manifestărilor constă în forma și trebuințele acestor unități. O ultimă perspectivă este cea a integrării și subordonării lor în ansamblul activității sociale cu funcție ceremonială (riturile agrare integrate în cadrul muncii agricole, nunta, înmormântarea, ca structuri complexe de manifestări spirituale).

Din punctul de vedere al desfășurării temporale, studiul manifestărilor spirituale ar trebui să se desfășoare în două etape: determinarea tipurilor de fapte conectate la valoarea generativă și integrarea lor socială, adică raportarea lor la structura socială în cadrul căreia se desfășoară, și la momentele de viață socială în care se produc (Ionică, 2002: p. 217). Ele ar putea fi urmate de raportarea la mediul regional-geografic. Momentele principale ce trebuie parcurse sunt: reconstituirea faptelor prin observație directă, analiza lor, urmată de explicarea sociologică (Bernea, 2004: p. 326).

Studiarea vieții religioase înseamnă, în accepția școlii gustiene, cercetarea organizării și activității parohiei sau bisericii, adică stabilirea frecvenței participării la slujbele religioase, a asistenței religioase a preotului în diferitele momente ale vieții, a modului în care interferează elementele de natură păgână sau magică cu cele creștine în cadrul aceleiași practici sau credințe religioase (Gusti, 1968: p. 432). Înainte de a fi recunoscut la nivel grupal, fenomenul religios este identificat la nivel individual, ca afect ce însoțește conștiința de sine (Gusti, 1968: p. 269). Alături de iubirea de sine și simpatie, religiozitatea este factor structurant al subiectivității individuale, toate demonstrând instinctul primordial al sociabilității umane. În mod concret, religiozitatea este echivalentă cu venerația, „un sentiment de teamă respectuoasă” (Gusti, 1968: p. 269), ce apare prin perceperea lumii înconjurătoare, naturale și sociale, ca fiind inaccesibilă cunoașterii integrale. Este o viziune asupra religiei și religiozității de sorginte

durkheimiană, ce semnifică subordonarea eului individual față de societatea percepută a fi plasată la un nivel superior acestuia.

Din punctul de vedere al **definirii conținutului** ei, în cadrul Școlii de la București „religia e privită ca un ansamblu solidar de credințe și practici strânse în jurul ideii de sfânt” (Ionică, 2002: p. 215). Prin urmare, este urmată calea deschisă de E. Durkheim (1995: p. 54), definiția paradigmatică a religiei fiind aceea a unui sistem de credințe și practici corespunzătoare lor. În același timp este folosită distincția weberiană dintre religie – ce presupune venerația și magia – ce are ca obiect constrângerea (Weber, 1999: p. 35). Derivată din legea paralelismului manifestărilor (Gusti, 1968: p. 341), dar și din procesul istoric al diferențierii istorice a valorilor, apare necesitatea studiului religiozității „numai pe bază de comparații cu celelalte grupuri de manifestări” (Ionică, 2002: p. 219) spirituale, scopul fiind evidențierea elementelor tipice și esențiale. Prin urmare, un principiu metodologic ce poate fi desprins de aici este acela al studierii faptelor religioase printr-o abordare comparativă, fiind considerată axiomatică relaționarea existentă între manifestările spirituale.

Această conectare teoretică a condus la elaborarea unui posibil plan de studiere a vieții religioase, care are la bază operaționalizarea religiozității prin analogie cu dimensiunile majore ale personalității umane: reprezentări religioase, practici și afecte religioase (Iosif, 2002: p. 220–223). Reprezentările religioase sunt credințele, ideile și miturile referitoare la Divinitate (modalitate de întrupare, localizare, atribute) și acțiunea ei (creație, finalitatea creației, ordinea naturală și socială) și la ființele supranaturale. Trebuie remarcată presupuziția simbiozei dintre elementele religioase și cele magice. Astfel, întruparea divinității se poate produce în putere nevăzută, corp ceresc, natură, plantă, animal, chip cioplit, spirit, ultima poziție fiind ocupată de Dumnezeu. De asemenea, în categoria ființelor supranaturale, pe același plan sunt incluși eroii mitici (regi, împărați), îngerii, sfinții și demonii. Este de remarcat includerea în această ultimă categorie doar a ființelor ce trebuie constrânse magic în scopul evitării efectelor lor nocive asupra vieții oamenilor. Prin urmare, semnificația religioasă a acestui concept se pierde.

În ceea ce privește practicile religioase, devin obiect de studiu elementele de cult divin, al sfinților, al morților, al eroilor mitici și al celorlalte ființe supranaturale, ca și riturile accidentale și de trecere, în această categorie fiind cuprinse cele șapte taine ale Bisericii. În cadrul practicilor religioase sunt stabilite conținutul și funcția socială (scopul în care este desfășurat) și agenții care sunt implicați în desfășurarea lor. Deci, se reia perspectiva durkheimiană asupra riturilor și a funcției lor de a întări coeziunea socială. Locul, obiectul, timpul sunt de asemenea urmărite, ceea ce conduce la o contextualizare spațială și temporală a practicii investigate.

Operaționalizarea conceptului de *sentiment religios* are ca principală dimensiune teama de Dumnezeu, ce poate fi identificată prin subdimensiunile

atitudini religioase și practici religioase, conținutul celei de-a doua sub-dimensiuni fiind integrat în mare măsură subdimensiunii *practici religioase*. Se propune și o variantă de tipologizare ce alătură tipul ascetului, misticului și al nelegiuitului.

Un ultim aspect ce mai trebuie evidențiat este acela al studierii celor trei dimensiuni ale manifestărilor religioase menționate mai sus, prin raportarea și față de comunitățile religioase, diferite din punct de vedere confesional. Prin urmare, este conștientizată necesitatea diferențierii studiului religiozității pe axa principalelor confesiuni creștine.

Cercetarea Studiul Valorilor Europene are ca fundament dorința de cunoaștere comparativă a orientărilor valorice ale popoarelor europene, ea fiind realizată pentru prima oară în România în 1993. Principalele orientări valorice studiate sunt cele referitoare la familie, muncă, politică, religie, stat și justiție socială, toleranță și încredere, raporturile dintre sexe și protecția mediului. În cadrul ei, conceptul de religiozitate este operaționalizat pe următoarele dimensiuni: atitudini religioase (atitudinea față de moarte, semnificația acordată vieții, importanța acordată lui Dumnezeu, evaluarea propriei stări de religiozitate, considerarea religiei ca sursă de energie, evaluarea unor comportamente deviate din punctul de vedere al practicii creștine), practica și afilierea religioasă (apartenență la o denominațiune, schimbarea acesteia, frecvența participării la serviciile religioase, frecvența rugăciunii, participarea la serviciile religioase asociate momentelor importante ale vieții), socializarea religioasă, credințe religioase (în Dumnezeu, viață după moarte, în existența sufletului, în Iad, Rai, păcat, telepatie, puterea unui talisman, în învierea după moarte, reîncarnare, miracole).

Accentul se pune pe credințele și practicile religioase individuale. Dată fiind diversitatea religioasă a ariei geografice pe care s-a desfășurat cercetarea, informațiile obținute au un nivel ridicat de generalitate, nereușind să surprindă specificitatea fiecărui tip de religiozitate.

Sintetizând, din punctul de vedere al semnificației conceptuale a religiozității, se poate stabili ca trăsătură comună a celor două modalități de surprindere a religiozității în spațiul românesc apartenența la spațiul reprezentat de sociologia clasică a religiei (Durkheim și Weber), prin definirea religiei recurgând la cele două dimensiuni majore ale acesteia: credințe, practică și atitudini religioase. Cele două scheme de definire și operaționalizare a religiozității cuprind, alături de elementele de religiozitate creștină, și elemente de mitologie populară sau elemente aparținând altor religii.

INDIVIDUALISM/HOLISM METODOLOGIC

Din punct de vedere epistemologic, opțiunea sistemului gustian este abordarea de tip holist ce se concretizează în plasarea în centrul atenției a unităților sociale (comunitățile, instituțiile și grupările), în detrimentul individului și al individualului (Mihăilescu, 1996: p. 56). Potrivit lui Gusti, comunitățile sunt

caracterizate de „integrarea completă a indivizilor, prin anihilarea voințelor individuale și prin aservirea voinței colective obișnuite și interesul comun” (Gusti, 1941: p. 66 *apud* Mihăilescu, 1996: p. 56). Regăsim apriorismul sociologic de filieră durkheimiană întrucât, afirmă Gusti, individul este social pentru că „societatea trăiește în individ” (*ibidem*, p. 54). El este valorizat ca individ-tip, expresie sintetică și purtător al unui *pattern* cultural comunitar, iar nu ca individualitate înzestrată cu potențialitate creatoare în interiorul acestui *pattern*. Informatorul folosit pentru culegerea datelor este folosit astfel pentru a afla despre obiceiurile satului, pentru a da doar un exemplu, și nu pentru a afla în ce mod preia el acest obicei și îl integrează în propria-i existență.

Această perspectivă metodologică poate fi exemplificată prin modul de **raportare** a religiei și religiozității **la fenomenul magiei** înțeleasă ca fiind o zonă de spiritualitate aflată la limita inferioară a religiosului (Bernea, 2004: p. 322), diferențierea dintre ele fiind dată de scopul în care ele se desfășoară (Ionică, 1996: p. 42, Bernea, 2006: p. 72, Cristescu-Golopenția, 2002: p. 52). Urmărirea consecventă a principiului metodologic referitor la unitatea dintre manifestări (Gusti, 1968: p. 341) a condus la analiza compactă a elementelor religioase și magice, neproblematizându-se asupra separației teoretice și practice ce există între ele. Dată fiind subordonarea manifestărilor spirituale unor unități structurale ale satului (casa, câmpul, pădurea) (Gusti, Herseni, 2002: p. 211), obiectul principal de studiu în cadrul cercetării manifestărilor religioase îl constituie astfel **obiceiul** și forma extinsă a lui – **ceremonia**.

Elementele definitorii ale obiceiului sunt exterioritatea față de individ, dimensiunea colectivă, persistența în timp sub forma tradiției, forma ritualică (Bernea, 2004: p. 118–121). Structura obiceiului este identificată a fi comună atât celor religioase, cât și celor de natură magică: agenții, ritualurile și ceremoniile desfășurate prin agenți și reprezentările ce stau la baza lor (Bernea, 2004: p. 154). Au fost înregistrate și descrise obiceiuri și ceremonii ce se desfășoară în momentele importante ale vieții individuale (moartea, nunta, boala) sau colective (muncile agricole), pentru a da doar câteva exemple dintre ele. Din punctul de vedere al religiozității creștine, se consideră că structura obiceiurilor include un corpus creștin alături de care se manifestă o subcomponentă magică, având o origine temporală mai îndepărtată decât cea creștină și străină din punct de vedere ideologic de aceasta (Bernea, 2004: p. 180). Astfel, Ion Ionică prezintă ceremonia agrară a cununii, a cărei semnificație religioasă de bază este aceea a grâului ca imagine simbolică a lui Hristos, în cadrul mai extins al simbolisticii jertfei (Ionică, 1996: p. 84). Un alt element religios în acest ceremonial, aflat în legătură cu cel al cununii, îl constituie sfințirea boabelor de grâu de ziua Crucii (*ibidem*, p. 87). Dar cununa ce se construiește din spicele de grâu la secerat are și o valoare magică, fiind folosită ca bun de leac (*ibidem*, p. 141). În același context pot fi amintite ceremoniile de moarte și înmormântare a căror semnificație religioasă este acoperită de cea magică. Rânduilele de moarte din Gorj au la bază frica de moroi

sau strigoi, fiind încadrate în sfera mai largă a credințelor referitoare la viața după moarte (Bernea, 1998). De asemenea, obiectele folosite la înmormântare (tronul, lumânarea, crucea) trebuie să respecte anumite cerințe de formă pentru a nu da naștere la ritualuri magico-păgâne (*ibidem*, p. 96–105), iar interdicțiile de înmormântare – luni, miercuri, vineri – sunt respectate, pentru a nu mai muri cineva în casă.

Care sunt caracteristicile principale ale unei asemenea abordări? Discuția pornește de la elementul reprezentativ pentru religie în forma ei formală – Biserica, a cărei analiză poate fi disociată pe două componente majore: clerul și laicii. Acestora le corespunde sistemul de credințe și practici formale, ce nu se abate de la standardul creștin de religiozitate, respectiv sistemul informal, ce permite o imixtiune a elementelor de spiritualitate tradițional-populară determinată de nevoile credincioșilor (Bernea, 2006: p. 69–72). Altfel spus, viața religioasă a satului cuprinde viața religioasă stabilită la nivel formal și viața religioasă informală, care este mai diversificată și contextualizată decât prima. Prin urmare, obiceiul magico-religios aparține nivelului informal al religiozității și devine o expresie a unei anumite modalități calitative și cantitative de interiorizare a modelului de religiozitate transmis la nivelul formal. Poate fi pusă astfel în evidență dimensiunea procesual-sistemică a fenomenului religios la nivelul comunității satești românești: starea inițială reprezentată de modelul formal de religiozitate, procesul propriu-zis de interiorizare a acestui model și rezultatul final – transpunerea lui sub forma unor obiceiuri magico-religioase. Din această perspectivă, analiza doar a produsului acestei interiorizări la nivel comunitar – obiceiul propriu-zis – conduce la pierderea integralității și organicității fenomenului religios la nivel individual.

Unitatea indisolubilă între elementele religioase și cele magice nu este spartă în scopul extragerii unor informații detaliate despre modul în care este valorificat religiosul în cadrul satului și a gospodăriei țărănești. Cauza o considerăm necircumscrierea precisă a celor două domenii, lipsa unei operaționalizări a conceptului de religiozitate creștin-ortodoxă, ceea ce are ca rezultat pierderea vizibilității religiosului în favoarea elementului tradițional-popular de factură magică. Evidențierea raportului religios-magic în interiorul credințelor și obiceiurilor satești putea conduce mai departe la o posibilă comparare a lor din perspectiva acestui raport, stabilindu-se astfel zonele de religiozitate pură, ca și zonele de penetrare diferențiată a lor de către elementele necreștine. De asemenea, nu este explicată prezența, în cadrul unui obicei magico-religios, a unui anumit element al religiozității și nu a altuia (Cristescu-Golopenția, 2002).

Prin urmare, practicile religioase dobândesc o justificare magică și invers. Se poate spune că nu există categoria distinctă a obiceiurilor religioase și a celor de altă natură (spre exemplu, magice), ci există doar categoria obiceiurilor magico-religioase (Cristescu-Golopenția, 2002: p. 52). Accentul pus pe identificarea și descrierea obiceiurilor, în general, și a celor magico-religioase, în mod special, a condus la imposibilitatea generalizării rezultatelor observațiilor, întrucât „obiceiul,

ca fapt concret, dincolo de formele tradiționale de viață nu poate fi detașat nicăieri (Bernea, 2004: p. 121). Cu alte cuvinte, studiul obiceiurilor se concretizează în enunțuri referitoare la anumite unități sociale strict circumscrise din punct de vedere geografic. Dar această modalitate de cercetare, ce presupune accentul pus pe descrierea obiceiurilor și ceremoniilor, nu permite referirea la conținuturi strict religioase strict ortodoxe ca ascultare, credință, rugăciune, elemente de asceză, conținuturi cu nivel de generalitate mare, dar care pot lua forme contextualizate. În plus, se impune stabilirea structurii obiceiurilor, a modului și gradului de întrepătrundere a elementelor magice și a celor religioase, și nu doar prezentarea conținutului și funcției lor sociale în cadrul unei unități sociale bine circumscrise.

În cadrul cercetării European Values Survey, elementul de referință este individul, modul în care se regăsesc credințele și practicile religioase la nivel individual. Datele au permis realizarea unor scheme de tipologii bazate pe polaritatea practică–credință religioasă (Voicu, 2007; Sandu, 2006; Dungaciu, 2011).

Din punctul de vedere al religiozității creștine, acest tip de metodologie eludează dimensiunea ei comunitar-tradițională. Logica intrinsecă spațiului religios ortodox afirmă importanța individului, dar numai în cadre comunitare. Un principiu de funcționare esențial spațiului ortodox este cel al tradiției, ce semnifică, în esență, capacitatea de exteriorizare și instituționalizare a unor modele comunitare. Modelul formal de religiozitate, promovat la nivel de instituție socială, este elaborat și transmis prin coordonate comunitare. Privind religiozitatea din aceeași perspectivă procesuală, se acordă atenție tot rezultatului final – transpunerea, la nivel individual de data aceasta, a modelului formal de religiozitate.

În plan metodologic, cele două abordări ale religiozității creștin-ortodoxe sunt diametral opuse și incomplete. Școala de la București afirmă prioritatea obiceiului (a dimensiunii comunitar-tradiționale) în fața individului, în vreme ce Studiul Valorilor Europene inferează asupra realității religioase pe baza religiozității individuale neintegrate într-un spațiu comunitar. În acest mod, în prima situație este supradimensionată ideea tradiției comunitare, coordonată specifică creștinismului de tip ortodox, dar care ar fi trebuit completată cu cea individuală, inexistentă în analizele realizate de monografiștii gustieni. În ambele abordări, evaluarea religiozității se realizează prin accentuarea laturii ritualice, în timp ce în interiorul credințelor nu se distinge clar între cele strict religioase și cele aparținând mitologiei populare sau altor religii. Altfel spus, nu se acordă atenție structurii religiozității și dimensiunii ei procesuale.

DIMENSIUNEA LONGITUDINALĂ ȘI TRANSVERSALĂ

O primă limită a cercetării religiozității în cadrul Școlii de la București este, în primul rând, cea a „prezenteismului sociologic” (Larionescu, 1996: 26). Studiul trecutului, aproape inexistent datorită limitării la aproximativ 30 de ani de

anterioritate, așa cum a fost realizat în cadrul Școlii, nu permite perspectiva longitudinală asupra fenomenului religiozității. De asemenea, viitorul este incert, datorită atât lipsei viziunii longitudinale, cât și a lipsei dimensiunii explicativ-predictive a teoretizărilor asupra respectivelor fenomene. O a doua limită a studierii religiozității este cea care derivă din imperativul metodologic al monografiei sociale, și anume epuizarea tuturor informațiilor, a datelor referitoare la unitatea socială radiografiată. Din punct de vedere al teoretizării lui, îl regăsim datorită legii paralelismului sociologic prin care datele nu se ierarhizează ca importanță a lor (Larionescu, 1996: p. 26). În acest fel a fost favorizată descrierea prin acumulare continuă de date, în defavoarea integrării lor în sisteme explicative ale realităților religioase studiate; o viziune descriptivă, contextualizată, care nu a reușit să atingă nivelul explicativ. Acest neajuns este eliminat în cel de-al doilea model de analiză a religiozității, prin care este posibilă și abordarea explicativ-predictivă, ca și abordarea longitudinală.

În ceea ce privește abordarea transversală, ambele metodologii și-au propus să atingă acest deziderat. La nivel teoretic, modelul monografic și-a propus să contextualizeze analiza religiozității prin raportarea faptelor de religiozitate la diferitele confesiuni satești. De asemenea, datele obținute în cadrul cercetării European Values Survey au incitat la perspective comparative asupra religiozității diferitelor popoare europene. Vom evidenția în continuare limitele reale unei asemenea abordări.

Definiția operației de măsurare folosită în științele exacte este una extrem de clară: a măsura înseamnă a stabili valoarea unei mărimi, folosind în acest scop un etalon de măsură. El este, astfel, o expresie a necesității de unitate. În cazul nostru, mărimea ce se dorește a fi măsurată este religiozitatea. Fiind, în esență, un model cultural ce ființează prin intermediul valorilor proprii, religiozitatea se găsește la intersecția a două coordonate: axa național-general și axa individual-colectiv. Prima este o recunoaștere a unei realități intrinseci creștinismului: ca model cultural general a fost implementat la nivelul unor diverse contexte culturale (circumscrise unor spații naționale), astfel încât s-a produs o osmoză a celor cel puțin două modele culturale ce au intrat în contact. Altfel spus, se poate discuta de creștinism la nivel teologic – un nivel de maximă generalitate – dar, în momentul în care este analizată starea de religiozitate creștină a unei populații circumscrise de anumite caracteristici naționale, discursul trebuie plasat, inevitabil, la un nivel mai scăzut de generalitate. Și aceasta, întrucât fiecare neam a preluat, și interiorizat în moduri diferite modelul cultural general al creștinismului (Mehedinți, 1941; Stăniloae, 2003). Această diferențiere devine și mai complexă dacă se acordă importanță și diferențierilor de ordin confesional, prezente în interiorul zonei creștine. Există, astfel, religiozitate creștină românească, grecească, rusească, în cadrul spațiului religios ortodox, așa cum există același tip de diferențiere, mai mică decât în spațiul ortodox, în cadrul spațiului religios catolic sau protestant, datorită formei diferite de organizare a respectivelor biserici. Prin urmare,

considerăm Europa ca fiind un uriaș puzzle religios, piesele sale diferențiindu-se în funcție de două criterii: cel confesional (ortodox, catolic, protestant, neoprotestant) și cel național.

În aceste condiții, o completă perspectivă transversală – și ne referim la spațiul religios ortodox – se poate obține urmărind un algoritm de tip matematic: realizarea unui etalon de măsură a religiozității (modelul formal de religiozitate prescris de fiecare religie în parte), stabilirea influențelor contextului cultural național și comunitar în sens restrâns (transmiterea acestui model se produce într-un cadru comunitar), evidențierea modului de interiorizare a modelului inițial la nivel individual și, în final, raportarea acestui mod de interiorizare la modelul inițial. Religiozitatea devine, astfel, o proprietate de tip relațional, întrucât numai prin raportarea la modelul formal de religiozitate se poate stabili valoarea ei precisă. Observăm că, în acest proces, sunt implicate mai multe modele de religiozitate: modelul creștin ortodox inițial (cu nivelul cel mai înalt de generalitate), modelul de religiozitate național (nivelul imediat următor de generalitate, ce reprezintă adaptarea primului la contextul național), modelul de religiozitate național comunitar (cel ce a intrat propriu-zis în atenția Școlii de la București) și modelul de religiozitate național comunitar, interiorizat la nivel individual. Metodologia cercetării European Values Survey se focalizează asupra ultimului model care își extrage caracteristicile din cele supraordonate lui. El este cel care dă măsura religiozității individuale (cea care s-a dorit a fi surprinsă), dar a cărui determinare nu se poate realiza decât în urma elaborării modelelor anterioare. În contexte naționale diferite, modelul interiorizat la nivel individual este diferit. Compararea la nivel individual nu se poate realiza decât prin raportarea la etalonul de măsură care este modelul de religiozitate prescris.

ÎN LOC DE CONCLUZII

Principalul aspect ce trebuie evidențiat este cel referitor la acuratețea descrierii religiozității, în sensul *adecvării la obiectul cercetat*. Din punctul de vedere al studiului religiozității creștin-ortodoxe, abordarea holistică, dar și cea opusă ei, este o modalitate neadecvată principiilor de definire a spațiului religios. Unitatea de referință a acestuia este individul deschis spre comuniune. Deci, în analiza religiozității ar trebui surprins modul în care individul se raportează la un model de religiozitate ce este rezultatul unor negocieri colective în interiorul spațiului religios.

Descrierea stării de religiozitate caracteristică unei unități sociale, indiferent de complexitatea acesteia, ar trebui să aibă ca obiectiv principal modalitatea și gradul de interiorizare a unui model standard de religiozitate ce este prescris de către fiecare tip de religie în parte. Doar acesta definește propriu-zis semnificația conceptului „religiozitate”, în vederea stabilirii prin comparare a nivelului de

religiozitate caracteristic respectivei unități sociale. O mai mare interiorizare a modelului de religiozitate formal (prescris) înseamnă un mai mare nivel al stării de religiozitate, putând conduce la perspective longitudinale și transversale complete. Întrebarea la care trebuie să se răspundă devine astfel: *Cum preia și prelucrează individul modelul de religiozitate existent la nivel comunitar? În ce măsură acest model comunitar de religiozitate (chiar și surprins prin intermediul obiceiurilor) este o reflectare a unui model etalon de religiozitate creștin-ortodoxă?*

Prin urmare, un al doilea sens prin care se poate stabili acuratețea descrierii stării de religiozitate se referă la *completitudinea informațiilor* pe baza cărora se realizează aceasta. Modelul de religiozitate propus de Școala sociologică de la București, având ca element de referință obiceiul, ar fi trebuit decriptat, rezultând clar demarcate cele două componente majore: cea religioasă și cea magică. Inexistența acestei operații conduce la o viziune generală, de ansamblu asupra religiozității satului românesc, pe care putem s-o denumim „asupra spiritualității sătești”. Cel de-al doilea model rămâne la un nivel de suprafață a practicilor și credințelor religioase individuale, cărora nu le oferă o dimensiune comunitară.

Principala cauză o considerăm a fi lipsa preocupării pentru definirea religiozității creștine, prin raportare la alte tipuri confesionale sau la alte tipuri de religiozități. S-a pornit cu definirea și operaționalizarea fenomenului religios în general, dar raportarea strictă la religiozitatea creștină este redusă ca întindere în ansamblul instrumentelor de culegere a datelor. Prin urmare, fenomenul religios se dizolvă într-o soluție a fenomenelor spirituale cu o concentrație redusă. Rezolvarea acestor deficiențe implică integrarea definiției religiei și religiozității în cadrele religiozității creștin-ortodoxe. Pașii concreți sunt echivalenți cu identificarea modelelor de religiozitate succesive ca nivel de generalitate, a căror existență este determinată de contextul cultural specific religiei creștine de tip ortodox. Din punct de vedere metodologic, aceste modele de religiozitate asociate spațiului religios ortodox devin ideal-tipuri în sens weberian (Weber, 2001), concordante cu principiile interne de funcționare a câmpului religios. Construirea lor devine un imperativ, datorită diferențierii spațiului religios ortodox românesc de alte spații religioase, atât pe linie confesională, cât și pe cea națională. Doar astfel va fi asigurat caracterul etic și obiectiv al cunoașterii acestei realități sociale.

BIBLIOGRAFIE

1. BERNEA, ERNEST (1998), *Moartea și înmormântarea în Gorjul de Nord*, Cartea Românească, București.
2. BERNEA, ERNEST (2004), *Trilogie sociologică*, Dacia, Cuj-Napoca.
3. BERNEA, ERNEST (2006), *Civilizația română sătească*, Vremea, București.
4. CRISTESCU-GOLOPENȚIA, ȘTEFANIA (2002), *Gospodăria în credințele și ritualurile magice ale femeilor din Drăguș*, Paideia, București.
5. DUNGACIU, DAN (2011), *Cum suntem ortodocși?! În ce mai cred românii astăzi?* în *Historia*, nr. 112.

6. DURKHEIM, EMILE (2001), *Formele elementare ale vieții religioase*, Polirom, Iași.
7. GUSTI, DIMITRIE (1941), *La science de le réalite sociale. Introduction à un système de sociologie, d'éthique et de politique*, Alcan, Presses Universitaires de France, Paris, *apud* Mihăilescu, Vintilă (1996).
8. IONICĂ, ION I. (2002), *Plan general pentru cercetarea manifestărilor spirituale*, în D. Gusti, T. Herseni, *Îndrumări pentru monografiile sociologice*, Editura Universității București, București.
9. IONICĂ, ION I. (1996), *Dealul Mohului: ceremonia agrară a cununii în Țara Oltului*, Minerva, București.
10. IOSIF, OCTAV (2002), *Plan pentru cercetarea vieții religioase*, în D. Gusti, T. Herseni, *Îndrumări pentru monografiile sociologice*, Editura Universității București, București.
11. LARIONESCU, MARIA (1996), *Dimitrie Gusti, fondatorul Școlii Sociologice de la București*, în Larionescu, Maria (coord.) *Școala de la București. Tradiție și actualitate*, Metropol, București.
12. MEHEDINȚI, SIMION (1941), *Creștinismul românesc – adaos la caracterizarea etnografică a poporului român*, Cugetarea-Georgescu Delafras, București.
13. MIHĂILESCU, VINTILĂ (1996), *Despărțirea de Gusti*, în Larionescu, Maria (coord.) *Școala de la București. Tradiție și actualitate*, Metropol, București.
14. ROSTAȘ, ZOLTAN (2000), *Monografia ca utopie*, Paideia, București.
15. SANDU, DUMITRU (2006), *Dialog imaginar despre mentalități*, în *Viața socială în România urbană*, Polirom, Iași.
16. STĂNILOAI, DUMITRU (2003), *Națiune și creștinism*, Elion, București.
17. WEBER, MAX (1999), *Sociologia religiei*, Teora, București.
18. WEBER, MAX (2001), *Teorie și metodă în științele culturii*, Polirom, Iași.

**INTRODUCERE ÎN SOCIOLOGIE, PRIMA PARTE A UNUI TRATAT
COMPLET DE SOCIOLOGIE MARCA TRAIAN BRĂILEANU**

ALEXANDRU-OVIDIU VINTILĂ*

ABSTRACT

**INTRODUCTION IN SOCIOLOGY, THE FIRST PART OF A COMPLETE
STUDY OF SOCIOLOGY, SIGNED BY TRAIAN BRĂILEANU**

This study describes the structure of Traian Brăileanu's work, *Introducere în sociologie* (*Introduction in Sociology*), but also the ideas that the Romanian sociologist put forward in this work. He structured his paper into four parts: the notion of sociology, the object of sociology, sociology and the other sciences and the sociological method. In the second part of his study, he focused his interest on the relation between the human being and society, between the structure and functioning of the system in the community. The sociologist from Bucovina seeks to understand the relation between element and system. He attempts to explain the relation between human being and system, stating that humans are involved in a multitude of relations in their world. In this context, the Romanian professor considers that social reality, which is the object of the sociology study, is born out of the contact between communities.

Keywords: Traian Brăileanu, social, reality, autonomy, system, community, relations.

În noiembrie 1923, Traian Brăileanu, devenit între timp profesor agregat în cadrul Universității din Cernăuți, va avea definitivată o nouă lucrare, pe care a intitulat-o *Introducere în sociologie*. Prin urmare, cartea va fi publicată, în același an, la Editura Librăriei „Ostașul Român” (Anton Roșca) din capitala Bucovinei. Încă din *Cuvântul înainte* al volumului, sociologul își va face publice intențiile, precizând că lucrarea de față reprezintă prima parte a unui tratat complet de sociologie, partea a doua va cuprinde o expunere critică a teoriilor sociologice, în primul rând a sociologiei lui A. Comte și a lui H. Spencer, iar în partea a treia va încerca să întemeieze o sociologie privită ca știință independentă. Tot acum va

* Redactor al revistei „Bucovina literară” și al revistei „Scriptum” a Bibliotecii Bucovinei „I.G. Sbiera” Suceava, România, doctorand în istorie în cadrul Universității „Ștefan cel Mare” din Suceava, e-mail: ovidius_vintila@yahoo.com.

stabili coordonatele definitorii ale proiectului său: „Dar avem în vedere o sinteză și mai largă, un sistem de filosofie socială, legând Sociologia cu filosofia propriu-zisă prin Etică și deschizând, în urmă, drumul pentru teoriile artelor sociale printr-un tratat de Politică. Etica a apărut în 1919 în limba germană, rămânând acum s-o turnăm în forma ei definitivă pentru ediția românească, iar întâia redactare a Politicii e așternută pe hârtie” (Brăileanu 1923: I).

Sociologul contemporan Constantin Schifirneț este de părere că: „Traian Brăileanu și-a propus să alcătuiască un tratat cu titlul general *Elemente de sociologie*, compus din trei părți: **1. Introducere în sociologie**; **2. Sociologia generală**; **3. Politica**. Sistemul sociologic al lui Brăileanu trebuie înțeles în această triadă. Lucrarea *Sociologia generală*, publicată în 1926, a fost, în intenția lui Brăileanu, o primă schițare a unui manual viitor. După publicarea celor trei volume în anii '20, sociologul român se gândea la o *Sociologie generală* concepută ca un *tratat mare și sistematic pentru învățământul superior*, deosebit de precedentele prin multe modificări și adausuri. Acest proiect trebuia să apară ca operă postumă, însă până acum nu se știe nimic de existența lui, probabil, printre manuscrisele rămase în arhiva din casa de la Cernăuți, dar pierdute, să fi fost și acest tratat” (Schifirneț 2009: 64).

Arheolog al ideilor și modelelor de gândire, Traian Brăileanu, în dezbateră iscată pe parcursul cărții sale, va face apel la Auguste Comte, a cărui idee va fi expusă pe larg. Alți gânditori la care se va referi Brăileanu sunt Francis Bacon, René Worms, Lévy-Bruhl, Ferdinand Tönnies, Henri Poincaré, Mach, Spencer, Gustave Le Bon, G. Simmel, Montesquieu, W. Wundt, E. Boutroux, Carl Siegel (fost profesor al Universității din Cernăuți, la fel ca R. Wahle, ambii fără să fie amintiți de istoria filosofiei românești), Avenarius, Durkheim, bunul său prieten și colaborator Gaston Richard, filosofii antici Aristotel și Platon, Paul Barth, J.M. Baldwin, Ch. A. Ellwood, românii V. Conta și A.D. Xenopol ș.a. Surprinde totuși felul în care este tratat Max Weber de către Traian Brăileanu, în tot cazul nu pe măsura contribuțiilor sale, care l-au plasat în prim planul sociologiei, ca unul dintre fondatorii acestei discipline.

Analiza întreprinsă de profesorul cernăuțean în a sa *Introducere în sociologie* va fi împărțită în patru părți, după cum urmează: **1.** noțiunea sociologiei; **2.** obiectul sociologiei, aici arătându-se interesat de relația dintre individ și societate, de noțiunea sistemului, de structura și funcțiunea sistemului (având în vedere statica și dinamica), de viața și materia moartă, precum și de ce înseamnă comunitatea și autonomia comunității; **3.** sociologia și celelalte științe în această a treia secvență a tomului său concentrându-se asupra locului sociologiei în sistemul științelor și, nu în cele din urmă, asupra raportului dintre sociologie și științele sociale; **4.** metoda sociologică.

Traian Brăileanu va localiza, încă din primele pagini ale *Introducerii în sociologie*, interesul pentru țesătura fenomenelor sociale. Acesta provine, în viziunea sociologului bucovinean, din nevoile adaptării individului la mediul social

în care se naște și trăiește. Adaptarea este un raport de interdependență, mediul transformă organismul, iar acesta tinde a transforma mediul (a-l adapta) pentru trebuințele sale. Acum, filosoful și sociologul cernăuțean va face recurs la formularea lui Spencer, potrivit căreia: „adaptarea ar fi deci năzuința de a realiza un echilibru între organism și mediu, între două sisteme de forțe, pe care, din punctul de vedere al organismului, le putem numi forțe interne și externe. Acest echilibru prezintă o mare variație de stabilitate. Cel mai înalt grad de stabilitate ni-l înfățișează raportul între *viață* și *natura moartă*, din care rezultă definiția vieții ca *adaptare continuă de relații interne la relații externe*” (Brăileanu 1923: 1). Brăileanu distinge între *adaptarea pasivă* și cea *activă*. De asemenea, observă *reacțiuni (reflexe)* și *acțiuni (conștiente)* ale organismului în raport cu mediul. Se înțelege, astfel, că *adaptarea activă* este întemeiată pe cunoaștere. Problema, identificată de Brăileanu, este: „când putem vorbi de intervenția conștiinței unitare sau a voinței, deci de o acțiune a organismului și unde e limita între acțiunea conștientă și reacțiunea-reflex”? (Brăileanu 1923: 1) „Este, de exemplu, construirea cuibului o acțiune conștientă a păsării, e organizația albinelor și furnicilor întemeiată pe cooperare conștientă? Sunt aceste fenomene deosebite în mod fundamental și absolut de acțiunea unui arhitect care construiește un palat, și de fapta omului politic care organizează un stat (Brăileanu 1923: 2)”? Tot Brăileanu ne va furniza răspunsul, afirmând că nu putem vorbi de adaptare curat pasivă sau de adaptare în chip cert activă. „Științele naturale nu sunt dispuse a-i acorda omului o poziție privilegiată, deci trecerea de la adaptarea pasivă la adaptarea activă nu e în mod exclusiv prerogativa omului. Dar se poate afirma că omul le-a întrecut pe toate celelalte ființe și a atins cel mai înalt grad de adaptare activă” (Brăileanu 1923: 2). Acest fapt, continuă Brăileanu, se explică, în general, prin deosebirea dintre cunoașterea omenească și cea atribuită animalelor.

În acest context, savantul bucovinean va indica termenul lui Bergson, *homo faber*, care i se pare o denumire mai potrivită în raport cu caracteristicile omului și în dauna noțiunii de *homo sapiens*. Brăileanu îl va mai cita și pe Henri Berr, cel care menționează că mâna și graiul îl diferențiază pe om de animal. „Omul a ajuns a explica fenomenele ce se prezintă conștiinței sale prin cauzele lor. Deci adaptarea omului se întemeiază pe cunoașterea nexului cauzal între fenomene. Acest interes practic al omului este izvorul științei” (Brăileanu 1923: 2), mărturisește Traian Brăileanu. Tot el va concluziona că: „Știința socială, sociologia, s-a putut constitui însă abia în momentul când ea s-a desprins de interesul practic nemijlocit, mărginindu-se la analiza obiectului ei, care este *societatea*” (Brăileanu 1923: 2). În acest sens, trebuie să evidențiem faptul că profesorul cernăuțean a adus patrimoniului gândirii sociologice românești un aport fundamental prin stabilirea obiectului sociologiei, temă extrem de controversată, un veritabil măr al discordiei, între diversele orientări sociologice. „Constituirea sociologiei ca știință generală despre societatea omenească a fost condiționată de cunoașterea omenirii, de studiul formelor de organizare ale tuturor popoarelor și de progresele din științele naturale.

Cu această idee, Brăileanu se atașează ideii lui Comte care înscria sociologia într-o evoluție a științei, ea ocupându-se de societate, condusă de legi imuabile și independente de acțiunile umane, fiind ultima apărută, datorită complexității obiectului ei. Pentru sociologul român sociologia studiază specia umană care produce fenomene sociale de o variație extraordinară. De aceea, cercetările sociologice urmăresc o ordonare și clasificare a formelor sociale în spațiu și examinarea lor în timp” (Schifirneț 2009: 66). „[...] Toate manifestațiile omului, în spațiu și timp, sunt fenomene sociale, și singura realitate care formează obiectul sociologiei este societatea” (Brăileanu 1923: 11), o spune cât se poate de limpede Traian Brăileanu.

Realitatea socială, vizată de studiul sociologiei, se naște din contactul comunităților. Metoda adecvată de cercetare în cazul acestei realități este metoda comparativă. Potrivit lui Brăileanu formele sociale evolutive sau sistemele sociale sunt numite comunități, iar comunitatea umană este admisă ca fiind obiect al sociologiei. Și asta, deoarece este o formă evolutivă, universală și esențială, existentă dincolo de voința omului. Trebuie să mai spunem că sociologul și filosoful bucovinean, în privința delimitării obiectului sociologiei, va apela la gândirea lui Vasile Conta, arătându-se interesat de distincția efectuată de acesta între formele evolutive și cele neevolutive. Pornind de la această diferențiere, Brăileanu caută să înțeleagă raportul dintre element și sistem. Mai exact, formele neevolutive pot fi înțelese numai prin cunoașterea relațiilor lor cu formele evolutive. În accepțiunea lui Vasile Conta, lumea se transformă și evoluează conform legii undulației universale: „Formele materiei, după modelul stabilirii și dezvoltării lor, se împărtășesc în două categorii: în evolutive și neevolutive. Formele evolutive sunt acelea care de la momentul nașterii lor cresc pe nesimțite și treptat până la un punct culminant și de acolo tot așa de regulat descresc până la extincțiune; și care totodată ascultă legea undulațiunii universale... ca exemple de forme evolutive se pot cita animalele, plantele, planetele etc. Formele neevolutive sunt acelea care nu îndeplinesc condițiunile de mai sus. Astfel sunt: zidirea unei case de mână de om; formarea unui munte prin erupțiune vulcanică etc.” (Conta: 59).

Traian Brăileanu valorifică teoria lui Vasile Conta, ținând cont de faptul că viața socială are aceeași structură și aceleași funcții ca orice organism biologic. Și asta, pentru că Vasile Conta vede în sociologie mecanisme ale fiziologiei, la fel ca H. Spencer. Observăm aici o relație indisolubilă între biologie și sociologie. Formele evolutive generează mișcări ascendente, dar și mișcări descendente, în vreme ce formele neevolutive nu sunt generate de o evoluție completă. Formele evolutive sunt caracterizate prin universalitate. La celălalt pol, formele neevolutive au importanță doar în cazul în care contribuie la evoluția formelor evolutive. Vasile Conta ia în considerare formele evolutive ca fiind unde, fenomenele sociale, la rândul lor, evoluând sub aceeași formă, fiind marcate de legea undulațiunii universale (Schifirneț 2009: 59). Brăileanu va valorifica o întreagă literatură despre organic, dar evită să privească sociologia ca pe o fiziologie. Aici se desparte, de

fapt, Brăileanu de Conta. Cu toate acestea, sociologul bucovinean recunoaște în Vasile Conta un reper fundamental, după cum o spune chiar el: „Teoria lui Spencer a înrăurit și asupra filosofului român Vasile Conta. Acest filosof, cu toată asemănarea dintre teoria undulațiunii universale cu teoria evoluțiunii, a găsit o formulă mai fericită pentru explicarea fenomenelor. Și la Conta ceea ce este se prezintă ca naștere, dezvoltare și descompunere. Dar ceea ce constituie originalitatea și genialitatea lui Conta, este distincțiunea dintre forme evolutive și neevolutive, o chestiune de importanță fundamentală pentru problema sociologică, și care nu-și poate găsi, după părerea mea, o soluțiune mai nimerită decât cea dată de Conta” (Brăileanu 1923: 12). Mai mult: „Deosebirea făcută de Conta reprezintă cheia pentru rezolvarea unei probleme fundamentale pentru toate științele, dar mai ales pentru sociologie. E vorba anume de problema raportului între *sistem* și *elementele* sale, o problemă care cuprinde și pe cea a raportului între lumea anorganică și cea organică” (Brăileanu 1923: 14), arată Traian Brăileanu, punând în valoare contribuția adusă istoriei gândirii românești de Vasile Conta.

În acest context, amintim că Traian Brăileanu este primul om de știință român care valorifică filosofia lui Vasile Conta în lucrări de gândire socială. Același lucru sublinia Traian Herseni în a sa istorie a sociologiei românești. Așadar, Herseni va trage următoarea concluzie vizavi de sociologia lui Brăileanu: „Rămâne însă perfect valabilă, cel puțin după părerea mea, teza lui Traian Brăileanu, dezvoltată pe temeiul filosofiei lui Vasile Conta, că *societatea este un sistem autonom sau o formă evolutivă*, în sensul că deține un dinamism propriu (autodinamism) și este o realitate caracterizată prin dezvoltare (de la trepte inferioare, elementare, spre trepte tot mai înalte, mai complexe, într-o înlănțuire logică, obiectivă)” (Herseni 2007: 206).

Trebuie să mai remarcăm la Brăileanu, mai exact la a sa *Introducere în sociologie*, viziunea sistemică pe care o abordează. Concepând societatea ca sistem, sociologul bucovinean va încerca să rezolve problemele reale cu care se confruntă știința despre societate într-un mod cât se poate de original pentru acele timpuri. Numai astfel, crede Brăileanu, se poate desprinde specificitatea societății față de alte structuri ale realului. Autonomia sistemului este o noțiune deosebit de importantă în această ecuație, fiind rezultată din raporturile cu alte sisteme. De asemenea, sistemul nu poate fi conceput ca sumă mecanică a componentelor sale, ceea ce înseamnă că perspectiva asupra sistemului este dinamică și nu mecanică (Schifirneț 2009: 71). „Sistemul, cum este organismul viu sau orice alt sistem, poate fi analizat până la cele mai mici elemente, dar nicicând noi nu vom putea explica sistemul prin părțile sale, noi nu vom putea compune un sistem din elemente combinate de noi. Orice sistem vom construi, lui îi va lipsi lucrul esențial, pe care-l poate dobândi numai în contact cu alte sisteme și care este autonomia. Procedarea de la elemente la sistem ne va da întotdeauna un mecanism, nicicând un organism”, arată Traian Brăileanu. Profesorul universității cernăuțene va analiza societatea din perspectiva tuturor științelor, inclusiv a biologiei, întrucât societatea

a fost considerată a fi un organism. Prin urmare, comunitățile omenești sunt parte a naturii. Însă, cum am mai spus, Brăileanu nu va confunda sociologia cu biologia. Cum expresia concretă a societății este comunitatea omenească, expresia empirică a sociologiei o vom decela în formele sociale ale activității umane (Schifirneț 2009: 72). În continuare, Traian Brăileanu va stabili că: „obiectul sociologiei este sistemul social, adică societatea ca formă evolutivă, sau, cum am putea-o numi cu un cuvânt, comunitatea. Condițiunea principală pentru a cunoaște că există o comunitate și pentru a desprinde legile evoluției ei este contactul comunității cu alte sisteme. Analiza sistemului izolat nu ne va da decât raporturi între părțile sale, între forme neevolutive, raporturi care pot fi prinse în legi statice, pe când evoluția sistemului ar rămâne cu desăvârșire necunoscută, adică însăși existența sistemului respectiv s-ar sustrage cunoștinței noastre. Ivindu-se posibilitatea de a observa relația sistemului cu alte sisteme, cercetările pot fi întinse și asupra evoluției sau funcțiunii sistemului, punându-se problema legilor dinamice” (Brăileanu 1923: 22).

Sintetizând, relațiile sistemului cu alte sisteme oferă posibilitatea cunoașterii evoluției sau funcției sale, cuprinsă în legi dinamice. Pentru Brăileanu, sistemele care s-au impus spre a fi cercetate științific sunt eul (subiectul sau individul) și non-eul (obiectul sau lumea din afară). Constantin Schifirneț susține că Brăileanu se rialiază tezei lui Avenarius, potrivit căreia știința studiază relațiile dintre sisteme, sisteme fiind considerate doar Eul și Universul. Tot Schifirneț explică: „Alături de cele două sisteme există un ceva – *Eul care judecă, istorisește* – adică o altă înfățișare a Eului care intră în contact cu Universul. Brăileanu demonstrează cum funcțiunea sistemului decurge dintr-o lege” (Schifirneț 2009: 72). Dacă descompunem un sistem în părțile sale, atunci putem opera cu acele părți în condiții de libertate absolută sau deplină. „Orice combinație e posibilă și nicio piedică nu ni se opune a duce această analiză până la sfârșit. Dar, în momentul în care trecem la funcțiunea sistemului, numai o singură combinație e posibilă, care însă nu depinde de voința noastră, ci de raportul sistemului cu alte sisteme și numai în cazul când am putea epuiza și analiza aceste raporturi, am putea găsi o singură lege pentru a explica și structura și funcțiunea sistemului” (Brăileanu 1923: 26), își duce raționamentul mai departe filosoful și sociologul cernăuțean.

Preocupat de investigarea societății, Traian Brăileanu a analizat cu predilecție relația sistemului cu individul, accentul asupra acestei teme fiind pus nu numai în lucrarea de față, *Introducere în sociologie*, ci și în lucrările anterioare, *Despre condițiunile conștiinței și cunoștinței. Tratat de filosofie* și *Die Grundlegung zu einer Wissenschaft der Ethik (Întemeierea la o știință a eticii)*. După cum Brăileanu însuși spunea, el a încercat să arate ce este individul-sistem, așezându-l în raport cu celelalte sisteme. În societate, după Brăileanu, individul se naște și tot aici va stabili o diversitate de relații. Sociologul bucovinean va face diferența între raporturile interindividuale și cele intercomunitare, cu mențiunea că distincția nu este operată întotdeauna riguros și limpede.

Trebuie să mai menționăm că pentru Traian Brăileanu realitatea este o noțiune izvorâtă din raportul dintre sisteme distincte care intră în contact și, prin urmare, realitatea socială se va naște din contactul comunităților. Traian Brăileanu, după ce mai întâi va „amenda” dezinteresul lui Comte pentru individ, observă la acesta „o precizare foarte clară a obiectului sociologiei, care este sistemul social, comunitatea” (Brăileanu 1923: 38).

Tot acum, sociologul bucovinean va părea pe deplin edificat de faptul că abia cunoașterea omenirii, studiul formelor de organizare, atât de variate, ale tuturor popoarelor civilizate și primitive, precum și progresele înregistrate în științele naturale, în special în biologie, au înlesnit constituirea sociologiei ca știință generală despre societatea omenească (Brăileanu 1923: 38–39).

În viziunea aceluiași gânditor, ideea din care s-a născut sociologia este următoarea: „Statul s-a prăbușit; teoria politică care vede în forma de guvernământ, în legislație, cele mai eficace mijloace de a asigura stabilitatea organizației și, prin aceasta, bunăstarea și fericirea cetățenilor, a dat faliment; trebuie deci să căutăm altă formă, mai stabilă, mai bună, de organizare, noi trebuie să organizăm altă politică; în locul Statului să punem Societatea omenească, și în locul teoriei politice tradiționale, o știință generală despre societatea omenească: Sociologia” (Brăileanu 1923: 42).

Mergând mai departe în ceea ce privește analiza întreprinsă în lucrarea sa, *Introducere în sociologie*, Traian Brăileanu ajunge la concluzia că: „Din punct de vedere metodologic, noi credem că e oportun să împărțim *filosofia socială* în trei ramuri: etica, sociologia și politica, care ar fi științele despre raporturile interindividuale, intercomunitare și internaționale” (Brăileanu 1923: 70).

În final, putem spune, cred, fără a greși, exprimându-ne în termenii lui Noica, că Traian Brăileanu, în a sa *Introducere în sociologie*, a încercat să reia totul (în funcție de ce-l interesa) de la început. Erau vremuri în care era interesat să-și explice și să explice, să descopere și să ofere, să împărtășească din ceea ce el a reușit să cunoască. Altruist, iubitor de aproape, savantul bucovinean nu a întors spatele lumii, ci s-a deschis cu toată forța de care a fost capabil și, nu în cele din urmă, a sperat. Nu dintr-un imbold egoist, ci dintr-o pornire lăuntrică, din ceea ce Noica numea *idealism*. Este vorba despre acel idealism pe care îl definim drept „intimitatea aceasta dintre cugetul omului și lume” (Noica 2009: 182). Să mai spunem că „lumea” nu a rămas impasibilă la toate acestea și a oferit un răspuns pe măsură: o serie de recenzii elogioase la această primă lucrare tipărită de sociologie, semnată de profesorul Traian Brăileanu. Așadar, nu putem să nu amintim de comentariul făcut de Nicolae Iorga la *Introducerea în sociologie* a lui Traian Brăileanu. Astfel, Iorga va caracteriza lucrarea sociologului și filosofului bucovinean drept: „[...] o lucrare de remarcabilă sinteză și de mare speranță, ca una care alcătuiește în același timp un serios subiect de rodnică discuții” (Iorga 1924). Nicolae Iorga nu omite să amintească și de apelul lui Traian Brăileanu la ideile lui Conta sau Xenopol: „Un mare merit și o mare cinste a cercetării așa de strânsă

logicește și de luxos informată a d-lui Brăileanu, care posedă și un stil limpede și atrăgător, este desigur și luarea în considerare a contribuțiilor pe care le-au dat în această direcție cei doi cugetători naționali Conta și Xenopol, precum și ale altora de dată mai recentă” (Iorga 1924). „Pe același ton encomiastic va vorbi despre cartea lui Traian Brăileanu și Achille Ouy. Acesta din urmă va scrie în recenzia publicată în „Revue Internationale de Sociologie” următoarele: „Domnul Traian Brăileanu, în partea cea mai personală a lucrării sale, tinde să reunească sociologia cu filosofia în general și în mod deosebit cu etica. Această *Introducere în sociologie*, în cele din urmă, se află între o *etică* apărută în Germania în 1919 sub aceeași semnătură și un tratat politic pe care autorul își propune să îl publice în curând în limba română. Nu se poate lăuda îndeajuns domnul Traian Brăileanu pentru faptul de a fi dat lucrării sale, afară de ideile care îi sunt personale, adaosul viguros și lucid al unui expozeu privind tezele cele mai diverse asupra sociologiei în general, cu o documentare veritabil europeană și, câtuși de puțin, așa cum se întâmplă deseori în lucrări similare, cu o documentație referitoare exclusiv la una sau două țări” (Ouy 1925). Sub aceleași auspicii va fi anunțat volumul profesorului Brăileanu și în presa strict sociologică din România. Este vorba despre recenzia apărută în revista condusă de Dimitrie Gusti, „Arhiva pentru Știință și Reformă Socială” (Anul V, nr. 3–4, 1924, p. 557). Așadar, în publicația menționată se vor scrie următoarele: „Lucrarea aceasta face parte dintr-un tot organic, plănuț de autor, profesor agregat la Universitatea din Cernăuți, după linii destul de largi. Ne aflăm numai înaintea părții întâi dintr-un întreg tratat de sociologie, care se apropie de noțiuni și teorii cu toată armătura științifică cuvenită. O bibliografie destul de bogată, în care s-a făcut loc și științei și publicațiilor române de specialitate, aduce, în paginile ultime ale volumului, dovada. El tratează în patru capitole despre *Noțiunea sociologiei*, *Obiectul ei*, *Legăturile cu celelalte științe* și *Metodă*. A doua parte ar trebui să cuprindă o expunere critică a teoriilor, mai ales ale lui Comte și Spencer. Ceea ce autorul ar vrea chiar peste această realizare, un sistem de filosofie socială legând sociologia cu filosofia propriu-zisă prin etică, e ca o mare făgăduință a unui viitor mai îndepărtat. Lucrarea de față servește bine ca pildă de ceea ce se va putea realiza” (Brăileanu 1924: 577).

Până în 1923, când vede lumina tiparului *Introducerea în sociologie* a lui Traian Brăileanu, vor mai publica lucrări de sociologie în limba română doar Haralambie Fundățeanu (*Sociologia*. Partea I, *Considerațiuni generale*, 1912), G.D. Scraba (*Sociologie*, 1914), Dimitrie Gusti (*Sociologia războiului*, 1915 și *Studii sociologice și etice*, 1915) și Petre Andrei (*Sociologia revoluției*, 1921). Mai avea cărți de sociologie și Dumitru Drăghicescu, însă acestea, fiind publicate în limba franceză, la Paris, au avut un ecou relativ redus în România. Și asta cu toate că tomurile respective au fost receptate bine chiar în țara lui Auguste Comte, gânditorul care a impus termenul de „sociologie” în întreaga lume. Se cuvine a preciza că, după cum se observă, Traian Brăileanu este unul dintre primii autori autohtoni de volume de sociologie propriu-zisă, acest aspect, dar și multe altele, ce

țin de opera intrinsecă, plasându-l printre personalitățile de prim rang ale științei sociologice de la noi.

BIBLIOGRAFIE

1. *** (1924), *Traian Brăileanu: Introducere în sociologie*, în „Arhiva pentru Știință și Reformă Socială”, Anul V, nr. 3–4.
2. BRĂILEANU, TRAIAN (1923), *Introducere în sociologie*, Cernăuți, Editura Librăriei „Ostașul Român” (Anton Roșca).
3. CONTA, VASILE, *Opere filosofice*, ediție revizuită de Nicolae Petrescu, București, Cartea Românească, f. a.
4. DUNGACIU, DAN (2003), *Traian Brăileanu: Omul și opera – Trepte către o monografie*, în Traian Brăileanu, *Memorii. Statul și comunitatea morală*, București, Editura Albatros.
5. HERSENI, TRAIAN (2007), *Istoria sociologiei românești. Sociologia academică*, București, Renaissance.
6. IORGA, NICOLAE (1924), *O lucrare remarcabilă*, în „Neamul românesc”, Anul XIX, 29 mai, nr. 116.
7. NOICA, CONSTANTIN (2009), *Povestiri despre om: După o carte a lui Hegel*, București, Humanitas.
8. OUY, ACHILLE (1925), *Introducere în sociologie*, în „Revue Internationale de Sociologie”, 33–e année, nr. 1–2, Jan. – Fév., Paris.
9. SCHIFIRNEȚ, CONSTANTIN (2009), *Sociologie românească modernă*, București, Editura Criterion.

SANDA GOLOPENȚIA, coord., et al., *Școala sociologică de la București*, în Revista „Secolul 21”, București, Uniunea Scriitorilor din România și Fundația Culturală Secolul 21, no. 1–6/2012.

Presenting the Bucharest School of Sociology to the readers of the prestigious journal *Secolul 21* (*Publicație periodică de sinteză. Dialogul culturilor. Științele omului. Literatură universală*) is no simple task. As indicated in its long subtitle, *Secolul 21* addresses a diversified audience by offering synthetic approaches aimed at stimulating the dialogue between cultures, literatures and social sciences. On the other hand, the Bucharest School of Sociology was a uniquely complex sociological and social movement with multiple facets, leaders and contributors coming from many fields. Finally, the exegesis of the School itself encompassed the efforts of several generations of researchers.

Sanda Golopenția, professor emerita at Brown University (U.S.), undertook the coordination of a collective effort that tried to honor this challenge. In her previous work on the School she had already adopted more than one type of approach, by at the same time editing the (posthumous) works of Anton Golopenția and Ștefania Cristescu Golopenția (whose sociological publications were banned during the communist regime), publishing studies on members of the School such as Constantin Brăiloiu, Petre Ștefănuță, Christina Galitzî etc., and by regrouping in a series entitled *Rapsodia epistolară* (The Epistolary Rhapsody) hundreds of letter exchanges between Anton Golopenția and sociologists, anthropologists, historians, economists, administrators, artists, priests, teachers, peasants etc., many of whom were involved with the School at one moment or another in the interwar years¹. She also gave a unique image of the suppression of the sociological movement, discipline, institutions and sociologists in Romania in the volume A. Golopenția, *Ultima carte* (The Last Book/Card), which she edited. This volume regroups A.G.'s declarations during the 1950–1951 inquest (which he did not survive) preparing the Pătrășcanu trial, the declarations of fellow researchers at the Central Institute for Statistics, the declarations of the *Securitate* officers when the trial was reconsidered in the late sixties as well as a number of documents showing the way in which the communist regime operated at the time and post-1989 materials on the subject. In so doing, Sanda Golopenția made full (sociological) use of never before published documents in a number of private and public archives and, most of all, in the archives of the *Securitate*.

To do justice to the multidisciplinary dimension of Gusti's sociological vision as well as to the plural interests that define *Secolul 21*, Sanda Golopenția assembled a team in which representatives of practically four generations, from Romania, France and the United States, belonging to the fields of sociology, anthropology, feminism, intercultural and international relations, art, photography and architecture were fruitfully reunited. As a result, the project grew beyond the space assigned to one

¹ Cf. Anton Golopenția, *Opere complete*, I (*Sociologie*) and II (*Statistică, demografie, geopolitică*), ed. by Sanda Golopenția, București: Editura Enciclopedică, 2000, 2002; A. G., *Românii de la est de Bug*, ed. by Sanda Golopenția, București: EE, 2006; A.G., *Ultima carte*, București: EE, 2001; A.G., *Rapsodia epistolară*, I (București: Albatros), II–III (București: EE), 2004, 2010, 2012; Ștefania Golopenția, ed., A.G., *Ceasul misiunilor reale*, București: Editura Fundației Culturale Române, 1999; Șt. Cristescu-Golopenția, *Gospodăria în credințele și riturile magice ale femeilor din Drăguș (Făgăraș)*, ed. 3, cuvânt înainte și notă de Sanda Golopenția, București: Paideia, 2002; Șt. Cristescu, *Descântatul în Cornova-Basarabia*, ed. by Sanda Golopenția, București: Paideia, 2003; Șt. Cristescu-Golopenția, *Sporul vieții. Jurnal, studii și corespondență*, București: Paideia, 2007.

issue and the totality of the contributions had to be divided in two parts, the first being the one we will discuss here and the second being programmed to appear in 2013.

In the introduction to the present issue of *Secolul 21*, entitled “Dimitrie Gusti și Școala sociologică de la București în secolul XXI” (D. Gusti and the Bucharest Sociological School in the XXIst Century), Sanda Golopenția delineates several aspects that are still in need of further study. First, the personality of D. Gusti (whose maxim “A good social theory always means a good action” she used as a motto) deserves further study. The author gives as an example Gusti’s life-long aspiration to emulate Goethe’s synthesis between life and work raising the question whether, in his activity at the Royal Foundation, which is so much debated in Romania nowadays, Gusti did not try “to educate” King Carol II in a manner reminiscent of Goethe’s “political pedagogy” episode at the Weimar Court. Second, the sociological movement initiated by Gusti is neither limited to Bucharest (there were solid teams doing sociological research in Iași, Timișoara, Chișinău) nor exclusively defined in terms of Gusti’s mentoring (A. Golopenția, Traian Herseni, H. H. Stahl or Vasile Caramelia trained young researchers in their turn) or of “Gusti’s system.” The Timișoara team led by Cornel Groșorean, the Social Assistance School in Bucharest led by Veturia Manuila and even the group around D. Gusti developed approaches that diverged from that of the Professor. Among those, as shown by M. Cernea already in the seventies, A. Golopenția essentially renewed the research vision of the School. Thus, instead of studying the Gusti School as a monolithic institution centered on a number of relevant figures, the history of sociology could start comparing the activities of the different groups that composed what S. Golopenția calls “*arhipelagul gustian*” (the Gustian archipelago). Last, one should not forget that we are currently engaged in the fourth moment of the critical assessment of the sociological movement initiated by D. Gusti. The first was occasioned by Gusti’s celebration in 1936. The second took place in the somber forties, before and during WWII, when D. Gusti synthesized his sociological work in a number of volumes and lectures, while A. Golopenția, then Director of Publications at the Institute for Social Science, managed to bring to publication the main collective works of the School (including an important part of the papers prepared in view of the XIV-th International Congress of Sociology, due to take place in Bucharest in 1939 and disrupted by war). The third moment of research devoted to the Gustian movement started in the sixties (after the void between 1948 and the end of the fifties) and closed in 1989. Contrary to an opinion frequently expressed, it cannot be ignored, even if the communist regime grossly restricted the publication of or on Romanian sociology. S. Golopenția insists on the fact that this was the period during which members of the School such as O. Neamțu, H. H. Stahl, Miron Constantinescu, Pompiliu Caraion etc. were still alive and could finally publish on the Bucharest School of Sociology in less restricted ways. In fact, many of the oral history interviews conducted by Z. Rostas belong to this period, while their publication and circulation became possible only in the current, post-1989 moment. Together with the important work of editing (by Sanda Golopenția and Marin Diaconu) and with Ștefan Costea’s Encyclopedia of Sociology this is a moment still evolving, in which a number of young researchers (Theodora Văcărescu, Florentina Stoian, Raluca Mușat, Ionuț Butoi etc.), who are represented in the current issue of *Secolul 21*, have already initiated promising projects.

The issue we are reviewing bears the subtitle *Monografiști și echipieri* and is comprised of four rubrics: “*Bilanț și perspective*” (General Review and Perspectives); “*Tineret, Universitate, Ministerul Instrucției, Cultelor și Artelor*” (Youth, University, and The Ministry of Education, Cults and the Arts); “*Cercetări monografice*” (Monographic Research); “*Echipe regale studențești. Serviciul Social*” (The Royal Student Teams and Social Service). The next issue, entitled *Publicații, Expoziții, Proiecte* (Publications, Exhibitions, and Projects) has the rubrics “*Publicații*” (Publications); “*Expoziții, Muzeul Satului, Pavilioane ale României*” (Exhibitions, The Museum of the Village, Pavillions of Romania at the Paris and New York International Fairs), “*Un Institut Social al Națiunilor*” (A Social Institute of Nations), “*Suprimarea Școlii*” (The Suppression of the School) and “*Epilog*” (Epilogue).

The second article is actually a lecture addressed to the Romanian Academy in 1940 by Dimitrie Gusti, entitled “*Considerații asupra unui sistem de sociologie, etică și politică*” (Thoughts on a sociological, ethical and political system). This is, in fact, a summarized, simplified and brilliant

presentation of his entire sociological system. To re-summarize it here would be pointless, as Gusti's account comprises its essential contents. One may view it as a landmark in the journal, as some of the authors of the studies included in it also summarize Gusti's sociological theory, while all of them analyze it and the way it has been put into practice or transformed along the line.

Mihail M. Cernea follows, with his study "*Diversificarea tipologică a cercetărilor asupra comunităților rurale*" (The typological diversification of research conducted in rural communities). The study's publication is a premiere – although it was written some 40 years ago, it has never before been published in Romania. It informs the reader on the various mutations that Gusti school's theory and methodology suffered over the years as it was used and reconsidered by his collaborators. He notes though that Gusti himself has never fundamentally changed his own theoretical system, the School's "official" one. The author reviews the original contributions made by certain innovators (Anton Golopenția, D.C. Georgescu, C. Groșorean) and their innovations – the simplified monograph, the problem-centered monograph, the area centered monograph, the regional one, the comparative research of a sample of rural communities, the use of statistics and the tendency to build village typologies.

Frank Alvarez, Pereyre writes about *L'ecole sociologique de Bucarest: fondements, réception, héritage*. First, he underlines the characteristic features and the evolution of the School's sociological theory and of its activity. He then compares them to the international sociological environment of the time, trying to shed light on the School influences and to place it in an international context. He points to the aspects of the School's activity and theory that were highly original for their time and identifies some of the elements that are still viable today. He analyzes the School's attempt to make sociology holistic, concluding that its approach is still of relevance and importance today. As he finds, although the School had a pure-sociological system and view as a base, it used a multidisciplinary approach in the research it conducted, thus trying to solve the problem of the very specialized view on reality that science usually generates. Moreover, in its holistic approach, the School integrated theory with research and research with development efforts.

Theodora-Eliza Văcărescu's study, "*Colaboratoarele înlăturate*" (The unacknowledged collaborators), deals with a previously unattended issue – that of women's contributions and involvement in the School activity. This is a gender study, based on feminist theories and on methodologies that the author specifies in the first part of the paper. She first places the School in a context little known before – that of women's and feminist movements and of the transformations underwent by women's condition. She finds this context to be an important part of the explanation for women's strong presence in the School. On the other hand, she finds that women's involvement in the School's activities was based on additional motives – men with strong positions in the organization needed to use women's skills for research and social intervention. Women, the men argued, had better social skills and were able to win peasants' trust, to get them to share the precious information they held; women were also better suited for commissioned work or for work in particular research or intervention areas. The author finally uses case studies (of which those of Ștefania Cristescu-Golopenția, Paula Gusty-Herseni and Xenia Costa-Foru are most eloquent and elaborate) to prove that, although women's presence was admitted, they were assigned to less important work and less important positions and also to gender specific activities, in accordance with the gender stereotypes of the time.

Ionuț Butoi contributes with two studies. The first one follows Th. E. Văcărescu's and is entitled "*Tânăra generație interbelică*" (The interwar young generation). It strives to bring the reader to a more comprehensive understanding of a controversial Romanian generation, the youth of the inter-war period. The current literature on this generation – to whom most of Gusti's leading disciples belong – he argues, is incomplete, one-sided and biased, most of the times excluding some of the generation's most important members. The study tries to overcome this issue. It first offers a sequenced description of the trajectory followed by the youth belonging to this generation in their attempt to organize and assert themselves as a new generation of intellectuals. It then gives a nuanced and complete description of their intellectual and ideological options, as they took shape over the years. As it does so it includes views from inside the generation, belonging to young members of the

School – namely Mircea Vulcănescu and Anton Golopenția – who are, at the same time, some of those forgotten by other researchers of the subject of “the Young Generation”. Finally, the study deals with the generation’s multiplicity, unrest and with its clashes, linking its members to an environment in rapid transformation, anomic and atomized.

What follows is an analysis of a questionnaire created in 1930 by The Sociology, Ethics and Politics Seminar of Bucharest University’s Faculty of Arts and Philosophy and addressed to the university students of the time. Entitled “*Istorie și înțelepciune, dar și ironie și naivitate*” (History and wisdom, together with irony and naivety), it is an examination of the questions found in the questionnaire. The author notes both the resemblances and the differences between the past, inter-war era and the present one, what qualities or flaws are to be found in the questions. He also notices the absence of a deeper and potentially foretelling quest on the side of the designers of the questionnaire, thus insufficiently exploring the unrest of the times, which announced unequaled disasters.

Zoltán Rostás contributes with an analysis of the ways in which the Bucharest School of Sociology influenced Hungarian sociologists and sociology in his study “*Sociologia gustiană văzută de la Budapesta*” (Gustian sociology, as seen from Budapest). The influence, he shows, was born out of the interaction between Hungarian sociologists and intellectuals and the School’s leading members. One Hungarian sociologist, Gábor Lükő, is of special importance. He moves to Romania to study at the University in Bucharest and, as a consequence of meeting A. Golopenția, H. H. Stahl and C. Brăiloiu and joining them in their research campaigns, becomes familiar with the School’s theory and practice. Deported to Hungary, he becomes the main promoter of Gusti’s sociological system in Hungary. On the other side, Anton Golopenția holds a special merit in creating and maintaining a fruitful collaboration with the Hungarians – though he was not an exception, as School members in general had welcomed this collaboration. As a result of this collaboration, which extended for a while even in the post-World War II era, Hungarian sociology adopts both the Romanian School’s research model – the monograph – and its social intervention one.

Ionuț Butoi’s second study follows. Entitled “*În căutarea satului necunoscut. Monografiștii lui Gusti și sociologia satului românesc*” (Searching for the unknown village. Gusti’s monographists and Romanian rural sociology), it analyzes the way in which Romanian intellectuals – scientists, politicians and even philosophers – have viewed the Romanian rural world. The latter, he argues, by the time of last century’s ‘20s and ‘30s, had long been disputed, disdained or acclaimed by these intellectuals and yet remained largely unknown to them. Gusti and his School’s members were the first to engage in a comprehensive and ambitious research project, aiming to shed light on the realities of the rural world and its inhabitants. They are the first ones to understand that a large part of peasant communities’ problems were caused by attempts to radically reform a world that was mostly unknown to the reformers. These reforms did not help build a new and functional social organization for Romanian rural communities but rather disintegrated the old world and left it with dire prospects for the future. The final section of the paper is a grave conclusion – reforms of Romanian rural space, imposed by those in power even though they are still utterly ignorant of its more profound realities, are still a topical issue in Romania.

Florentina Țone’s study is devoted to *Francisc Rainer*. Doctor, professor and anthropologist, researcher and innovator, Rainer was also involved in the School’s monograph campaigns. Invited by Dimitrie Gusti, he joined the team of monographists in their research in Nerej, Fundu Moldovei and Drăguș and acted as a leader of the team studying the biological background of these communities. It is in these villages that he performed important anthropological research, using as shield and pretext medical tests and consultations, attractive and useful to their peasant beneficiaries. His work increased the welfare of these communities and produced remarkable research results in the field of anthropology. Moreover, it influenced the School’s activity, which later on included a medical component in its development oriented activities.

Raluca Mușat, in her study “*(Auto)portrete fotografice*” (Photographic (self)portraits), examines the role of photography and photographers in the School’s activity – be it research or social interventions. Photographs, belonging to professional photographers or to amateurs, members of the School, documented multiple aspects: the activity of the teams that worked on various monograph

campaigns, the lives of the peasants they met, the way that researchers spent their leisure time in these campaigns, the activity of the student social intervention teams and a range of problematic aspects of rural life.

Last but by no means least we will find Dumitru Sandu's study, which deals with the School's activity from a new, unprecedented perspective. Entitled "*Ridicarea satului prin el însuși. Ideologii și practici în interbelicul românesc*" (Community-managed rural development. Ideologies and practice in inter-war Romania), it analyzes social intervention, a significant part of the School's activity, and parallels it to the theory and practice of community development, finding strong correspondences between the first and the latter. Sandu argues that what the School created was an early version of a community development program. He highlights the ways in which different members of the School were involved in its development activities. Moreover, he analyzes the reasons why D. Gusti chose to transform what was a voluntary student involvement in social intervention into an obligation to work for a new institution – the Social Service – and shows some of the reasons for which this institution failed and ended up being suspended. His conclusions are rich and synthetic – he assembles an overall image of the importance and impact of the School's activity in the field of development, points to the elements of its development strategy that are still valid today and to those that were flawed or dysfunctional, reviews the individuals who have made significant contributions to the strategies of the Social Service (D. Gusti, of course, along with H.H. Stahl, Octavian Neamțu and Anton Golopenția), analyzes the presumed ideological roots of the School's activity and suggests that future, more comprehensive research concerning the impact of the pro-development activities of the School should be undertaken.

Alina Cecilia Juravle-Gasler

MIHAIL M. CERNEA – O PERSONALITATE MARCANTĂ A LUMII ȘTIINȚIFICE NAȚIONALE ȘI INTERNAȚIONALE

ABSTRACT

MIHAIL M. CERNEA – A REMARKABLE PERSONALITY OF THE NATIONAL AND INTERNATIONAL SCIENTIFIC WORLD

Recognizing the need to acknowledge and preserve a nation's truly valuable contributions, the Romanian Academy is the most important and prestigious institution in Romania, bringing together the most prominent personalities of the cultural and scientific world. The award of the title of academician (corresponding member) is in fact the clearest validation of a person's capacity of "creator" of values and "founder" of perennial traditions in various relevant fields.

Over the years, very few sociologists (only 16, to our knowledge) reached such a peak of scientific prestige and some of them, such as Virgil T. Madgearu or Petre Andrei, were no longer alive so that they could enjoy this honour that was conferred to them *post mortem* in 1990, and 1991, respectively.

Since 1990, three new full members (Henri H. Stahl and Roman Moldovan – elected in 1990, and Vladimir Trebici – 1992) and only two corresponding members (Mihail M. Cernea – and Cătălin Zamfir – who were conferred this title in 1991) were elected to the Romanian Academy from among the sociologists.

On October 24th, 2012, the Romanian Academy organised new elections for members, as a result of which professor Mihail M. Cernea was promoted from corresponding member to full member of the prestigious forum. Therefore, given the regrettable passing away of the other above mentioned sociologists of the Academy, only Mihail M. Cernea – as full member of the Academy – and Cătălin Zamfir – as corresponding member – continue to be today the representatives of our field of study in the Romanian Academy.

Our journal, which has benefited on countless occasions from the support offered by our colleague, professor Cernea, one of the most active members of the editorial team, takes this opportunity to recount the most significant moments in the life and activity of the reputed professor, in order to once again express its admiration and praise for his important contribution to the development of contemporary sociology, including Romanian sociology.

Keywords: Romanian Academy, academician, corresponding member, contemporary sociology, Romanian sociology.

În concordanță cu necesitatea recunoașterii și conservării contribuțiilor cu adevărat valoroase ale unui neam, ACADEMIA reprezintă cea mai marcantă și prestigioasă instituție, care reunește în cadrul ei cele mai proeminente personalități din lumea culturală și științifică. Conferirea titlului de academician (membru corespondent) reprezintă, de fapt, cea mai deplină validare a calității de „creator” de valori și „fondator” al unor tradiții perene în diverse domenii de referință.

În cursul timpului, puțini sociologi (după știința noastră, doar 16*) au atins asemenea culme a prestigiului științific, iar unii dintre ei, de exemplu, Virgil T. Madgearu sau Petre Andrei, nu au mai trăit ca să se bucure de această onoare conferită *post mortem* în 1990, respectiv în 1991.

Începând din anul 1990, dintre sociologi au fost aleși 3 noi membri titulari ai Academiei Române (Henri H. Stahl și Roman Moldovan – aleși în 1990, Vladimir Trebici** – 1992) și numai doi membri corespondenți (Mihail M. Cernea – și Cătălin Zamfir – cărora li s-a conferit această calitate în anul 1991).

Pe data de 24 octombrie 2012, Academia Română a organizat noi alegeri de membri în cadrul cărora profesorul Mihail M. Cernea a fost promovat de la calitatea de membru corespondent la aceea de membru titular al prestigiosului for. În felul acesta, dată fiind regretabila trecere în neființă a celorlalți sociologi academicieni menționați, doar Mihail M. Cernea – în calitate de academician titular – și Cătălin Zamfir – în calitate de membru corespondent, mai reprezintă, astăzi, disciplina noastră la Academia Română.

Cu această ocazie, revista noastră, care a beneficiat de numeroase ori de sprijinul colegial al profesorului Cernea, unul dintre cei mai activi membri ai Colegiului de Redacție, și-a propus să reconstituie cele mai semnificative momente din viața și activitatea reputatului profesor, pentru a-și exprima, încă odată*** admirația și prețuirea față de contribuția sa de seamă la dezvoltarea sociologiei contemporane, inclusiv a celei românești.

Prof. univ. Sorin M. Rădulescu,
Redactor-șef, „Revista română de sociologie”

* Petre Andrei (1891–1940), ales *post mortem* în 1991; Tudor Bugnariu (1909–1988), membru corespondent (1955); Mihail M. Cernea (născut în 1931), membru corespondent (1991), apoi membru titular (2012); Miron Constantinescu (1917–1974), membru titular (1974); Dimitrie Gusti (1880–1955), membru titular (1919); Spiru Haret (1851–1912), membru titular (1892); Ion Ionescu (de la Brad) – membru de onoare (1884); Virgil Traian Madgearu (1887–1940), ales *post mortem* (1990); Roman Moldovan (1911–1996), membru titular (1990); Nicolae Petrescu (1886–1954), membru corespondent (1945); Mihail Ralea (1896–1964), membru titular (1948); Constantin Rădulescu-Motru (1868–1957), membru titular (1923); Henri H. Stahl (1901–1991), membru titular (1990); Vladimir Trebici – *demograf* și *sociolog* (1916–1999), membru titular (1992); Alexandru D. Xenopol (1847–1920), membru titular (1893); Cătălin Zamfir (născut în 1941), membru corespondent (1991) (conform cu Wikipedia, *Enciclopedia liberă* – http://ro.wikipedia.org/wiki/Academicieni_rom%C3%A2ni_).

** Vladimir Trebici a fost, în primul rând, un reputat demograf, dar, prin caracterul studiilor sale, poate fi apreciat, în egală măsură, ca un apreciat sociolog.

*** Vezi, de exemplu, *Mihail M. Cernea, un sociolog de origine română care a reușit să schimbe politica Băncii Mondiale*, în „Revista română de sociologie”, serie nouă, anul IX, nr. 5–6, 1998, p. 529–545.

1. MIHAIL M. CERNEA – O CARIERĂ PROFESIONALĂ DE EXCEPȚIE ATÂT ÎN ȚARĂ, CÂT ȘI ÎN STRĂINĂTATE

Profesorul Cernea și-a început activitatea în domeniul sociologiei în anul 1959, în calitate de cercetător la fostul Institut de Filosofie al Academiei Române. Și-a susținut doctoratul în 1962 și, ulterior (în 1965), a câștigat prin concurs gradul de șef de secție. La începutul anilor '60, grupul condus de M. Cernea la Institutul de Filosofie a inițiat reluarea cercetărilor sociologice empirice în România, interzise din anul 1948. Efectuând cercetări intense timp de peste un deceniu (1962–1974), grupul condus de prof. Cernea a produs și publicat peste 8 volume în cadrul cărora au fost incluse principalele constatări ale unor importante investigații sociologice empirice. Personal, Mihail Cernea s-a concentrat pe două domenii-cheie: *Sociologia muncii* (producând patru volume colective ca autor, co-autor și editor principal) și *Sociologia rurală* (redactând, între alte lucrări, monografia comparativă *Două sate. Structuri sociale și progres tehnic*, având ca obiect satele Belinț din Banat și Comana din Dobrogea). La această lucrare, M. Cernea a obținut și participarea prof. Henri H. Stahl, personalitate de mare prestigiu în sociologia românească, cu care a colaborat îndeaproape în perioada 1963–1974.

În 1974, M. Cernea s-a stabilit în Statele Unite, în calitate de rezident, păstrându-și însă cetățenia română. Banca Mondială i-a oferit poziția de prim sociolog al instituției, calitate în care a desfășurat o vastă activitate de cercetare în domeniul sociologiei și antropologiei dezvoltării. Inițiator și autor al câtorva din principalele politici sociale ale Băncii Mondiale, aplicate în mai multe țări, inițial, M. Cernea și-a axat cercetările de teren asupra a două-trei țări din fiecare continent. De exemplu, în India (Asia) și Azad Kashmir (Pakistan); iar apoi, începând din 1985, în China (Asia), Tanzania, Mauritius și Senegal (Africa); Mexic (America Latină). Aceste cercetări s-au concretizat în mai multe rapoarte interne și diverse monografii sociologice.

Treptat, Cernea și-a deplasat centrul de gravitație de la proiecte și studii de caz către nivelul teoriei și elaborării politicilor care au orientat și ghidează, în continuare, Banca Mondială, spre a influența direct introducerea sociologiei în conținutul politicilor acestei instituții și ale comunității internaționale.

Cernea a lucrat la Banca Mondială vreme de 25 de ani, după care a fost numit membru în Consiliul Științific al CGIAR pentru științele sociale ne-economice și apoi consilier social superior în Fondul Ambiental Global (GEF). Din ianuarie 2011 a fost numit Senior Fellow în *think-tank*-ul *Brookings Institution*, în Washington DC, unde lucrează și în prezent.

Printre realizările sale esențiale trebuie menționate următoarele:

– Cartea-manifest *Putting People First: Sociological Variables in Development* (1985), unde Cernea a articulat concepția sa asupra dezvoltării induse propunând o nouă paradigmă a dezvoltării sociale, care a îmbogățit paradigma deja existentă a Băncii Mondiale, și apoi a altor agenții naționale și internaționale.

– Elaborarea setului de noi politici sociale prin care a prescris și justificat sociologic-economic-etic demersuri practice inovatoare în dezvoltarea indusă, fiecare politică trebuind să fie acompaniată de cercetare empirică primară și secundară, precum și de studii teoretice. Aceste politici privesc: populațiile victimizate prin evicții forțate; populațiile tribale, distrugerile patrimoniului cultural ș.a. și vizează rolul organizațiilor non-guvernamentale; cel mai important *impact cumulativ* al noilor politici sociale depășește cu mult domeniul sociologiei propriu-zise: el se măsoară în *efecte practice pozitive în viața reală* a milioane de familii lovite colateral negativ de procesele dezvoltării, protejate mult mai bine datorită acestor politici normative.

– Inițierea și conceperea unei politici adecvate de reșezare și restaurare a populațiilor dislocate (*involuntary resettlement policy*), adoptate oficial de Banca Mondială în 1980 și îmbunătățite de Cernea în mod repetat, în 1986, 1988, 1994. Cernea a schițat, de asemenea, reperele politicii sociale, adoptată în 1991 de către toate cele 26 de guverne ale țărilor dezvoltate, membre ale OECD, cu privire la procesele de strămutare.

– Schimbarea metodologiei de pregătire a programelor de investiții, prin sugestia făcută conducerii Băncii Mondiale, de a adopta „*analiza sociologică ex-ante*”, anterior absentă în cadrul instituției.

– Formularea modelului „punctelor de acces” pentru sociologie, în ciclul proiectelor Băncii Mondiale (numit: „*entry points for sociological knowledge in the project cycle*”), model care a avut o influență internațională în sociologia dezvoltării și a fost aplicat de numeroase instituții.

– Fundamentarea reperelor sociologiei silvice ca subdomeniu în sociologia rurală internațională și teoretizarea strategiilor de management forestier și silvicultură socială.

Judith Freidenberg: (...) Now, your long trajectory of working for the World Bank as an anthropologist sets you as a model for practicing anthropologists who are most interested in learning about the impact of anthropological thinking within a development organization (...).

Mihail M. Cernea: The first thing I learned is that the life and work of a practicing anthropologist in a sophisticated financial agency is tough and rough. This is not an easy line of work. But it is exciting, a type of work which can gratify you with a sense of accomplishing tangible results (...). I must say also that the World Bank proved to be a great place to work for an anthropologist. Not that the Bank was easily receptive or unbiased toward anthropology, or that it was, or is, a perfect organism (...).

Judith Freidenberg: (...) Anthropologists usually were called at the end of a project or when a project didn't work out. Is that correct?

Mihail M. Cernea: Exactly so. In fact, even worse: in the first 2–3 decades of its existence, the World Bank had been totally ignorant of what non-economic social science can provide and do for development. Most managers and staff had no social training whatsoever. When told about sociology or anthropology, they were skeptical and

dismissive. When in early '70's one or another consultant anthropologist was occasionally invited, his "province" was ex-post impact evaluation. Sometimes, a bit better: *ex-ante* impact assessment. But even this better "role" was also kind of incongruent, disjointed from the rest of project preparation, because it was rarely based on teamwork and joint-team thinking, that is-thinking together with the rest of the technical and economic specialists who prepared the development intervention. In ex-post, the hope was that at least the next intervention would possibly benefit from the lessons of evaluating previous projects (...). By the end of the '70s we just begun to influence Bank policy. I'm proud that, over time, I was able to place on the Bank's books several key development policies that translated sociological-anthropological knowledge into prescriptions for development agencies and recommendations for governments. One well known example is the policy concerning involuntary population displacement and resettlement. This policy was adopted by the Bank in February 1980, after about 18 months of intense in-house work, research, arguments, lobbying. This wasn't easy. It took fighting and diplomacy to get it adopted (...).

An Oral History Interview with Mihail M. Cernea – interviewer: dr. Judith Freidenberg, in „Human Organization”, vol. 66, No. 4, Winter, 2007, p. 344–345.

Elena Solunca Moise: ***Plecat din România în 1974, ai devenit o personalitate de referință mondială în sociologie și antropologie. Cum a fost drumul până la recunoașterea Dvs. ca unul dintre „cei mai influenți gânditori în problemele dezvoltării”?***

Mihail M. Cernea: Ceea ce Dvs. numiți „drumul” n-a fost ușor: a fost un drum cu handicap la pornire, un urcuș abrupt, o cursă cu obstacole, confruntări intelectuale și instituționale. Faptul că am reușit, în contextul unei fortărețe financiare cum este Banca Mondială, să demonstrez utilitatea cunoașterii sociologice – mai mult, indispensabilitatea ei – a avut treptat urmări nu doar înlăuntrul Băncii, ci și pe plan internațional.

Elena Solunca Moise: ***La Banca Mondială, după cercetări de teren în Asia, America Latină și Africa, ai publicat lucrarea „Putting People First: Sociological Variables in Development Projects”, cu un larg ecou internațional. Ai propus o nouă direcție de abordare: „Mai întâi, oamenii!”. De atunci se vorbește de „Modelul Cernea”. Pe scurt, despre ce este vorba?***

Mihail M. Cernea: Modelul *Putting People First* a debutat prin încercarea mea îndrăznească de a critica și modifica paradigma proiectelor Băncii Mondiale, curând după ce am început să lucrez în Washington. Am susținut, pe teren și în scris, că multe din programele Băncii erau *sociologically ill-informed and ill-conceived*, deci pe șleau că erau *neinformate social și prost-concepute sociologic*. Banca urmărea inducerea dezvoltării prin mijloace exclusiv financiare și tehnice: un model intelectual incomplet, în dezechilibru structural, predestinat să performeze slab sau să eșueze total. Variabilele sociologice erau ignorate sau neglijate, în favoarea demersului reducionista economic (...). Argumentul meu propunea o *răsturnare* sau restructurare. Am scris, polemic, că modelul *Putting People First* nu este doar o metaforă frumoasă, sau o pledoarie etică, sau un apel la bunăvoința experților tehnici, ci este un *model acționabil* care postulează și recunoaște *centralitatea oamenilor ca actori sociali* în fiecare proiect. Atunci, teoria mea era echivalentă cu o erezie de la dogma dominantă. Dar am vorbit în numele sociologiei, propunând explicit

răsturnarea demersului convențional al Băncii în conceperea proiectelor de dezvoltare, pe temeiul incontestabil că oamenii sunt factorul primordial de care depinde tot restul.

Elena Solunca Moise: **Care a fost reacția?**

Mihail M. Cernea: Banca Mondială a plecat urechea la ceea ce ar fi putut fi etichetat lesne drept o fantezie intolerabilă. Nu m-a dat pe ușă afară. Dimpotrivă, după discuții interne, a publicat în 1985 volumul *Putting People First*, la care atrăsesem și alți sociologi și antropologi, cu a doua ediție în 1991. Succesul a fost neașteptat și imens.

Mai întâi, Oamenii!, interviu luat de Elena Solunca Moise, în „Curentul”, 10 martie, anul XIV, nr. 288 (4939), 2012.

“From the 1970s to the mid-1990s, Cernea contributed more than anybody in pushing the ‘social envelope’ at the Bank, his mantle now arguably assumed by one-time co-author, co-conspirator and good friend Scott Guggenheim. He had the ear of Presidents and Vice-Presidents in the process, and from time to time was unrepentant in giving those ears a good chewing. He has been one of those quintessential reformists (and at times small «r» revolutionaries) inside the Bank recognized by outside commentators and analysts as critical to any form of pro-poor, pro-environment and pro-civil society change in the institution (Fox and Brown, 1998)”.

Anthony Bebbington, *Mihail Cernea (1934)*, interviu publicat în volumul *Fifty Key Thinkers on Development* (edited by David Simon), London and New York, Routledge, 2006, p. 67.

Este de reținut, pe de altă parte, și faptul că modelul Cernea-IRR al riscurilor de pauperizare (*IRR – The Impoverishment Risks and Reconstruction Model*) în procesele de dislocare-reasezare, conceput de profesor în perioada 1990–1994, a devenit cea mai răspândită metodologie analitică în literatura internațională a domeniului, modelul menționat fiind utilizat de nenumărați cercetători în zeci de țări.

Despre caracterul excepțional al acestor contribuții au vorbit, nu odată, mari personalități care au cooperat sau interacționat cu profesorul Cernea și care au apreciat la superlativ opera și activitatea sa practică:

Profesor Robert King Merton:

În numele comunității sociologice internaționale, marele sociolog american Robert King Merton a salutat în termeni elogioși, în 1997, contribuția lui Mihail Cernea ca om de știință și influența sa intelectuală asupra agențiilor de dezvoltare și programelor acestora în întreaga lume: „o nouă dovadă a influenței cumulative cu adevărat extraordinare pe care gândirea ta ca om de știință a dobândit-o de-a lungul anilor în definirea perspectivei, planurilor și practicilor Băncii Mondiale. Chiar dacă ție acest progres îți pare prea lent, el apare cu totul altfel colegilor tăi sociologi din întreaga lume, care îți dau seama ce obstacole ai învins și realizează semnificația monumentală a ceea ce ai generat” (Prof. Robert King Merton, *Letter of August 08, 1997 about Cernea’s Book „Social Assessment for Better Development”*).

Acad. Henri H. Stahl:

Activitatea lui Mihail Cernea „trebuie analizată în două etape, una în țară și alta în străinătate. Activitatea în țară este deosebit de importantă din trei puncte de vedere:

– mai întâi prin valoarea studiilor lui de sociologie rurală efectuate asupra realităților sociale românești contemporane;

– în al doilea rând, prin eficiența activității lui profesionale în același domeniu al sociologiei rurale;

– în sfârșit, prin contribuția lui la dezvoltarea metodologică a învățămintelor vechii Școli Românești de Sociologie..., o fecundă continuare a tradiției sociologiei românești pe care Cernea a cunoscut-o îndeaproape, luând față de ea o atitudine creatoare, nu numai de copiere, ci și de dezvoltare” (Acad. Henri H. Stahl, *Memoriu privind activitatea științifică a d-lui Mihail Cernea*, 28 ianuarie 1991, p. 1, 3 – Arhiva Academiei Române).

Scrisoare de la **Robert McNamara** (3 noiembrie, 1996):

Absent din Washington în ziua retragerii lui Mihail Cernea de la Banca Mondială, Robert McNamara i-a trimis următoarea scrisoare personală, în care apreciază elogios contribuția sa ca primul sociolog al Băncii Mondiale implicat activ în lupta pentru reducerea sărăciei în lume.

“Dear Michael,

... As the first sociologist hired by the Bank to follow up on its program to attack poverty throughout the developing world, you performed nobly.

You will long be remembered as a tireless champion of the poor and a driving force in pushing the social agenda of the Bank.

Tens of millions of the poorest of the poor are in your debt.” (Robert S. McNamara)

Ca urmare a acestor contribuții de seamă în domeniul teoriei și practicii sociale, precum și a prestigiului deosebit de care se bucură M. Cernea, diferite societăți și asociații științifice i-au acordat înalte premii și distincții. Printre acestea se numără cele mai importante două premii – acordate în Statele Unite în domeniul sociologiei și antropologiei sociale, pentru aplicarea cunoștințelor din aceste domenii în politicile sociale și în practica din diferite țări de referință:

– 1988 – Premiul „Solon T. Kimball”, conferit de Asociația Antropologică Americană (AAA) prof. M. Cernea: „pentru contribuții științifice remarcabile în antropologia aplicată și la elaborarea politicilor sociale” în domeniul dezvoltării (de menționat că acest premiu se acordă o dată la 2 ani).

– 1995 – Premiul „Bronislaw Malinowski”, acordat de către Societatea Internațională pentru Antropologie Aplicată (S.F.A.A.) „ca recunoaștere a eforturilor științifice ale lui Mihail Cernea de a înțelege și servi nevoile umanității prin științele sociale”.

Prof. Dr. Ismail Serageldin (Vice President World Bank, Profesor la Collège de France, Paris) (1995):

“The international Society for Applied Anthropology, in granting Mihail Cernea the Malinowsky Award, said: In recognition of scholarly efforts to understand and serve the needs of the world through social science (...). (...) One of our most distinguished colleagues recognized both inside and outside the Bank for the vision, the intellectual rigor, and the consistency with which he has carried his message to the development community and to the social science community over the past two decades, Mihail Cernea is a giant among the social scientists applying sociology and anthropology to the problems of development. He has stood firm for the need to address the social issues of development long before it became fashionable to do so. He has brought clarity of thinking and practical wisdom to the tasks at hand, both inside and outside the Bank. It is wonderful to see his special skills recognized through the distinguished Bronislaw Malinowski Award.

His acceptance lecture is a powerful illustration of why he won the award and of why he has been so successful over so many years at the Bank in forging a community of sociologists and anthropologists and giving them voice and vision organizational visibility, and intellectual weight.”

Judith Freidenberg: *You were awarded prestigious awards both from the institution where you have worked most of your career, the World Bank, as well as Association’s Solon T. Kimball Award for Anthropology and Public Policy in 1988 and the Bronislaw Malinowski award from the Society for Applied Anthropology in 1995. Tell us why you believe you are quoted as a sociologist by the Bank and as an anthropologist by the discipline of anthropology. What can you make of that?*

Mihail M. Cernea: Well, I was proud to receive both awards and I regard them as a success for developmental anthropology, for applied anthropology, and for sociology. But the award given by the American Anthropology Association, the Solon T. Kimball Award, is especially significant because it is a rare and overdue recognition by academic anthropology of the importance of the applied fields. Frankly, I think that mainstream anthropology, the so-called academic anthropology, doesn’t provide sufficient support and intellectual recognition of the fields they designate as developmental anthropology and applied anthropology. Academic anthropology looks down on applied anthropology, regards it as peripheral, while in fact it is developmental anthropology that is breathing life into the discipline at the end of the 20th century and beginning of the 21st century. The four-discipline image has long exploded in the way the disciplines are practiced. They have evolved into independent disciplines, social anthropology itself, as one of them, has not gained added visibility in the last two to three decades.

Judith Freidenberg: Yes.

Mihail M. Cernea: On the contrary, fewer courses are taught and public recognition decreases. Development anthropology, however, has been the frontier, and has gained new recognition for anthropology through its demonstration of how social science knowledge

can be useful to society. This is very important. The discipline would be much better off if the “mainstream” anthropologists would recognize the theoretical potential existing in applied work, and put some effort in trying to develop theory and methodologies from this experience.

An Oral History Interview with Mihail M. Cernea – interviewer: dr. Judith Freidenberg, in “Human Organization”, vol. 66, No. 4, Winter, 2007, p. 339–353, see also „Revista română de sociologie”, serie nouă, anul XIX, nr. 1–2, p. 3–35, București, 2008, p. 33.

De asemenea, în data de 1 iunie 2012, i-a fost decernat, de către Societatea Sociologilor din România, Premiul *Opera Omnia*, conferit pentru întreaga sa operă edificată în țară și în străinătate. La rândul lor, Universitățile Hohai-Nanjing și Three Gorges, Yichiang din China, unde a predat, l-au onorat cu titlurile de *Profesor de Onoare* și, respectiv, Profesor Emeritus, iar Universitatea „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca și Universitatea „Alexandru Ioan-Cuza” din Iași i-au acordat prestigiosul titlu de Doctor Honoris Causa.

În strânsă legătură cu aceste realizări remarcabile, Mihail Cernea a continuat să-și afirme, peste hotare, filiația și apartenența la școala sociologică din România, iar după revoluția din 1989 a reluat activitățile sociologice în țară, a efectuat numeroase vizite și a colaborat direct cu Academia și cu alte instituții științifice și sociologice din țară. Se pot menționa, în acest sens, între altele:

- inițierea și organizarea, pentru prima oară în România, a unui *Congres Mondial de Sociologie Rurală*, desfășurat în anul 1996, la București;

- reluarea în România, în 2005, a muncii de cercetător de teren, printr-un studiu efectuat în comunitățile de pescari din Delta Dunării (cu implicarea a opt tineri sociologi români), ale cărui constatări au fost publicate în 2006. Acest studiu a contribuit semnificativ la schimbările intervenite în perioada 2006–2007 în legislația Deltei Dunării.

Nu trebuie ignorată, pe de altă parte, colaborarea susținută la „Revista română de sociologie”, atât prin publicarea frecventă de studii, cât și prin atragerea unor personalități științifice recunoscute pe plan internațional, la activitatea revistei.

2. EDIFICAREA UNEI OPERE DE EXCEPȚIONALĂ VALOARE TEORETICĂ ȘI PRACTICĂ

Volumul publicat, în anul 2006, la Routledge (Londra și New York), intitulat *Fifty Key Thinkers on Development* include profilul științific al lui Mihail Cernea printre cei 50 gânditori contemporani evaluați drept „cei mai influenți gânditori” în problematica dezvoltării:

Prof. Anthony Bebbington (Professor and Director of Research in the School of Environment and Development, University of Manchester, United Kingdom): „*Cernea's work has also pushed thinking on the links between culture and development, on cultural patrimony and on the environment, on the concept of social policy and on articulating various social policies. However, of most significance perhaps – both intellectually and also for human welfare – has been his work on involuntary resettlement, risk and vulnerability (...).*

Cernea's lasting contributions to development are many, reflected in a long list of publications, advisory roles and academic honours. Perhaps the most important among them, however, will be to have changed an institution through the sustained and forceful insistence on a few ideas: that social science knowledge is critical to development, that induced development will fail in any meaningful sense if ordinary people are not involved in shaping the forms it takes, and that the cherished disembodied concepts of so much development theory cannot be considered separately from the social structures in which they are embedded. Whether and for how long the Bank will continue to reflect these victories on the battlefields of knowledge depends on geopolitics as much as intellectual debate, but even if there is a reversal in the shifts that Cernea helped win, to have changed the institution's practices during the three decades he has spent there means that his ideas and his work will have affected literally millions of lives forever.” (în vol. „*Fifty Key Thinkers on Development*”, David Simon (ed.), London and New York, Routledge, 2006, p. 70–71).

Lucrările pe care le-a publicat până în prezent (vezi *Anexa*) au avut și au, în continuare, un impact deosebit asupra comunității științifice din lumea întreagă, iar interesul internațional pentru lucrările sale a produs un număr ridicat de traduceri în multiple limbi, incluzând 3 cărți traduse și publicate în China și multe alte lucrări traduse din engleză în spaniolă, franceză, japoneză, chineză, bahasa, turcă etc. Foarte probabil, Mihail Cernea este, în prezent, cel mai publicat și cel mai citat sociolog român contemporan în străinătate. Astfel, Indicele Hirsch, care măsoară impactul operei oamenilor de știință asupra comunității din care fac parte, inclusiv valoarea acestei opere, avea, pe data de 12 ianuarie 2012, pentru Mihail Cernea, o valoare de 33, cu un număr total de 5 428 citări pentru 100 dintre lucrările cele mai citate. La rândul său, indicele *Google Scholar* coroborează și chiar depășește datele indicelui Hirsch, raportând doar pentru primele 40 de lucrări, cele mai citate, ale lui Cernea un număr de 4 526 de citări. Restul lucrărilor semnate de M. Cernea și acoperite de *Google Scholar* a înregistrat un număr adițional de circa 4 760 citări, rezultând un total general de 9 286 citări.

În pofida imensului prestigiu de care se bucură în comunitatea științifică internațională, prof. M. Cernea se caracterizează, cu apreciazabilă modestie, ca „*un sociolog român cu reputație internațională*”. O „autoetichetă” care simplifică cumva datele extrem de substanțiale ale biografiei sale științifice, dar care evidențiază faptul că prof. Cernea nu și-a uitat niciodată rădăcinile. În pofida înaltelor onoruri de care se bucură în lumea de

dincolo de ocean, el și-a preservat identitatea de român (Sorin M. Rădulescu, *Un sociolog român cu reputație internațională*, în „Revista română de sociologie”, anul XVII, nr. 1–2, 2007, p. 187).

Realizările de seamă aduse de *academicianul* Mihail M. Cernea în domeniul dezvoltării, în elaborarea politicilor sociale și promovarea sociologiei ca instrument de acțiune și reformă socială adaugă noi pagini sociologiei românești și internaționale, contribuind la valorificarea celor mai bune tradiții ale comunității științifice din România, inclusiv la recunoașterea valorii și statutului sociologiei românești în întreaga lume.

Probabil cel mai frumos, dar și cel mai elocvent omagiu adus activității științifice de excepție a lui M. Cernea, a fost cel al reputatului sociolog american Robert King Merton, care, subliniind „*influența cumulativă cu adevărat extraordinară de-a lungul anilor a gândirii lui Cernea ca om de știință...*”, a evidențiat faptul că sociologii din întreaga lume au realizat și realizează, în continuare, „*semnificația monumentală*” a operei edificate, în cursul timpului, de profesorul Mihail M. Cernea, implicit influența sa intelectuală covârșitoare asupra agențiilor de dezvoltare și programelor acestora în întreaga lume.

ANEXĂ

LISTA CELOR MAI REPREZENTATIVE LUCRĂRI ALE ACADEMICIANULUI MIHAIL M. CERNEA

1. PUBLICAȚII ÎN ROMÂNIA

1. HENRI H. STAHL, MIHAIL CERNEA, GH. CHEPEȘ (sub redacția) (1970), *Două sate: Structuri sociale și progres tehnic* (autori: M. Cernea, Gh. Chepeș, V. Constantinescu, H. Ene, El. Gheorghe, M. Larionescu), București, Editura Politică.
2. MIHAIL CERNEA, MARIA MICU, VICTORIA DUMITRESCU (1971), *Sociologia muncii. Mișcarea inovatorilor*. Biblioteca de Filosofie și Sociologie, București, Editura Politică.
3. MIHAIL CERNEA (1974), *Sociologia americană: tendințe și controverse. Convorbiri la Stanford cu sociologii Reuben Hill, Stanton Wheeler, Immanuel Wallerstein, John Kunkel, Alvin Bertrand, Elliot Aronson*. București, Editura Enciclopedică Română.

2. PUBLICAȚII ÎN STATELE UNITE ALE AMERICII

1. MIHAIL M. CERNEA and B. TEPPING (1977), *A System for Monitoring and Evaluating Agricultural Extension Projects: India*, Washington DC, World Bank.
2. MIHAIL M. CERNEA (coord.) (1984), *Social Issues in Involuntary Resettlement in Development projects: World Bank operational policy*, OMS 2.30, 1980.
3. MIHAIL M. CERNEA (coord.), World Bank OMS 2.20, *Project Appraisal, Policy on Social Analysis in project preparation and appraisal*.

4. MIHAIL M. CERNEA (coord.) (1990), World Bank OD 4.30, *Involuntary Resettlement*.
5. MIHAIL M. CERNEA (coord.) (2001), World Bank OP-OD 4.12, *Involuntary Resettlement*.
6. MIHAIL M. CERNEA (coord.) (2001), World Bank, *Cultural Heritage and Development*.
7. MIHAIL M. CERNEA (coord.) (2001), World Bank, *Non-Government Organizations in Development*.
8. MIHAIL M. CERNEA (1983), *A Social Methodology for Community Participation in Local Investments. The Experiences of Mexico's PIDER Program*. Washington DC, World Bank.
9. MIHAIL M. CERNEA (1989), *User Groups as Producers in Participatory Afforestation Strategies. Forestry and Land Tenure in Azad-Kashmir Pakistan*. Washington DC, World Bank.
10. MIHAIL M. CERNEA (ed), *Putting People First: Sociological Variables in Rural Development*. New York: Oxford University Press. Ediția I Engleză, 1985, ediția a II-a Engleză, 1991 (numeroase ediții traduse în alte limbi: bahasa – Indonesia, 1988; spaniolă – Mexico, 1995; chineza – Beijing, 1998; japoneză – Tokyo, 1998; franceză – Karthala, Paris, 1998).
11. MIHAIL M. CERNEA and S.E. GUGGENHEIM (eds) (1993), *Anthropological Approaches to Resettlement: Policy, Practice, and Theory*. Boulder, Colorado, US: Westview Press.
12. MIHAIL M. CERNEA (1996), *Social Organization and Development Anthropology: The 1995 Malinowski Award Lecture*. Washington DC, World Bank.
13. MIHAIL M. CERNEA (ed.) (1999), *The Economics of Involuntary Resettlement: Questions and Challenges*. Washington DC, World Bank.
14. MIHAIL M. CERNEA (2001), *Cultural Heritage and Development: A Framework for Action in the Middle East and North Africa*. Washington DC, World Bank (ediția largită, tradusă în limba franceză, 2003).
15. MIHAIL M. CERNEA and A.H. KASSAM (eds.) (2006) *Researching the Culture in Agriculture: Social Research for International Development*. Cambridge, Massachusetts, USA, CABI Publishing.
16. MIHAIL M. CERNEA (2007), *Risk Analysis and the Risks and Reconstruction Model in Population Resettlement: Training Course*. Manila, Philippines: Asian Development Bank.
17. MIHAIL M. CERNEA and H. M. MATHUR (eds.) (2008), *Can Compensation Prevent Impoverishment? Reforming Resettlement through Investments and Benefit Sharing*. Oxford University Press, London – New Delhi.

3. MONOGRAFII ȘI STUDII DEDICATE CONTRIBUȚIILOR LUI MIHAIL CERNEA

1. GLORIA DAVIS, ANDREW STEER și WARREN Van WICKLIN (eds.) (1998), *Michael Makes His Mark: The Life and Times of A Change Agent in the World Bank*. Washington D.C, World Bank Social Development Series.
2. H. MOHAN-MATHUR and DAVID MARSDEN (eds.) (1998), *Development Projects & Impoverishment Risks: Resettling Project-Affected People in India*. Delhi: Oxford University Press.
3. L.K. MAHAPATRA (1999), *Resettlement, Impoverishment and Reconstruction in India: Development for the Deprived*. New Delhi: Vikas Publishing House PVT LTD, p. 184.
4. COBIANU-BĂCANU, MARIA (2001), *Mihail M. Cernea: Un inovator în sociologie și dezvoltare internațională*, Monografie profesional-științifică, București, Editura Economică.
5. CHRIS McDOWELL (ed.) (2000), *Risks and Reconstruction: Experiences of Resettlers and Refugees*. Washington DC, IBRD.
6. ANTHONY BEBBINGTON (2006), Excerpt from *Fifty Key Thinkers on Development*, D. Simon (ed.) London and New York, Routledge, Taylor and Francis.

(Grupaj realizat de Sorin M. Rădulescu)

REVISTA ROMÂNĂ DE SOCIOLOGIE

Year XXIV, Nos. 1–2 • 2013

CONTENTS

*LAUDATIO – MIHAIL M. CERNEA,
FULL MEMBER OF THE ROMANIAN ACADEMY*

Mihail M. Cernea – A Remarkable Personality of the National and International Scientific World (<i>data chosen by Sorin M. Rădulescu</i>)	3
Acad. SOLOMON MARCUS, On Value and Criteria: Mihail M. Cernea, a Sociologist with Universal Impact	15

THE MEDIA AND PUBLIC OPINION

LUMINIȚA ROȘCA, From the Totalitarian Language to the Informative Discourse. A Romanian Media Discourse Analysis During the '90s	21
CAMELIA BECIU, Discourse Representations of Migrants in Political Talk-Shows in Romania	41
VALENTINA PRICOPIE, Scientific Research and Public Opinion in Europe. A Preliminary Study	63

MIGRATION, SECURITY AND SOCIAL PROTECTION

ÁNGEL BELZUNEGUI, OANA MĂTU, INMA PASTOR, Gender and Poverty in Spain	75
CLAUDIA PARASCHIVESCU, Social Protection and Economic Security of North African Migrant Workers in France	91

SOCIAL CAPITAL AND EDUCATION

BLANKA BALINT, The Role of Social Capital in Avoiding Over-education	101
--	-----

RELIGION AND RELIGIOSITY IN ROMANIA

ANCA GORGAN, The Study of Religiosity and the School of Bucharest. A Comparative Analysis in Relation to the Current Religiosity Investigation Model	127
--	-----

THE HISTORY OF SOCIOLOGY

ALEXANDRU-OVIDIU VINTILĂ, <i>Introduction in Sociology</i> , the First Part of a Complete Treatise on Sociology by Traian Brăileanu	139
---	-----

REVIEWS AND READING NOTES

SANDA GOLOPENȚIA, coord., et al., <i>The Sociological School of Bucharest (Școala sociologică de la București)</i> , in <i>Secolul 21</i> , Bucharest, Uniunea Scriitorilor din România and Fundația Culturală Secolul 21, no. 1–6/2012 (Alina Cecilia Juravle-Gasler)	149
--	-----

REVISTA ROMÂNĂ DE SOCIOLOGIE

Année XXIV, N°s 1–2 • 2013

SOMMAIRE

*LAUDATIO – MIHAIL M. CERNEA,
MEMBRE TITULAIRE DE L'ACADÉMIE ROUMAINE*

- Mihail M. Cernea – une personnalité remarquable du monde scientifique nationale et internationale (*groupage réalisé par Sorin M. Rădulescu*) 3
- Acad. SOLOMON MARCUS, Sur la valeur et sur les critères: Mihail M. Cernea, un sociologue avec impact universel (On Value and Criteria: Mihail M. Cernea, a Sociologist with Universal Impact) 15

LA MASS-MÉDIA ET L'OPINION PUBLIQUE

- LUMINIȚA ROȘCA, La transition du discours totalitaire au discours médiatique informatif. Une analyse du discours médiatique dans la Roumanie des années '90 (From the Totalitarian Language to the Informative Discourse. A Romanian Media Discourse Analysis During the '90s) 21
- CAMELIA BECIU, Représentations discursives des migrants dans les *talk-shows* politiques en Roumanie 41
- VALENTINA PRICOPIE, La recherche scientifique et l'opinion publique dans l'Europe. Une étude préliminaire (Scientific Research and Public Opinion in Europe. A Preliminary Study) 63

MIGRATION, SÉCURITÉ ET PROTECTION SOCIALE

- ÁNGEL BELZUNEGUI, OANA MĂTU, INMA PASTOR, Gendre et pauvreté en Espagne (Gender and Poverty in Spain) 75
- CLAUDIA PARASCHIVESCU, La protection sociale et la sécurité économique des travailleurs migrants nord-africains en France (Social Protection and Economic Security of North African Migrant Workers in France) 91

CAPITAL SOCIAL ET ÉDUCATION

- BLANKA BALINT, Le rôle du capital social dans l'évitement de la surqualification (The Role of Social Capital in Avoiding Over-education) 101

RELIGION ET RELIGIOSITÉ EN ROUMAINE

- ANCA GORGAN, L'étude de la religiosité et de l'École de Bucarest. Une analyse comparative en relation avec le modèle d'enquête sur la religiosité actuelle 127

L'HISTOIRE DE LA SOCIOLOGIE

ALEXANDRU-OVIDIU VINTILĂ, <i>Introduction à la sociologie</i> , la première partie d'un traité complet sur la sociologie, signé par Traian Brăileanu	139
--	-----

NOTES DE LECTURE ET COMPTES-RENDUS

SANDA GOLOPENȚIA, coord., et al., <i>L'École sociologique de Bucarest</i> , in <i>Secolul 21</i> , București, Uniunea Scriitorilor din România și Fundația Culturală Secolul 21, no. 1-6/2012 (<i>Alina Cecilia Juravle-Gasler</i>)	149
---	-----

REVISTA ROMÂNĂ DE SOCIOLOGIE

(ROMANIAN JOURNAL OF SOCIOLOGY)

Editor: Romanian Academy – Institute of Sociology (Bucharest)

- A new journal for a new sociology.
- A journal which looks back to the totalitarian past and explores the democratic future of the Romanian society.
- Open to all theoretical, methodological and ideological approaches.

În atenția colaboratorilor noștri:

Vă rugăm să aveți în vedere ca articolele și studiile trimise redacției noastre să fie de aproximativ 15–20 pagini (cca 3 000 semne/pag.). La rândul lor, recenziile sau notele științifice nu trebuie să depășească 5 pagini. Primim numai texte procesate în format electronic, inclusiv prin e-mail (revista@insoc.ro) sau prin fax (4021-318 24 48).

De asemenea, vă rugăm să însoțiți articolul dvs. de un rezumat (maxim ½ pagină), în limba engleză, și o scurtă prezentare a autorului (titluri științifice, instituția de apartenență, domenii de interes profesional).

Menționăm că întreaga responsabilitate pentru originalitatea și afirmațiile enunțate în cuprinsul articolului revine, în întregime, autorului.

Revista se poate cumpăra de la:

EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE, Calea 13 Septembrie nr. 13, sector 5, 050711, București, România; Tel.: 4021-318 81 46, 4021-318 81 06, Fax: 4021-318 24 44, E-mail: edacad@ear.ro

Comenzile pentru abonamente se primesc la:

ORION PRESS IMPEX 2000 S.R.L., P.O. Box 77-19, sector 3, București, România;
Tel./Fax: 4021-610 67 65, 4021-210 67 87; Tel.: 0311044668; E-mail: office@orionpress.ro

S.C. MANPRES DISTRIBUTION S.R.L., Piața Presei Libere nr. 1, Corp B, Etaj 3, Cam. 301–302, sector 1, București; Tel.: 4021 314 63 39, Fax: 4021 314 63 39; E-mail: abonamente@manpres.ro, office@manpres.ro; www.manpres.ro

„Revista română de sociologie” este indexată în următoarele baze de date internaționale /
“Revista română de sociologie” is indexed in the following databases:

PROQUEST (CSA Sociological Abstract)

EBSCO Publishing (EBSCOhost Online Research Databases) – *SocINDEX with Full Text*

Index Copernicus (<http://journals.indexcopernicus.com/recently.php>)

Genamics JournalSeek

Falvey Memorial Library (Villanova University) (http://nc2sy9rn9h.search.serialssolutions.com/?V=1.0&L=NC2SY9RN9H&S=T_AZ&C=R&N=100&B=2200)

Steenfind (Ralph W. Steen Library, Stephen F. Austin State University)

PresseKatalog (Internationale Fachzeitschriften)

PITTCat. Online Catalog (University Library System – University of Pittsburgh)

Orbis Yale University Library Catalog

University of Washington, Libraries

WorldCat Libraries

Katalog der USB Köln (Universität zu Köln – Universitäts – und Stadtbibliothek Köln)

Library of Congress online Catalog

SUWECO ONLINE SERVICE (Czech and Slovak Republics).

„Revista română de sociologie” este indexată, de către Asociația Lumen/Editura Lumen, începând din ianuarie 2009, în bazele de date internaționale RePEc, SOCIONET și EconPapers (<http://edituralumen.ro/>) / “Revista română de sociologie” is indexed, since January 2009, in the international databases RePEc, SOCIONET and EconPapers, by Lumen Association/Lumen Publishing House (<http://edituralumen.ro/>).

ISSN 1224-9262

Revista română de sociologie, serie nouă, anul XXIV, nr. 1-2, p. 1-158, 2013